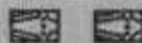

GRUBER
JÁNOS

MORZSÁK

A NEGYVENÉVES
ASZTALRÓL

ÁRA 4 KORONA

"Z"

M10795

MORZSÁK

1969

MORZSÁK A NEGYVENÉVES ASZTALRÓL.

IRTA:
GRUBER JÁNOS.

KAPOSVÁR, 1913.

GERŐ ZSIGMOND KÖNYVNYOMDAI MŰINTÉZETE.

Adriennének.
Édes apád:
Guben

Szülőmegyéje:

Somogyvármegye közönségének

tisztelettel ajánlja

A SZERZŐ.

ELŐSZÓ.

Kedves Öcsém!

Főlkért, hogy irjak előszót könyvéhez.

Nehéz dolog ez nekem 86 évnek tetején, aki ugyanazon időket átéltem; minden alakja ismerősöm, barátom volt. Tehát arra kér, hogy járjak végig egy nagy temetőt! s a hány csepp tinta tollamból, annyi könyccsepp folyik a szememből! . .

*

Egy Jankovich László, örökös főispán. Erényekben fénylő társa Csépan Antal, örökös alispán. Gf. Zichy N. János, ez az ércember; Gf. Széchenyi Gyula, a társadalom lelke, a valódi nemes ember. Paiss Boldizsár, ez az élő szónok-gép. Kund Vince, akkor legnagyobb szerzője a megyének, ki ujév napján egy névjegyhez lapuló ezerest küldött előfizetésül a „Somogy“-ért. Somssich Pál, a nagyok közt is legnagyobb. Kozma Sándor, az országos főügyész. A Somssich, Széchenyi grófok. Czindery főispán; Csapodi Pál, ki az ötvenes években őt sárkányon vitte a királyt Keszthelyre, sipujju ingben. A két atillás, magyar nád-rágos Mathuzálem-testvér, a két Madarász, kétszáz év sulya alatt. Somssich Imre gf. Mikében a társadalom szíve, a szegények édesapja. Zichy Antal, Záborszky stb. E sok nagyság, hazafiság előtt meggyújtom fáklyámat!

Arra vagyok kérve, hogy adjak szót annak a középosztálynak, melynek vállain a haza terhei nyugodtak, de soha le nem roskadt. Benne mindig meg volt a nemes tűz, bármennyire olt-sák is a terhekkal, olyan volt ez, mint a régiek hite a pálmafáról, minél több terhet raktak rá, annál magasabbra emelkedett. S ennek az osztálynak kellett a legnagyobb viszontagságot kiállnia, ki annyiszor írta már meg saját vérével történetét! . . . Hull naponként, mint az oldott kéve; ha egy elesik, az egész

nemzet történetét érdemelné meg, mert ki tudja, teremt-e az ég helyébe ily méltót, igazat? . . .

Járjátok be az ország temetőit, s ahol egy ilyen sirt találtok, hintsetek rá virágokat! . . .

*

Fölkért az én kedves öcsém, hogy irjam meg az akkori istenáldotta népet.

Nézd nagy isten a szűrt, a magyar polgárságot, melynek a csatákban ontott vérből nőttek fel kalász és virágaid! mely szolgálatában a nemzetnek műveli a földet, könnyeivel mossa a barázdákat. . . Szeretetével betakarja, karjaival megvédi a Hazát! Mely él-hal királyáért; jámbor és igaz uton jár, nem bölcs, de kenyérkereső; nem hivalkodó, de munkás. Járom, ha a haza kívánja; nagy kincs, ha az ország hitelét becsülik kint! Csendes nyugalom családi tűzhelyénél; de vészes tenger, ha ingerlik, bántják!.. Melynek híre még meg van, ereje pedig mindjárt a Tied után következik nagy Isten! . . Nézd a te népedet; áldd meg és segítsd meg! . .

*

A negyven év morzsáinak e kincsestárában le vannak írva a nemzet örömei, vígságai; de le vannak írva gyászos napjai is.

Ma már csak kevesen vannak, kik átélték az 50-es éveket, midőn bujdosásban voltunk. Midőn a forradalom után üzöbe vették a békés lakosokat is. A magyar idegen volt saját hazájában. . . Lánc volt a lábon . . . lakat a szánkon. . . Zsandárok hatalma végigverte a vidékeket. Imádságos könyveidet végigkutatatták egy Kossuth-bankóért; megkötözték egy Klapka-képért. Bach vasvesszője ezer és ezer porkolábkézben s kinzószerrei alatt hullottak vérünk, könnyeink! . . .

Emlékeztek?! . . .

*

Kérjük Somogyvármegye t. hatóságait; a lelkes tanári- és tanítói kart, jegyzőket; olvasóegyletek, intézetek stb. vezetőségét, hogy e könyvet ajánlják, pártfogásukkal támogassák, mert a megye társadalmának 40 éves történetét festi ékes szavakban, melynek élén egy Makfalvy Géza főispán, Kacs Kovics Lajos alispán állnak, a nagy alkotók, jótékony célok, a művészet, iro-

dalom, közgazdaság, kereskedelem, ipar stb. hatalmas és nagy sikeret aratott pártfogói állnak.

Magyar, zamatos nyelven festi az időszakok szereplőit, zászlóvivőit, sőt közkatonáit is.

Mindmégannyi virágos mező volt egykor, ma félig temető, hervadt lombokkal, melyek közt a meghaltak porladva is élnek!.. Emlékeik visszakiáltanak egy isteni korszakba, midőn még tej és méz folyt ebben a kifosztott országban!..

Midőn a magyar dal, magyar nótának vége-hossza nem volt. A hegedűhur ha elszakadt, akkor is sirt... örömet zengett... s a sok fénylő csillag nem az égen volt, hanem itt ragyogtak a szívek és szeretetben... .

Mi őket siratjuk, űk viisszasírnak mihozzánk!..

Itt van e könyvben nemcsak a halandóság... a sok temetés... de a feltámadás is!...

Szerencsés az a könyvtár, az a család, a melyik megszerezheti megýjének e halva is ragyogva élő történetét!...

* * *

És most menjetek írások, 40 év morzsái, paloták, kunyhókba és legyetek mindenfelé szeretettel fogadva, hiszen Somogy-megyéról beszéltek, melynek minden lapját írója szellemének aranyporával hintette meg!...

Kelt Kaposvárrott, az Urnak 1913-ik esztendejében, január hava 20-án.

Roboz István.

BLAHA LUJZA KAPOSVÁRON.

A hetvenes évek műkedvelő-gárdájának fénykorát visszahívó február tizedike, nagyszabásúnak ígérkező műkedvelői előadás híre adta kezembe a tollat, hogy mint egyik legközvetlenebb szemlélő és beavatott intéző, arról a társulatról egyet-mást elmondjak.

A még ma is sokak élénk emlékezetében élő, ugynevezett kaposvári állandó műkedvelő-társulat közel egy évtizeden át hozta lázas izgalomba a kaposvári társasélet vérkeringését és kerek számban kifejezve huszezer koronát játszott össze a közjótékonyság oltárára. — Telett ennek bőségszarujából óvodára, iskolára, kórházra, templomra, még Abdul Kerim kardjára is.

Hűtlen lennék a társulat multjához, ha annak nem a legsebbe lapját tárnám a közönség elé.

A szegedi árvízveszély országos rémületet s ennek nyomában országos részvétet keltett. A szegedi vészharangok megkopogtatták a magyar szívet, királytól a pörig.

A mi akkoron nagyon igénytelen városkánk közönségét is fölrázta a vész hír s a már akkor közkeveltségnek örvendett műkedvelő-társulat az első között volt, mely megütötte a jótékonyág nagy dobját.

A társulat egyik leglelkesebb tagja, egyik fiatal, vármegyei képviselő, aki ma már a Misszisszipi partján, az alligátorok közelségében vegyesen hirdeti Krisztus és Kálvin tanait, a szegedi árvíz jeligéjével kibontott zászlót meghajtotta a nemzet csalóánya előtt, aki arra a diadal zálogát ráírta azon ígéretével, hogy a kaposvári műkedvelők által a vármegyei székház tanácskozótermében rendezendő „Falurosszá”-ban eljátsza a Finum Rózsit.

Futótűzként terjedt szét a vármegyében a diva vállalkozásának híre. Általános öröm, közlekedés töltötte be Somogy-

ország számottevő rétegeit, mert hát abban az időben, amikor napok kellettek a fővárosbajutáshoz, kevésnek adatott eleven Blaha Lujzát látni és hallani.

Öles plakátok s a nagy művésznőt különféle jelmezben reprodukáló fényképek hirdették a nagy eseményt.

Ámde nagy hiba esett a dologban.

A műkedvelő előadások hősszerelmese, az eddig előadott népszínművek kaposvári Tamásija, egyik fiatal vármegyei tisztviselő, a legutóbbi tisztujítás alkalmából az örökös komédiázást szemére lobbantó főispánnak ünnepélyes fogadalmat tett, hogy lábát soha többé a szinpadra nem teszi, sőt még tán a színházba sem lép többé.

Mi lesz most?

A minden jóra kész Jankovics gróf főispán megoldotta a gordiusi csomót. Ő maga szegte meg a tilalmat és ráparancsolt a szerepléstől látszatra huzódozó fiatal urra, hogy még ez egyszer kivételesen s a nagy cél érdekében hát komédiázzék.

Meg is cselekedte, sőt még soká is azután főispáni engedelem nélkül.

•

Az előadást 1878. március 27-ére tűztük ki. Ezt megelőzőleg Miklós István országos képviselő, Andorka Elek dr. ügyvéd, a közkezdveltségű Schröder Sándor gyógyszerész és ezen sorok írójából álló küldöttség Zákányig eléje ment a művésznőnek, aki akkori férje: Soldos Sándor és Toldi Feri leibzurnálistája kíséretében érkezett.

A vasuti menetrend akkoron hosszabb pihenőt engedett a zákányi vasuti restiben, ahol a divának bemutatkoztunk. A bemutatkozás akkor is azzal az eredménnyel járt, mint manapság, hogy abból ugyan senki meg nem értette, kivel van dolga.

A bemutatkozás alatt a nagy vendég fülembé sugta az ő zamatos magyarságával: „az Ég szerelmére, hogy fogok én ezzel a rekedt Göndör Sándorral énekelni.” Összetéveszté ugyanis a mi kedves, de állandó rekedtségben szenvedő Schröder Sándorunkat Göndör Sándorral.

Megnyugtatótására eldudoltam a „Csap utcán végestelen végig” bevezető akkordjait, de az isteni Lujza csak továbbra is szomorú gondolatokba mélyedt.

Megtudtam később az okát. Az egyik pesti kísérője, aki pedig hozzá nagyon közel állott, így bevezetésre, a néhány perces időzés alatt három desszert-pohár tiszta rumot ivott ki.

Meg is sugta nekünk a művésznő ittléte alatt (évtizedek múlva már az elévülés jogán elmondható), hogy annyi kincset nem tud ő a csalogány torkán kiereszteni, amit ez a torkán leereszt. Nem is tűrte sokáig, hogy ezt a művészetét mellette tőkélyre vigye.

A kaposvári pályaudvaron nagy közönség várt bennünket Simplicius zenéjével és gavallér patikus barátunk áldozatkészségéből akkora görögtűzzel, hogyha akkor már Szabados Imre dirigálta volna a tűzoltó-egyletet, hát menten riadót fuvat.

Akkor így járta.

A művésznő Makfalvay Géza előkelő, uri házának volt a vendége, ki Blaha Lujza tiszteletére az előadás napján Kaposvár előkelőségét s a főbb szereplőket ebédre látta vendégeiül.

Nézem, nézem a velem szemben ülő bájos asszonyt, aki akkor volt Balsac asszonyainak ragyogó korában, mint hagyja érintetlenül a finomabbnál finomabb fogásokat, míg én telivér provinciális erővel vettem kezelésbe a drága menut.

Egyszer csak odaszólt az ő csicsergő pajzánságával:

— Maga velem akar ma este énekelni és teleeszi magát?

Tudja-e, amely estén én énekelek, már délben a levesen kívül alig eszem valamit.

Hebegve mentegetődztem és titokban megfogadtam, hogy inkább leszek örökös műkedvelő, mint a leghíresebb színész. Most nekibátorodva azt a kérdést kockáztattam meg:

— Ha ezen óvatosság dacára megesnék egy kis gikszer.

— Az soha elő nem fordult, mert ha (ujjával csalogány torkára mutatott) ez fölmondaná a szolgálatot, a fülem tövéből is kicsalom a hangot.

Szóval aranyos, megenni való volt épp úgy az életben, mint a szinpadon.

Az előadás napján, esti 6 óra. A műkedvelő énekar az öltözőhelyül szolgáló kulisszák mögött hering módra szorongva várta a frizőrt és maszkírozót.

A kardalnoknők (mind megannyi bájos, divatba hozott kis teremtés) egy-egy ütött-kopott, hézagos spanyolfal által védve

a fürkésző férfiszemek elől, akár csak otthon, egyedül, látatlanul végézik toalettjeik rendbeszedését. A művészlázban mindenről megfeledkezve, akaratlanul tárják föl a budoárok dekolletált titkait.

A kórus férfitagjai között élénk eszmecsere folyik arról, hogy a szindarabban előforduló ételek és főképp az italok valódiak lesznek-e?

Blaháné főlemelő nyilatkozata szerint énekkarunk túltett a népszínházén. Hogy többet ne említsek, tagjai voltak: Bernáth Kálmán, Berzsenyi Gerő dr., Csizmadia Lajos, Csonka Gyula, Kramarits Dénes, Strinovich Béla és Trombitás Mihály. Sugó sem kisebb ember, ifj. Folly József ügyvéd volt.

De hát mindezen jelesség dacára sem fodrászból, sem alakítóból a kórusnak mi sem jutott.

A mi kis leánykáink segítettek magukon. Megigazitották egymás frizuráját és rendbeszedték toalettjeik fogyatékoságát, arcukat bepudereztek. Ehhez már akkor is értettek.

És a férfiak? No hát ezek vártak egy darabig, de mikor a hét órai Ave Mária hangjai a megyeterem falait végigfutották, a nagy sietségben a számukra odakészített cinóberrel olyan rézvörösre kenték arcaikat, hogy a kannibálok mellettük lilíom-arcu Vesztaszűzekké halványodtak.

A padsorokat az egész vármegye elit-közönsége szállotta meg. Midőn Blaha Lujza a lámpasor elé lépett, olyan orkánszerű tapssal fogadta, mintha a tajfun szakgatta volna a megyeterem pádimentumát. Szólott ez a tapsvihar első sorban a nagy művésznőnek, azután a tündöklő korba lépett bájos asszonynak.

Mit irjak és kinek irjak én ma már az ő művészetéről, melynek híre a féltékét befutotta.

Az általános hatás illusztrálásául csak annyit, hogy mi férfiak mind belebolondultunk elannyira, hogy midőn távozásakor a vasuti kupé ablakából utolsót intett felénk, csaknem a kerekék alá dobtuk magunkat.

Engem legalább úgy kellett lekötözni.

De hiszen így járt ő vele minden magyar ember, még az asszonya is.

Volt a mi társulatunknak egy rendkívül jeles tagja: a bol-

dogult Vaszary Pista városi főjegyző, a jóízű mókák kifogyhatatlan mestere, aki jókedvében csakugy duzzadt a komikai erőtől. Ő játszotta a Gonosz baktert.

Megjelent pedig egy hetvenszinű, százfoltos, elnyűtt katonamondurban.

Azt mondta Blaháné, soha életében akkora megerőltetésébe nem került a nevetés visszafojtása, mint amidőn ezzel a figurával szembe került.

Előadás végeztével a „Koroná“-ban, horrendum diktu, 8 forintos teritékü bankett volt és háromszáz teriték is kevés lett.

Pattogtak, szikráztak a szebbnél-szebb tósztok, hiszen a megye színe-java ott volt, de a legrövidebbet és legtalpraesettebbet a mi Gonosz Pistánk mondotta.

A sok nagyságos asszonyom megszólítás után odalép a művésznő elé ezen szavakkal:

— Hugom! Én mint Gonosz bakter, sokat csatangoltam nyári éjszakákon át, — sok szép égi jelenséget láttam életemben, de ilyet, mint kigyelmed, soha.

Hát mi sem láttunk sem azelőtt, sem azóta.

SZ. PRIELLE CORNÉLIA KAPOSVÁRON.

A mi időnkben a társadalom nem akasztott mindent az állam nyakába. Manapság ha egy városkának sikerül egy minisztert, vagy csak egy államtitkárt is mandátumhoz juttatni, azonnal telhetetlen lesz követeléseiben.

Kellene neki az elemi iskolától az egyetemig, a kibővített vasuti indóháztól az üzletvezetőségig, a járásbiróságtól a királyi tábláig, a vicinálistól az expresszig minden közbenső hatalom és pozíció, hogy ne is említsem a terület élelmes magyarjainak a minden elfogialható térre való törtetését.

Kaposvárnak óvoda kellett. Akkor csak három volt az országban, miért kapná a negyediket Kaposvár, ez a nagyvilágtól félreeső zugoly. Az állam segélyére hát gondolni sem lehetett. A képviselők viselő nagy (?) ember pedig olyan keménynyaku kuruc volt, hogy miatta azt is elvitték, ami eddig itt volt.

De az óvoda kellett, mert hát a nagy elmaradottság dacára itt is születtek kisdedek, kiknek alapvető nevelését a napi munkában teljesen elfoglalt édesanya nem nyújthatta. Megint csak M. Pista képviselő volt, aki gondolt merészet és nagyot.

Játszunk, műkedvelősködjünk. Rendezzünk bálakat, hangversenyeket, majálisokat és színelőadásokat. Egész ciklusrendszerben, tódította oda Psik Gyula, az egykori pápai nagybotos.

Állandó együttműködésre szervezkedett tehát a kaposvári aranyifjuság, hogy is ne.

Itt van Andorka Elek dr., a lelkes, ügybuzgó közharcos és komolytárgyu felolvasások ügyes szerzője.

A Szerdahelyire emlékeztető, rendkívül megnyerő modoru Barakonyi Károly.

Bernáth Kálmán fölséges szép tenorhanggal.

Csorba Ede, a Dunántul leghíresebb szavalója, Egressyhez hasonlítható drámai erő, aki diák korában, igaz csak pár hétre,

Edefi álnév alatt a színpadon is próbálkozott, természetesen csak addig, míg haza nem fűlelték.

Csondor János, a hegedűvirtuóz.

Girardi ezredorvos, a cselló avatott kezelője.

Csonka Gyula, a Ney Dávid hangjára emlékeztető basszista.

Duchon Ödön, a kitűnő zongorista.

A sörös üvegek hajigálásáról emlékezetes Gyarmathy Jóska.

A leányszendeségű Szabó Sanyi, ha egyébként nem, hát sugónak alkalmas médium.

Németh Náci, a nagy archi- és piroteknikus.

Hát Trombitás Miska, a jóízű, csendes humorista.

A nótás szerepeket majd elfujja G. Jancsi, különben mint a kaposfüredi kántor.

Bevonjuk Folly Jóskát s a Kapotsffyakat, mert ezek nélkül alig kapunk szép hölgszereplőket.

Betetőzésül hátunk mögé áll Roboz István bátyánk, az örökifju műmecenás, aki akkor valóban jelesen szerkesztett „Somogy”-ával az egész Dunántúlt uralta.

Van kitűnő karmesterünk, a bécsi operából összeférhetlen természete miatt kicsöppent, valóban nagy zenei tudású vice-karmester: Markbreit Zsiga. Majd megszólal a néhai való dr. Németh Károly vármegyei főorvos által cirkumspekció dolgában, vidéki nagyképűsködéssel Bittó Pista volt kormányelnökhöz hasonlított M. Pista képviselő:

Megálljatok fiuk, én lehozom nektek a nemzet büszkeségét: Sz. Prielle Cornéliát, akkor lesz óvoda!

Igy került közénk Szerdahelyiné Prielle Cornélia.

*

Folytak a próbák a „Korona” termében a „Jóbarátok”-ból.

Tudtuk szerepeinket, mint a vízfolyás. A sugó nálunk csak tiszteletbeli méltóságot viselt.

Egyszer csak fölnyílik a nagyterem ajtaja és belép M. Pista, karján az akkor már ötven éves, de színpadon kívül is huszonötöst mutató, imádott Cornélia és egy bakfis rugékonyságával föl pattan a színpadra. Kiveszi a jeles művészből gégebaja miatt kaposvári nyárspolgárrá átvédlett Tar Csatár rendező kezéből a dirigens könyvet és elkezd rendezni.

A születésénél fogva szikrázó francia eszprivel telített mű-

vészno suttogásba átjátszó csevegése megbénította ajkainkat. Ugy elfelejtettük szerepeinket, hogy még a sugókönyvből sem tudtuk volna mondókáinkat kiolvasni.

Hát ilyen készületlenül vártak engem az urak?

Bocsánat, nagyságos asszonyom, csókolom a kezét, lábát, úgy elragadt bennünket nagyságodnak általunk még sohsem látott művészete, hogy elhalt a szó ajkainkon.

Majd meglátom, hogy megy a próba holnap? Ettől teszem függővé szereplésemet.

De instálom, nagyságos asszonyom, szólok elrémülve, a jegyeiből már bevasaltunk hatszáz forintot. Ki fizeti vissza ezt a horribilis összeget?

Mi, pályánk kezdetén álló, szegény ördögök vagyunk, ha összes cókémókjaink elzálogosítanók, még akkor sem tudnók a veszteséget rendbehozni. Azután meg nálunk zálogház sincs!?

Pajzán mosoly volt rá a felelet. No, majd meglátom, mi lesz holnap?

Másnap és harmadnapon ment a próba, mint a karika-csapás és elismerésül a diva lakonikus rövidséggel: „Most már mehet a darab!” adta meg az abszolúciót.

*

Mondanom sem kell, hogy a Korona akkori terme szűknek bizonyult az egész vármegyéből beseregülő előkelő közönség befogadására. És dacára, hogy a művésznő iránti hódolatból a színpad nagyra szabatott, mégis a felülfizetések beszámításával a tiszta bevétel meghaladta az ezer forintot.

A szereplők közül az ő művészi szemében Barakonyi Károly nyerte el a pálmát.

Nagy előnye volt a lurkónak a szép előadása, zengzetes organumán kívül Szerdahelyihez, a diva elhunyt férjéhez való rendkívüli hasonlósága, pedig hát én mint partnere, nyílt színen, hogy ezt szerepem diktálta, olyan bravuros műkedvelő tempóval vontam magamhoz a plasztikus tökélyű halmokat, hogy a forró ölelésben csaknem elrepedt a szalonkabátom háta.

Igaz, hogy emiatt sem akkor, sem később szemrehányásban nem lett részem. Ez a nagy kilengés nem bántotta az örökifjú asszonyt, akinél pedig, mint az általam behálózott szobacicus megsugta, minden, de minden valódi volt.

Az előadás bevétele megvetette a kisdedóvó alaptőkéjét.

*

Jeleztem már, hogy a nagy művésznő három napot töltött városunkban.

A két első napon Gáspár Lajos és Vajda Pongrác ügyvédek vendége volt, harmadnap az én szerény házamat tisztelte meg.

Roboz bátyánk, szomszédom, zamatos költői boraival járult vendéglátásom sikerének fokozásához és bizony megesett, hogy az aranyos asszonyka azok hatása alatt úgy elálmosodott, hogy bájos testét hosszan pihentette pamlagunkon, melynek egy darabját ma is ereklyeként őrizem.

Természetesen őt is elkísértük Zákányig. Ez volt akkor a mi Medinánk.

Utközben meghívott engem Budapestre, az „Andre” színmű előadására, melyben szerepeinek cluja volt.

A vasuti fotelben előttem féltérdre helyezkedve, el is szavalta annak meghatóbb részeit, azon kezdve: „Tudod-e, mi a szerelem”. Teremtő Uram! ennek hallatára úgy fölfordult velem a világ, illetve a vasuti kupé, hogy leszédültem a vasuti kanapéről, a mely alól úgy halásztak ki művész barátaim.

Hazaérve, azt mondom az életem felének: valóban úgy érzem magam, mintha valakit — a legkedvesebbet hantolták volna el.

Hát csak szaladj utánna és kapard ki, volt a kijózanító válasz.

*

Egy év múlva Miklóssy Gyula szintársulata játszott nagy részvétlenség mellett a sétatéri arénában.

Bizony Thália népe derék nyárban csaknem belefagyott a közöny kátyujába. Az Ég szerelmére, mondja nekem a direktor, segítsenek rajtunk. Kérjük fel Priellet vendégszereplésre.

Megtettem, ma is bánom. A színésznyomor iránt érzékeny nagyasznony elfogadta a meghívást. Az élelmes igazgató a deficit eltüntetésére a szokottnál valamicskével följobb emelte a helyárat.

Lett erre riadalom a mai zsurokat helyettesítő kávéénikés asztalok mellett. Nem megyünk, sztrájkolunk. Uraim! Akkor

három-négy hajlottkoru, de előkelő asszony a mi városunkban akkora hatalom volt, hogy amiatt a külügyek minisztere sem alhatott nyugodtan.

És megesett, örök szégyenére a magyar nemzet, dehogy a nemzet — Kaposvár kulturális életének, hogy az ország által imádott művésznő városunkban a „Holt szív“-ben huszból álló színházi közönség előtt játszotta le egyik legremekebb szerepét és játszott oly páratlan művészettel, mintha a világpáholyok közönsége előtt csillogtatná ragyogó művészetét.

Előadás után lelkendezve rohan hozzám a direktor.

— Az Istenre kérem, mentsen ki a divánál, én nem merek eléje kerülni.

Ugy a politikában, mint a társadalmi életben igen sokszor az a szerep jutott nekem, hogy a sült gesztenyét összeégetett kezekkel mások számára kaparjam ki, tehát vérző szívvel bár, de elfogadtam a szomorú megbízatást.

Karonfogtam a művésznőt és Antónia leánykáját, ezt az elbűvölő, tündéries babát, a későbbi visontai Kovácsnét, s elkísértem őket a Korona saroktermében levő lakásukra, amelyre ma és mindenkor kegyelettel tekintek.

Éjféli három óráig voltunk együtt hármasban.

Ugy-e megmondtam Antóniám, soha se menjen senki oda vissza, ahol felejthetetlen szívesseggel fogadták, hadd maradjon meg az édes visszaemlékezés patinája.

Amint a csekélyke erőmből telett, enyhítettem fájdalmát, amelynek magunk között most már szabad kitörést engedett. Vigasztaltam az anyát, becéztem az anyja keblére hajoló, könnyező leányt.

Ugy látszik, nem sikertelenül, mert nagyon kértek, kísérjem el őket balatonfüredi utjukra.

A bohémeknek már akkor sem volt fölösleges pénzük s én nem tehettem egyebet, minthogy menthető maliciával, ártatlanul befeketitsem jólelkű hivatali főnökömet, aki a kért pár napi szabadságot is megtagadta?!

*

Évtizedek lepergése után bizalmas tet a tetbe vegyülün! B. Károly barátommal.

Visszahívjuk a ragyogó multat, a rózsaszínű fátyollal bevont ifju életet.

Hát pajtás, nem jól cselekedtél, hogy nem fogadtad el Blaháné meghívását Tamásy örökébe.

Hát te miért maradtál le Prielle szekerekéről.

Az más, te mint énekes futva jutottál volna a zenithez, de nekem ez hosszú, fárasztó munkám lett volna. Nincs igazad, egyéni értéken felül, téged is hamar fölrepitettek volna a hírnév csimborasszóján Cornélia protegáló szárnyai.

*

Ha egy virágzó takarékpénztár jogtanácsosa, egy előkelő ügyvédi iroda birtokosa, évtizedek múlva sóhajtvá tekint vissza a szinpadra, hát annak az embernek valódi művészi érzékkel kellett birnia.

De ha én, a szárnyaszegett, aki már régen, még pedig repülőgép nélkül is lepottyantam a művészet (?) légköréből, amelyhez már egész lényem hozzásimulni készült, évek hosszát sem vágytam oda vissza; hát ez azt jelenti, hogy nagyon helyesen ítélte Prielle, midőn Károly barátomat a művészlélek szemüvegén fölém helyezte.

SIMPLICIUS NEGYVENÉVES JUBILEUMÁRA.

Mindig szerettem Fáraó nemzedékét, kivált annak szebbik felét, a muzsikus cigányért pedig világeletemben rajongtam.

Istenem! hiszen annyi kedves órát, annyi gyönyört, élvezetet nyujtanak nekünk potom ellenszolgáltatás mellett, hogy joggal hasonlíthatom őket a néptanítókra is alkalmazott gyertyához, melynek lángja fényt és meleget áraszt, míg maga a gyertya lassacskán elfogy. Hiszen imádoztjaink meghódításában is nagy részük van.

Te aranyfiatalság onnét a pezsgős palackokkal megrakott asztal mellől, mikor az édes cigánymuzsika mámorba ringat, gondolsz-e rá, hogy vajjon az osztalékból marad-e annyi a kedvedért virrasztó, barna művész-embernek, hogy másnapon családjának fölteríttessen.

És ti ifjúságtokba visszakalandozó öregek, kiket jó bor mellett az édes multba visszaröpítenek a „Cserebogár, sárga cserebogár“, „Ég a kunyhó, ropog a nád“, „Elszegődtem Tarnóczára juhásznak“, „Söprik a pápai utcát“, „Kidőlt a fa mandulástól“, „Juhászlegény, szegény juhászlegény“, „Fekete szem éjszakája“, „Kilencet ütött az óra, este van!“ ... elbűvölő áriái, csináltak-e számadást, hogy az évtizedes gyönyörökért általatok a szedőcigány tányérjába behajigált obulusok kitennének-e egy, az élvezethez mért takarékpénztári betétet.

Hát ti legalább mulatozásaitok kezdetén bankóval fizettek, de ma már a „züllések“ leszámításával a nagyközönség csak kongó pénzzel áldozik a cigányzenének, mely ma is oly ittasító, színmagyar zene, sőt talán magasabb nivóju, mint volt azelőtt.

Mert hát hamisítatlan, magas művészet a cigányzene. Elismerte a művelt külföld is.

Igaz magyarok ezek a Czinka Panna barna leszármazottjai,

akik már századok előtt végigküzdötték a Rákóczi-világ fáradalmait, veszélyeit, sőt azelőtt is, azóta is mind máig jó és balsorsunkban velünk vigadtak, velünk sirtak.

Ennek a kedves, nagy családnak európai hírnévre szert tett előkelő tagját: Barcza (Simplicius) Jóskát ünnepli március 2-án a kaposvári társadalom.

*

Édes Józsim! Fáj a lelkemnek, hogy nem veszek részt a tiszteletedre rendezett fényes lakomán, de csak kifelé, mert itt, csendes otthonomban, pipaszó és ivánfai mellett ott leszek ám köztetek én is.

Itt köszöntök rád szólóban legalább így, órákig csupán veled foglalkozhatom, de hidd el, lelkileg ott ülök, még pedig veled szemben foglalok helyet. Elvonul előttem kaposvári negyvenéves szereplésed minden fázisa. Lesem arcodról ünnepeled hatását, melyből neked fél Európában kijutott, de azért ugy-e, jobban esik neked ez a hazai, hiszen itt voltál ifju, itt fejlődöttél férfiuvá, itt lettél vén cigány. Dehogy vagy te vén, hiszen az örökifjuság forrásából ittál.

Aldjon meg a jó Isten mind a két kezével. Adja meg nekünk azt az általános, nagy örömet, hogy művészi játékodban még soká gyönyörködhesünk, ha csak akkor is, amikor neked a vonót megragadni kedved jön.

Sok szépet mondanak ma neked, én pedig megírom részedre azokat az apróságokat, a miket te tán már elfelejtettél.

Még egyszer kérlek, bocsásd meg távollétemet. Mentségem csak az: hogy nem szeretem már a nagy zajt. Meguntam.

*

Mikor ma negyven éve Marczaliból ideszakadt a banda, bizony a Bizi Ferkók, a Garai Ferkók után nagyon vidéki szaga volt, hanem az én figyelmemet már a bemutatkozásnál lekötötte a te kimagasló primás mivoltod, aki úgy kiemelkedtél közöttük, mint a keresztfenyő a páfrány-környezetben.

Világlátott Schröder Sándor barátunk Párisban léte alatt tanuja volt, midőn a párisi nép megittasult Berkesék zenéjétől. Sándorunk egy lyoni gyáros asztalához került, akit a tomboló lelkesedés hidegen hagyott.

Azt mondja barátunknak: Uram! ez engem csaknem hide-

gen hagy, hanem volt itt a mult évben egy csodás magyar zene, élén egy hibásszemű vezetővel. Az volt ám az isteni muzsika.

Ez a vezető te voltál, édes Jóskám, aki félszemeddel a világtalanok szemeit is meggyújtottad.

Hát bizony nagy ut volt ez Marczalitól (mondjuk Marseillestől) Párisig.

Én közbeeső állomásaidról, mint megtörtént dolgokról akarok regélni.

*

Göllei Inselt Samu volt a mi műkedvelő gárdánk kültagja, gavallér mecénása.

Ez a talpig uriember gondoskodott arról, hogy mi, az előfáradt művészek?, kellemes utókúrában részesüljünk.

Ami akkor nagy kivételszámba ment, négy orosz trapperest hajtott. Meg is mondta rá az öreg, praktikus Stein bácsi, a kaposvári milliomos: megérem még, hogy egy lovon jár. Hát nem érte meg, mert Samu barátunk maig sem ült konflisra.

Felesége, Malvin, a kaposvári Spitzer-család fájának legbájosabb hajtása volt. Spitzerék a legelőkelőbb zsidó család volt a vármegyében, mely Kaposvár szegényeivel, valláskülömbőség nélkül több jót tett, mint tíz latifundium ura a maga népével és mindig a szentírás szavai szerint járt el jótékonyságában: ne tudja meg a balkezed, mit adott a jobbik.

Természetesen kültag műkedvelő társunk előzékenysége a családdal is közelségbe hozta a műkedvelőket. Így esett meg, hogy egyik fényes bálunkon, bár életkorához nem illőleg, ő volt a mi egyedüli lady patronessünk.

Mint már házas ember, én táncoltam vele a füzértáncot.

Az akkoron Bernáth Flóra és Kapotsffy Bélából álló mesésen első táncospár tíz ütemnyi előnnyel versenyre hívott fel bennünket a galoppban.

Bájos táncosnőm már késznek is nyilatkozott, de én — ah én, — aki a szünóra alatt boa konstriktor módjára vacsoráztam be, (no meg már előfáradt? nő ember is voltam,) egy fanyar kijelentéssel (ma is bánom) lefújtam a mérkőzést.

Isten óvjon ettől Nagyságos Asszonyom. Örülök, hogy élek, nemhogy öngyilkos szándékkal ezekkel az utólérhetetlen gyorsaságu agarakkal versenyre keljek.

*

Mindig összeszorul a szívem, ha ennek a rendkívül bájos, kedves asszonynak tragikus sorsára gondolok, melyben legkisebb része az én felejthetetlen barátomnak volt.

Midőn két éve Pécsen találkoztam ezzel a ma is ritka szép öreg barátommal, nyílt helyen, a székesegyház előtti vadgesztenyesoros sétatéren, sirva borultunk egymás nyakába. Már akkor panaszkodott imádott felesége súlyos idegbajáról, mely őt egy rövid év alatt halálba kergette.

Édes Samu barátom! Nem tudom, találkozunk-e még az életben, azért ezen sorokban bucsuzom el tőled, hogy egyuttal hálásan köszönjem meg szoros barátságodat, melyre mindenkor büszke voltam, az is maradok.

*

Ez a mi kedves barátunk vette elsőnek gondozásba a Barczaék bandáját.

Ezen célból rendezett már március havában, tehát a banda berukkolása után alig két hétre, gödreszentmártoni bérletén egy pazar, szalonka nélkül való szalonkavadászatot. Hát bizony egy sem került azokból puskacsőre.

Hohó! tévedek; volt ott azért szalonka bőven, csak hogy azokból az én puskám elé egy sem jött lőtávolságra.

Estebéd kezdetén valamelyik rosszmáju vendég azt találta kikottyantani, „Nem illik ehhez a miliőhöz Barczaék zenéje.”

Samu barátunknak sem kellett több.

Éjfél tájt föltárul a mellékterem kétszárnyas ajtaja s a híres pécsi cigány, Dankó Gyula zenekara rázendíti a „Ritka buza, ritka árpa, ritka rozs” akkor felkapott nótáját. Természetesen a bandát fitymáló jóbarát (?) oktrojálta Inseltre, aki azt táviratilag rendelte a mulatozáshoz. Hát akkor láttam könnyezni Barcza Jóskát, de én is vele sirtam.

Várjatok csak, gondoltam magamban, közel az idő, midőn Dankóék játékához majd Jóskáékat rendelik oda felfrissítőnek.

*

A Barcza-banda szingazdag története, győzedelmes világfutása nekem adott igazat, aki már ekkor, s ezt büszkeséggel említem, belelátam a banda jövőjébe. Hiszen alig néhány év telt bele s a mi házi bandánk, mint nekem Jóska barátom visszatértekor elbeszélte, dicsőséggel járta be „Londont, Leverport, Mükneht”.

Térdig gázoltak a külföldön pezsgőben, princesszek főzte lakomákon, ünneplés tárgyai voltak mindenütt.

Királyok, trónörökösök gyönyörködtek főséges zenéjükben. Azt mondták, hogy künn nekik egy vikomte csak annyi volt, mint bőgőhordárjuk: a Slajmi.

Ittak hercegek serlegéből, princesszek papucsából. (No Jóska, most már elég legyen.) De higgye el tekintetes uram. Mikor letettük a vonót, azt mondta a hercegasszony: Mein lieber Jóska. Nehmens Tisch. (Sajnálom, hogy Jóska barátom törölmetszett angolságával vissza nem adhatom a meleg invitációt.)

Hát leültünk az asztalhoz.

Egy király s én, a primás, egy herceg és Gyömörei, a jó Babári nagybőgős, egy hájas őrgrófné mellé került. A Tóki a vézna anglikán püspökné mellé. És képzelje csak, az az istentelen rücskös gazember, a vőm, a Rigó Jancsi már ekkor is a legszebb hercegnő szoknyájához dörgölőzködött. A pimasz!

Vonjuk le a levonandókat, akkor is marad annyi dicsőség és oly páratlan kitüntetés, amiben még az öreg Patikáros Ferkónak sem volt része.

*

Ugorjunk át néhány évet. Inselt Samu és vőtársai a tolna-megyei Nosztán pusztát vették bérbe.

Az egyik sógor szerencsétlen börzespekulációi pénzügyi válságba kezdték sodorni ezt az érdemes családot.

Samu barátunkat még ekkor sem hagyta el gyémánt kedélye.

Megmutatom, hogy még élek és az orosz hadfi példájára, aki a Néva jegén a lemerülés percében Ave Cézár mintájára üdvözölte a fehér cárt, — ő is még egyszer szalutált azon hálátlan bálványkép előtt, mely szép életét uralta, az önzetlen barátság oszlopa előtt.

Rendezett egy fejedelmi pazarságu, ezrekbe kerülő vadászatot. Hogy a valót mondom, koronatanum Simon Gyula akkori könyvelőjük.

Meghivta erre Somogy és Tolna előkelőségét s a Lipót-városi pénzkirályokat.

Husz fokos hidegben, huszonkét szankóval állítottunk be

a dombóvári vasuti állomásról Nosztánba, ahol már ott találtuk a tolnai urakat és Simplicius teljes zenekarát.

A szalonnától az osztrigáig, a trébertől a francia konyakig (akkor még drága ujdonság volt) minden közbeeső ingyenc portékától roskadoztak a hosszú asztalok.

A reggelinek az erdős vetett véget azzal a tetemre hívó kijelentésével: „Nagyságos Uraim! Kezdődik a vadászat.” Invitálása süket fülekre talált.

Ki az istennyila fagyasztja magát ebben a gröndlandi klimában.

Két szenvedélyes Stüsszin nem fogott ki a muszka szél.

Kapotsffy Béla árvaszéki ülnök és Fördös Vilmos szekszárdi főügyész neki vágta a szibériai légkörtől gőzölgő hómezőknek és tizenegy nyul hamaros elejtésével megmentették Nimród becsületét.

Dél előtt tizenegy órakor megérkeztek a pesti vendégek. (Akkor még nem járta Budapest.)

A Bischitzek, Karpeleszek (ma Karsaiak), a Strasszerek, a Wahrmanok stb., velük jött a házigazda nagybátyja is, a szemesi Hónig.

Ugyanekkor hozta meg az igáskocsis akkor még Bogláról a vadonatfriss bécsujhelyi virslit, a pilseni és schwehátai söröket.

Megkezdődött a dézsőné, mire Barczáék akcióba léptek.

Az estebéd tiz, tizenöt fogásból állott. A badacsonyt, vilányit, somlóit kocsisbor gyanánt ittuk. Már az ötödik étékfogásnál a sámpányira került a sor.

Megittunk a három nap alatt — keveset mondok — ötszáz üveg pezsgőt.

Az első vacsoránál N., akkor törvényszéki, ma kuriai bíró, a Lipótvárosiak asztalához adresszálvá mondókáját, hazafiságra buzdítja a mulatókat.

Föl pattan erre az öreg Karpelesz.

Kedves bíró ur, nem tudom miféle nyitvahagyott bugyogóban mászkált, midőn én az ölelő édes anyai karokból — a valóban kényelmes otthonból kibontakozva, a magyar szabadságért harcoltam. Tabló.

Folyt a multság három nap, három éjen át.

A szabad időközöket a hazard makaó parti töltötte be.

Ezt Fodor Géza el nem engedte.

Csak úgy repültek a százasok.

Az egyik pointier egy évre szóló háztartás költségét vesztette el hamarosan. Meg is fogadta ott loco, hogy egy álló évig nem eszik húst a főzelékhez.

És csodák-csodája: betartotta fogadalmát.

Az is bizonyos, hogy többé le nem ült hazard kártyaasztalhoz, melyhez most is merő véletlenségből került és egybegyűjtött vagy félmillió koronát.

*

Harmadnap este kiveszi a vonót Barcza Jóska kezéből id. Sárközy Béla, ez a rendkívül szeretetreméltó ifju öreg, boldogult kedves alispánunk édes apja és nagy virtouzitással kezd játszani, de nem egész cigányosan. Majd odaszól nekem később a Ward Klára szoknyaráncai révén herceggé? avanszirozott Rigó Jancsi, másodprimás, aki a terceléshez valóban művészien értett. Tekintetes Uram (akkor még nem bruderezünk). Hát könnyedszerrel futni engedjük ezt a sok pénzeszsákot.

Maga érti a módját, hogy kell a társaságot megkeverni. Az Istenre kérem, vegye ki a Jóska kezéből a hegedűt.

Átveszem a banda vezetését s odaszólok Hónig bátyáknak, az egyik asztalnál előlülő rokonnak:

Mi a nótája bátyám?

Hát a „Repülj fecském.”

Tyű, az áldóját druszám, mondok Rigónak. Ez már meghaladja az én kontár erőimet.

Hogy játszam én el ezt a cikornyás bolondságot Reményi után?

Ne féljen. Ha a maga hegedűjén elfogy a nóta, átveszem a primet. Ezen is átestünk.

Hónig bácsi ropogós ötvenest dobott a hegedűm hurjaira, a pénzkirályok is követték példáját.

A legrövidebb vendég is tíz forinttal lett szegényebb. Jó magam is ide lyukadtam ki.

Ez volt a legnagyobb összeg, amit életemben egyszerre a cigánynak adtam, mert hát akkor még nem volt osztálysorsjáték.

Hamarosan ötszáz forintot muzsikáltam össze Barczaéknak.

Ha Simplicius könyvet vezetett, igazolhat.

Hanem nagyon sokáig volt is ám becsületem a bandánál.

Ha nekem éji zene kellett, ami az akkori holdvilágos hangulatban gyakran megesett, a legnagyobb pénzszerű társaságot faképnél hagyta a banda, hogy későbbi, édes oldalbordám ablaka előtt eljátsza a Szerenád-valcert.

Meg kell itt említenem, hogy Jóska barátom, ha kedvére való társaság előtt játszott, ha elfogta a művészet láza, hát akkor elfelejtett csapot, papot, még a tányérozást is. Meg is ráncigálta a banda igen sokszor.

Igy végződött az örökké emlékezetes nosztáni vadászat.

Tizenegy nyul és ötezer forint kiadás!

Hát azt hiszem, hogy minden közigazgatási bírósági döntvény nélkül is a kincstári előadó nem rovott ki harmadosztályu kereseti adót ezen vadászterület után. (Ki tudja?) Az én nosztáni szereplésem honorálásául Wahrman Jóska vendéglátó házához meghívott engem az egész farsangra. Hát komám, köszönöm jószágodat, de leider, nem vagyok bankár, aki idejével tetszése szerint rendelkezhetik.

*

Egyizben balul ütött ki a banda külföldi vállalkozása.

Az osztrák konzul által előlegezett költséggel csaknem ugy zsuppolták őket vissza.

Megérkezének pedig ütött-kopottan. Arcukon a nélkülözés nyoma.

Mindegyikünk azon volt, hogy elfeledtesse velük a kiállott küzdelmeket.

Én, mint ujdonsült szőlőbirtokos, azt mondtam Barczának: Jöjjenek ki hozzám Ivánfára. Hozza ki a bandából a kiket akar, de a hegedű otthon maradjon. Azt akarom, hogy zavartalanul mulassanak.

Köszönöm szépen. Majd kiviszem a Babárit is. Ez század-szakács volt, ez majd olyan pörköltet főz, hogy megnyaljuk az ujjainkat. Többször is megcsinálta már.

Gemacht, mondanám, ma.

*

Kijöttek hát heten.

Körülnéznek a regényes hegytetőn. Egyszerre csak uniszónó azt mondják, talán egy kis hízélgéssel a házigazdának:

Tekintetes Uram! Bejártuk a félvilágot, de ilyen, nekünk való kedves helyre nem akadtunk.

Ilyen hely kellene nekünk! ha az éjjeli fárasztó munka után pihenni akarnánk.

A város zajában nincs csendes alvásunk.

Egy gondolat villant át agyamon.

Az enyémmel átellenes szőlő két lakházzal négyszáz rénes forintokért eladó volt. Ugyanannyi teher nyomta a birtokot.

Hát én tudnék Önöknek ilyen pihenőt szerezni.

Nagy volt az elszörnyűködés.

Rögtön áthivattam a tulajdonost. Könnyen megalkudtunk négyszáz forintban. Barcza és Rigó voltak a vevők, mert, persze egy fillért sem kellett fizetni, csak a kamatokat.

Másnap délelőtt megírtam a szerződést, beadtam a bekebelezési kérvényt és délután már megtartottuk a „Hausnudlit.“

Ezt csinálja utánam az amerikai fiskális.

Kijött a bandacsalád apraja, nagya.

A banda fele játszott, a pihenő rész dalolt és ivott.

Én, a Piacsek Ferkó bátyánk mondásaként, szárazföldön is hajótörést szenvedett Olofson barátom, volt kereskedelmi hajóskapitány, akkori kaposvári állomástőnök és még néhány bohém, kézről-kézre adtuk a kreolarcu, jaguár termetű, cseresznye ajaku menyecskéket, lányokat.

Barcza és Rigó később még fogatot is vettek, igaz csak egyest, de nekem is csak az jutott azzal a különbséggel, hogyha az én einspannerem hölgyvendéget szállított ki hozzánk, hát akkor az Orsini gróf négyesétől az én bosnyák lovam mellé vergődött Pista gyerek felöltötte a sárgagombos kék frakkot és fejére nyomta a kagylós cilindert.

Csak az volt a baj, hogy nagyon sovány volt a Barczaék szőlője. Persze a kis gebe nem bírta felhozni a hangyásmáli dörcön a természetes asszonyságokat, meg a szőlőbe valót.

Tul is adtak a szőlőn hamarosan. No még sem, csak — ha jól emlékszem — két, három év múlva.

A vagyonszerzés közvetítéséből az volt a platonikus hasznom, hogy szüret táján távcsövön át gyönyörködtem a zöld szőlőtőkék között bukdácsoló piros rokolyákon.

Merre jársz Rigó Jancsi ?

Hányadik misszet hódítod meg téglavető ábrázatoddal ?

Te hűtelen akasztófa cimere, ki Chimay hercegnőért elhagyta bájos hitvesedet, ezt a szép, kedves asszonyt, akinek oldala mellett bizonynál jobb napokat éltél volna, mint abban a hozzád nem illő, nem tudom hányadik környezetben.

Várj csak, várj! Majd eljő a fizetés órája.

Mikor az a csekélyke kimázolt ábrázatod vélt szépséged nyomaait eltünteti, amihez pedig emberi számitással már jó közel vagy; ha elmúlik a talmi varázs, amibe játékos kergette a félbolondokat, akkor hiszem, szörzsákba öltözve, hamuhintetten vissza fogsz vezekelni első bálványodnak a csalódás miatt megviselt oltárképéhez.

Hanem azt mondja ám a nóta:

De már akkor késő lesz,

Ha a szívem másé lesz.

Egy gyöngé melegséged lehet; a Ward Klára, mint mondják, vakító, de amint ezt hiszem, üres, lélekszegény szépsége. Láttam híres asszonyod arcképét. Merő érzékiség.

Az én szememben, mely a lélek műveltségét, — a szempáron átvillanó meleg szívet nézi, a te Mariskád volt a miliomos parti, az én Jóskám testileg-lelkileg szép leánya.

Igaz, Weiler Jóska égre-földre esküdözik, hogy Kláránál szebbet nem látott, mert hát testi bájait csaknem kitapasztalta.

*

Amit pedig most elmondok, édes Simpliciusom, azt még eddig senki sem tudta. A hitestársam is csak ezen sorokban értesül arról, ha ugyan memoáromat elolvassa. Mikor a pécsi székesegyház felszentelésével kapcsolatos ünnepekre, 1886-ban, a te híres bandádat is meghívták, a magára hagyott asszony-népség nagy mulatságot rendezett hangyásmáli Tuskulánnumotokban.

Véletlenül künn ülök a szállóházam előtti nagy diófa alatt.

Egyszerre csak nagy asszonyzsivaj, lármás vigság hangja hatol föl a völgyből.

Asszonyaitok mulattak ott, én pedig gyönyörködtem a kaleidoszkopszerű látványban.

Röviddel ezután ruhasusogást hallok. Föllátogatott hozzám, akkor szépsége teljében levő leányod: a Rigóné.

Mindig szerettem, tiszteltem, de most valóban elbűvölt bájos szépsége.

Hajh, csak ne lett volna vele sógornője, a köztudomás szerint legridegebb ellenőr: a Gyömöreiné, hát akkor, akkor... valóban nem állok jól magamért, hogy meg nem csókolom... a hattyu nyakát.

*

Jóskám. Régóta hallottalak, nagyon csendesesen élek. Jólak-tam, de veled nem. Egyet kérek tőled. Ha kitavasodik, jöjj ki még egyszer Ivánfára, de most már hangszerrel. Hozz magaddal a régiekből néhányat, akik még engem megértének.

A Babári Dezső fehér, művészkeze már alig tud főzni, de Tóki, a tárogató nagymestere majd olyan kurucos paprikást talál fel, hogy alig győzzük az ivánfaival leönteni.

Örömmel várok rátok, hogy még egyszer elhúzzátok az én kedvenc dalomat:

„Nincsen annyi tenger csillag az égen,
Amennyiszer eszembe jutsz te nékem,
Nem hoz erdő annyi ezer levelet,
Amennyiszer, amennyiszer emlegetem nevedet!...”

PELESKEI NOTÁRIUS MUKEDVELŐKKEL.

Készséggel engedek Roboz bátyám óhajának, hiszen mint mükedvelőnek elnököm volt és vas (?) kezének nyomát ma is érzem magasra törtetett torkomon. Leirom hát a Peleskei nótárius előadását, de nem köszöni meg.

Mükedvelő-társaságunk főnnállásának ötödik évébe lépett. Ez csak elegendő jogcim a jubiláláshoz. A tagoknak nem jár korpótlék, sőt holmi tripla beszámítasu szolgálat sem! Hát könnyű volt az ünnepséget megcselekedni.

Hanem ki kell ám tenni magunkért, mondja Miklós Pista. Gondoltam egyet: Adjuk elő „Peleskei nótárius”-t, de ép úgy, mint a „Nemzeti”-ben. Teljes szöveggel, partitúrával és lóval!

Lóval, hogy érted ezt?

Hát nem tudjátok, hogy ott, már mint a Nemzeti Színházban, lovon jelenik meg a peleskei nótárius.

De hát hol veszünk lovat?

Van az én édes apám költsei istállójában egy nyugdíjazott, bárányszelidségű, félvak paripa, ép a Roboz bátyánk alá való.

Megszerzem a Nemzeti Színháztól az engedélyt, a darabot, még a kosztümöket is.

És megszerezte, persze a saját költségén. Mert ha társaséleti vagy politikai költséges mulatozásokra, bankettekre, fáklyászenére s a kapcsolatos haszontalanságokra volt szükség, — hát bizony csak Pista barátunk rukkolt elő páratlan bőkezűségével.

Nem is birta soká. Abban a százötven perces pénzvilágban alig öt-hat év alatt nyakon felül merült az adósságok örvényébe. Csodálni lehet-e, hogy utóbb abba másokat is belerántott.

Hiszem, ezek is megbocsájtottak már neki.

Hanem az öreg Miklós Gyuri, későbbi árvaszéki elnök, Pista barátunk édes apja, valóságos pandantja volt fiának.

Nem állott kötélnek most sem, nem engedte át profánus céljainkra a szürkét.

Nagyon elfogadható, szentimentális kifogást talált. „Csak nem engedek komédiást ültetni arra a paripára, melyen feleségem mint fiatal asszony lovagolt.” Szegény jó asszony, még gyalog is alig indult ki köttsei kuriájából.

Volt szindarab, szereplők, partitura, kosztümök, de hát hol kapunk szinpadra való lovat?

Műkedvelő társulatunknak egyik, Inselt módra kültagja, Schöberl Feri, akkori jutai nagybérlőnek volt egy cirkuszból vásárolt szelid lova, elannyira szelid, hogy tulajdonosa nem egyszer ugratott be vele a Fiume kávéház törzsvendégei közé, anélkül, hogy csak egy kapucineres csésze is fölbillent volna. Magam láttam, midőn egyizben a „Koroná”-ban Garai Ferkónak, a szintén híres cigányprimásnak, a „Samyi”-ra ülve kellett eljátszania Feri barátunk kedvenc nótáját, mialatt a kontrások s a kisbögös a ló hasa alatt kommandószóra átbujkálva kényszerültek kísérni a primást. Mégsem történt baj, csak annyi, hogy a muzsikások félelemtől meggyötört testét somlaival kellett életre kelteni.

Schöberl barátunk készséggel engedte át vasderesét a műkedvelőknek.

Hamarosan meg is tartottuk a lópróbát.

Fényzőnbe borítottuk az arénát. Megtöltöttük a földszintet.

Simpliciusék teljes zenekara nagydobbal és cintányérral kiegészítetten rázendítette a „Tell Vilmos” lármás fináléját.

A kecses paripa meg sem moccant.

Most már előadhatjuk a Peleskeit!

*

Sajnálom, hogy a szinlapot meg nem őriztem s így csak taláalomra emlékszem meg a szereplőkről, de ezt megelőzőleg még valamit.

A páholy-mánia akkor is épp úgy dühöngött, mint napjainkban.

Odaizen hozzánk M. Mariska, a vármegye legszebb leánya, hogy kéri az első számú páholyt.

Sajnálattal üzenjük, hogy a főispán számára tartottuk vissza.

Hát akkor nem kérek semmit, válaszolta, de azért mégis eljött az előadásra.

Várj csak elbizakodott dámácskám, majd megtisztelem a döllyfödét, szólok magamban. Csak türelem.

*

Eljő az előadás estéje.

Ügyelők Mortenson Ede főgimnáziumi tanár volt, neki kellett gondoskodnia a szentér kivilágításáról. Hát bizony Édi barátunk, mint ezt a kedves emberünket becézve hívtuk, a nézőtér kivilágításáról annyira elfelejtkezett, hogy földszint, páholyok, karzat, szurok sötétségben maradtak. Hajh, ha akkor a flörtök világa járt volna! Az a hasznunk volt az egyiptomi sötétségből, hogy maga a szinpad annál jobban hatott.

Előkapkodtak ugyan a „Szarvas“-ból néhány istállólámpást, de ily megaláztatás alig ért fényes színházi közönséget, pedig a miénk az volt ám.

Meg is fogadtuk, hogy professzorral többé szóba nem állunk, hanem Édi barátunk, mint vasas német, teljesen kiengesztelt bennünket, mert azzal az örökvidor kedélyű Löw Sándor jó barátunkkal kitettek a „Nemzeti“ vasas németjein. Oly alaposan megcibálták Roboz bátyánkat, mintha valami régi leszámolójuk lett volna vele. Bizony a nagy ráncigálásban Pista bá' rókatorkos mentéje kiment a formájából.

Azt írta minap nekem Roboz bátyám, hogy a Peleskei előadásakor a hibáslábu Svastics József főbírónak is csak karzatjegy jutott. Hát rosszul emlékszik, mert kivülem mások is bizonyíthatják, hogy hét főbíró és négy járásbíró került a karzatra.

Schulhof Dolfi ékszerész, rendes mulató cimboránk ezt elhinni nem akarta és visszafordulva a préselésig megtelt nézőtérről, fölfixiroz a karzati méltóságokra. Többé nem is tudott visszafordulni és háttal nézte végig az egész előadást, de volt olyan gavallér, másképp nem is túrtuk volna meg magunk között, hogy duplán fizette meg földszinti jegyét.

Ezek után magáról az előadásról.

*

Roboz bátyánk, a főalak, kitünően oldotta meg föladatát.

Igaz művészettel személyesítette Nagyzejtay Zajtay István uramat, csak egy kissé gyáva volt.

(Ne bántsa Pista bátyánk az igaz szó, melyet évtizedek mulva is használok.)

A darab egyik főjelenete a csikósok és haramiák találkozója a hortobágyi pusztán.

Ezek közül már csak egynéhányra emlékszem. Azt azonban határozottan tudom, hogy a legelső haramia Trombitás Miska volt.

Különösen megjegyeztem még Horváth Jóskát, ezt a borbélyből felcserré, majd balkézről való rokonsága révén vármegyei őrökkel előléptetett kóristát. Hatalmas basszusa volt, hogyne, mikor legkevesebb, kezdő megrendelése egy liter bor volt.

*

Kezdődött a hortobágyi jelenet.

Babóchay bátyánk, a „Korona” soká emlegetett gavallér vendéglőse fölülfizetésül nagy bogrács gulyáshust adatott a szinpadra, melyet a mi betyárjaink és csikósaink menten körülguggoltak, még pedig a legtöbbje háttal a közönségnek és míg a bográcsot fenéig ki nem kanalazták, szünetelt az előadás.

Ezt tessék ma megcsinálni, tudom, hogy a bogrács hamar megtelne nyers vöröshagymával.

Falatozás közben kézrekerítik a lóháton odatévedt Zajtayt: Roboz bátyánkat.

Istenem, de mily szánalmas lovas megjelenés volt ez! Dacára, hogy két kiszolgált huszárstatiszta mint fullajtár, tartotta a szelid ló zabláját, Pista bátyánkat bizony kirázta féltében a rázogató hideg. Pista bátyánk kocsonyaként rezgett a nyeregben.

Tessék nekem, az élethűen regélőnek elhinni, hogy Pista bátyánkat karon vitték a kulisszák mögé s a gyámoltalanságon fölbőszült hadfiak csaknem úgy dobták az egyik kulissza aljába. (No, nem igaz, bátyám.)

Az istennek sem játszom tovább, nyögte nagy művésznök.

De a teremtését bátyám, majd megmutatom, hogy folytatja szerepét. Csak nem akarja, hogy a bevétel felét visszafizessük, hát a morális megsemmisülés kutya? Szólok ingerülten.

„Mit bánom én. Első az életem.”

Ejnye, az áldóját, itt rögtön kell tenni valamit.

Vaszary Pista bátyánk, a csikósgazda oldalán lógott a finom hangyásmálival telített csikóbőrös kulacs.

Odaintek rögtön két markos haramiát, lefogatom az öregot? fogom a kulacsot, töltöm beléje a szíverősítő italt, míg a megfúlás veszélye nélkül tehettem. Rögtön talpra ugrott. (Ugy-e így volt kedves bátyám.)

Kedves olvasóim! Hát nem volt-e igazam azon állításomban, hogy Pista bátyánk valódi művészettel játszott, de egy kissé talán nagyon is félénk volt. De hát ki várjon pennaforagatótól (igaz, hogy kitűnően forgatta) urlovast.

No cáfoljon meg Pista bácsi, ha tud?

*

A hortobágyi jelenet után, szerepünk szerint a Peleskei nótárius és én, aki Baczur Gázsit játsztam, a pesti színház épületéhez érünk, melynek falán ott fityegett az „Othelló“-t ígérő szinlap.

Azt mondja Peleskeink: Őcsém! inkább menjünk a „Makkhetes“-be. Innét már ugyis lekéstünk, nem kapunk páholyt, pedig én ennek a léha, cifra pesti népségnek meg akartam mutatni, hogy a Peleskei nótárius még Pesten is mekkora ur!

Ennek nem a páholyváltás a módja, mondok, mert úgy vélném, hogy: sokkal uribb dolog a földszinten szerénykedni, mint a páholyban olcsón csillogni, mert hiszen a páholy ára, melybe sokszor öt-hatan behuzódnak, öt forint, míg négy zsöllye a földszinten hat pengőbe kerül.

Mondókám alatt lenéző tekintettel mértem végig a második számú páholyt, melyet durcás szépségünk mégis csak megváltott.

Szemtelen improvizálásomat tomboló taps és homéri kacaj követte, melynek vihara a második páholy felé irányult.

A szép Mariska sem kérte ám többé az első páholyt.

*

Roboz után főszerepe felejthetetlen barátunk: Csorba Edének volt, aki Othellót játszotta a legnagyobb művészeknél is ritkaság számba menő drámai erővel. Nem csoda, mestere Miklóssy Gyula színigazgató volt, már t. i. oly módon, hogy Ede barátunknak második gimnázista korában nevelője volt az akkori Frankl Számi.

Hát ez bizony a deklináció helyett a „Két pisztoly“ főszerepére tanította be a kis Edét, engem egy másik szerepre, de az előadásból mi sem lett, mert a direktor (?) megfelejtkez-

vén alárendelt instruktori helyzetéről, próba közben megfenyítette a kis tanítványt s erre rögtön elcsapatott.

Ugy-e a művész véna már a gyermekkorban megnyilvánult. Miklóssy megtalálta a neki kijelölt utat, de a többiek fliszterek lettek, akiket a művészet geniusza talán egy-egy Egressynek, Szerdahelyinek vagy Füredinek szánt.

Tóti Dorka boszorkányt a feltűnő szépségű Schröder Hermin játszotta. Valóban megbámultuk lelki erejének nagyságát, asszonyhivalkodástól ment lelkét, hogy a viruló szép leány az undok anyóka mezébe öltözve eljátszotta hálátlan szerepét.

Dehogy volt az hálátlan. Rövid, de művészettel előadott szerepével nagy hatást keltett, midőn pedig a Peleskei nótárius megismétlésekor Desdemóna szerepében tündökölt, felejthetetlen emléket hagyott maga után.

Édes jó Herminem, most is, midőn ezen sorokat írom, igaz hálával emlékezem rád s a kábelnél is gyorsabb futású gondolatom, kegyeletes visszaemlékezésem sodronyán kézcsókot és üdvözlét küldök neked oda . . . Amerikába. Akad tán valaki, aki őszinte hódolatomat másképp is közvetíti.

Az „Éj királynője“ még ma is köztünk jár, nemrég láttam s úgy találom, hogy karcsu, magas, szép alakja, éjfekete haja és szeme még mindig megvan a kedves Ilkának.

A hölgy szereplők közül még ki kell emelnem az én kis unokanővéremet, aki mint a peleskei bíró leánya, tehát az én partnerem, szintén Amerikában van és mint nekem írta, nemrég is oly magyaros pörköltet, töpörtös turóscsuszát tálalt fel vendégeinek, hogy még az irr származású farmer is megnyalta az ujját, hanem a

„Hej babám én elmegyek,
Fáj a szívem, megreped“

duettet ugy-e Mariskám bajos volna az Operenciás tenger által szétválasztott lakhelyünkön elénekelni. Légy nyugodt, szólóban is eldudolom én azt többször is, így igazán sokszor gondolok rád.

Dehát az áldóját annak a kivándorlásnak, maholnap senki sem marad meg nekem.

Kedves kis lány voltál, kellemes hangoddal, de azért még sem szerettem veled játszani, mert a vérrokonság miatt

nem szerethettem beléd, mint valamennyi partnerembe. (Hallod-e Évám)!

*

Nagyot vétenék, ha a férfiszereplők közül meg nem emlékezném mexikói vőlegényünkről: Andorka Elekről.

T. Hölgyeim! Hozott-e műkedvelő a közjátékonyság oltárára akkora áldozatot, mint Elek barátunk, aki ifjukora virágában és mint Somogyországnak az akkori ifjuság közül legelső jogtudora, tehát számottevő partie, — eljátszotta az általános gunyakacaj mellett visszautasított mexikói vőlegényt.

Schvarcz Samu ügyvéd vállalkozott a sörös szerepére, melyhez karcsu alakja nem válván be, két darab caprice vánkossal tömte ki embonpointját.

Nyulasy Pali, a daliás törvényszéki irodaigazgató volt az első sörös legény. Ügyes játékaival és kellemes hangjával meg is felelt föladatának.

Nohát kiről szóljak még? Arra hívott fel minapi levelében Roboz bátyám, hogy magamra se sajnáljam a szót.

Legyen meg a kívánsága! Midőn a darab utolsó jelenetében a „Zrinyi“-kávéházba lépünk Peleskei bátyámmal, én az ügyelő utasításából a kulissza mellé állított asztalkánál foglaltok helyet, még pedig veszemre.

A szerepem szerint feketekávé kellett volna rendelnem, de sört parancsoltam, mert a szereplők fölfrissítésére a háttérben csapra ütött söröshordó keresztül huzta a szindarab instrukcióját.

A pincér leteszi a söröspoharat asztalomra, közben persze Zajtayval párbeszédem volt. Midőn kiakartam üríteni a poharat, annak hülyt helyét találtam.

Ugy féloldali tekintettel öt-hat izben is láttam egy-egy tolvaj kezét a kulisszák mögül benyulni és higyjék el kedves hölgy olvasóim, sajnos, hogy azok egyikében bájos női kacsókra ismertem.

Végre elcsipem a vagy hetedik pohár sört, ép ki akarom inni tartalmát, midőn fölordít sugónk a sugólyukból: „A kutya-fátokat, megsülők ebben az alvilági melegben. Ha rögtön nem adtok nekem is, nem sugok tovább.“

Mérgemben kezembe veszem a söröspoharat és nyílt szí-

nen leadom a sugónak, pedig hát az én torkom a sok énektől talán legjobban volt megviselve.

Ugye milyen familiáris állapotok voltak ezek. Valóban közönség, műkedvelők, minden zsurozás nélkül is egy családot alkotánk.

*

Trombitás barátom decemberben föllátogatott a Peleskei nótárius évszázados jubileumára.

Hazajöttem, írta nekem: „Hát komám, remek volt az előadás. Végig surrant előttem boldog ifjuságom. Fölségesen játszottak művészeink, hanem meg kell vallanom: hogy te a Baczur Gazsit jobban játszottad és dalait szebben énekelted a pesti Gazsinál.”

Hogy magyarul szóljak, ez aztán a patent patriotizmus.

No édes Pista bátyám, megtettem kívánságát, magamról is, még pedig szerénységgel fecsegtem, de hasonló kérelemmel többé föl ne keressen, hiába is tenné.

EGY HUSHAGYO ÉS A FOLYTATÁSA.

Megírtam a kaposvári állandó műkedvelő-társulat három kimagasló előadását. Irnom kéne még az „Eljegyzés a lámpafénynél” és „Szerelmi varázsital” operettek eljátszásáról, melyekkel társulatunk már valóban a művészet közelségébe jutott, de ezekről majd később. Ezen előadások főszereplői ugyanis a hozzám legközelebb állókból kerültek ki. Ezek még várhatnak egy keveset.

Ezuttal negyvenéves asztalomról az utolsó évtizedben egybegyűjtött morzsákon rágódom. Mert hiába, véges az élet és nekem elbeszélésem legközelebbi kedves alakjaival szemben is sürgős leróni valóim vannak. Kijelentem azonban, hogy ezt a kitérést csak kivételkép teszem, mert asztalom első tíz évi teritékéről még annyi föltálatni valóm van, hogy azok közreadására ezzel a kéthetenkénti kiszolgálással alig lesz elég egy esztendő.

Nagyon hálátlan funkcióban, a kereseti adójavaslatok helyszíni elkészítésére vezetett az utam egy kies drávaparti faluba.

A falutól három kilométernyire eső vasuti állomáson már várt rám a még vármegyei szolgálatomból kedvelt ismerősem: a községi jegyző.

Az állomástól két kilométer hosszat fiatal cserjéstől határolt szőlőhegyek között folyton emelkedtünk. Midőn az egyenesre kiértünk, egy kanyarultnál elélem tárult a Drávavidék tündéries látványa, közepén a vadul kanyargó, szeszélyes ezüsfolyóval.

Mi sem természetesebb, minthogy én, a természetbolond, kanyarulaton kívül még nyakcsigolyám épségének veszélyeztetésével is vissza-vissza fordultam a mesésen szép tájkép megbámulására.

Beérünk a faluba, mely ezek szerint egy nagy platón fekszik.

A templom előtt elhaladva, meglepetve veszem észre, hogy a torony keresztje, eltérve a rendes iránytól, felénk van fordulva, tehát délnyugat felé.

Miféle tekergő kereszt ez? — kérdem házigazdámától.

Hát, szólott hamiskásan, valahányszor kedves vendégünk érkezik, ez néma üdvözlétül mindig feléje fordul. Azonfelül forgásából megvan az a különleges hasznunk, hogy széljárás szerint változó helyzete ami legbiztosabb időjelzőnk.

Betérünk a jegyzői lakba, ahol a ház urnője, ez a páratlanul kedves, háttér nélkül való szivességéről közismert szép asszony, estefelé járván az idő, kávéval és finom omlós kaláccsal várt bennünket, de én bizony szokott őszinteséggel kijelentettem, hogy a délutáni kávézás csak a jó férjeket illeti meg, ha már egyáltalán fluidummal akar kedveskedni, inkább kérnék egy kis itókát. Pedig akkoron már rég leszoktam a napközi kvaterkázásról, erről az egészséggyilkoló szokásról, mely kisvárosunkban, ami ifjaink körében, fájdalom, nagyban dívott, vagy tán szokásban van ma is, én valóban nem tudom, de hát utazás közben kiszoktunk zökkenni a rendes kerékvágásból.

A vacsoránál már észrevettem, hogy a háziasszony derekasan otthon van a konyhában is.

»

Másnap, hushagyó vasárnapja lévén, első dolgunk volt ellátogatni a templomba.

Az oltár lépcsőjénél egy őszbevegyült, de tagbaszakadt, erőteljes papi embert látok hajladozni.

Rég voltam ezen a vidéken, akkor legutoljára, mikor feleségemet a falu mellett elfutó déli pályán hoztam le Budapestről a kaposvári édes fészekbe. A megyéből négy éven át távol voltam Vasban, papi sematizmust régen forgattam, hát így bizony nem tudtam, ki a z...i plébános.

Midőn az első „Dominus vobiscum”-nál kifordul felénk, rögtön fölismerem, hisz ez az én kedves régi ismerősöm, akivel Magyaratádon, rokonaim: a Lits-családnál, nagyon kedves napokat éltünk át. De ez még hagyján! Mikor feleségemék családja végleg Budapestre költözött és Mernyén a vendéglátásáról híres Dornay jószágkormányzónál pihenőt tartottak, az én, akkor még

menyasszonyomnak bucsusorát, tehát egy patent szerelmes levelet ő küldötte el nekem Mernyéről Kaposvárra.

Most már rendben vagyunk, gondolám.

Hanem meg is látszott a paróchuson, hogy valamikor Ámor postása volt.

Odatéved tekintetem az oltárképre, hát mit látok: a Koroknyai Ottó festette keresztelő Szent Jánost, a templom védszentjét, vad, férfias szépségében, a hátára vetett juhszőrme leszámításával teljes mezitelenségbe lefestve.

Akaratlanul is a francia rémuralomra gondoltam, midőn az elvadult embercsorda a szépség istennőjéül egy kurtizánt helyezett az oltárkép helyére.

Észre is vettem a mise alatt, hogy a fiatal menyecskék és leányok többet tekintgettek az oltárképre, mint az imakönyveikbe, pedig elmondhatom, hogy oly ritkaságú fehércselédséget, mint különösen a községgel szomszédos nyolc-tíz pusztáról belátogatni szokott asszonyképet, keveset láttam életemben.

Midőn pedig mise végén, ez a szebbnél-szebb, festői színezetű ruhákban sugározó asszonysereg a templomból kijövet hazasietett, hát ennél szebb etnográfiai látványban alig volt részem. Kár, hogy hírneves festőművész barátunk: Faragó Marci, aki pedig azon a vidéken szokott időzni, még akkor a külföldi festőiskolákat frekventálta.

Viszont soha nem láttam ily gyorsan hazarohanni templomlátogatókat. Valósággal futottak. Vajjon miért?

Igaz, hogy a káplán predikált, tehát a predikáció hosszúra nyúlt, hogy abba csaknem a deket beleharangozták.

A puszták is messze voltak a községtől, talán az ebéd sem volt még készen. Dehogy.

Azt mondták nekem, hogy aki legelsőnek ér haza a pusztára, az ebédnél a legelső falatokat, no meg természetesen a legelső csókot kapja.

Mise végén, a papramorgónál már fölujítottuk kedves F. bátyánkkal a régi barátságot. Jegyzőéknél délben azzal leptek meg, hogy kedvemért s a hushagyó alkalmából az egész falu értelmiségét meghívták vacsorára.

Jobb szeretnék így bizalmas négyesben maradni, szólok,

beleértve a náluk időző kedves G. Mariskát is, de hát parancs, parancs és mennyire örülök, hogy azelőtt meghajoltam.

A kis falu urinépe bizony gyérszámu volt, de olyan három szép asszony tagja volt, a melyet háromszáz kilométernyi területen is dolgot adna kiválogatni. A vendég Mariska szépség dolgában a három gráciával nem versenyezhetett, hanem ezt pótolta kedves elevenségével.

A vacsora kitűnő fogásait alig érintettem. Szerencsére a plébános és életvidor, igazán szeretetreméltó, azonfelül kitűnő zongorista káplánjának egészséges gyomra a fogyasztásnak általam megzavart egyensúlyát teljesen helyreállította.

Hogy is ettem volna, mikor azt sem tudtam, melyik szép asszonyt nézzem.

A bájos háziurnőt-e, a nagybélő ritkaság feleségét, vagy a körorvos úde, sziporkázó szellemű asszonyát.

Ennyi szépség, ennyi báj láttára bizony hamar fölcsendült a nóta:

„Nincs szebb madár a fecskénél,
A somogyi menyecskénél.
Fehér lábát a Balatonba mossa,
Hideg a víz, ki-kihuzza.”

Bizony benyult vigadozásunk a hajnalba. Kitűnő vendéglátásban volt részünk, de azért soká nem bocsájtottam meg a házigazdámnak, hogy éjjeli illuzióm elrontására a szemrevaló szobacicut, a Rozit, merő udvariasságból, beküldte hozzám a cipőkért.

Hushagyó hétfőn és kedd délelőttjén a hivatalos marsruta szerint elvégeztük dolgainkat.

Estére a plébános látott mindnyájunkat vendégül.

Erre már kiinvitálták fűttyős fiamat is: a Kazit.

Hát ő meg a káplán, ez a két zseniális naturalista, a vacsora előtt hatalmas koncertet csapott.

Volt álmélkodás, de én is meglepődtem, midőn az ősz egyházférfiu elragadtatásában odamondotta a fiamnak, hogy „Egy percig se maradjon tovább nyárspolgári foglalkozásában. Menjen világgá.” (Hiszen ugy sem volt neki.)

Még az orfeumok erkölcsi fertőjébe is beletaszigálná egyik szememfényét. (Akkor még az volt!)

Bele én, feleli, mert tudom, hogy pár év alatt összefütyülhetné a Zichy-dominium árát s akkor ő lehetne az én pátrónusom. Az lenne ám a jó világ!

Talán nem is válaszolt egészen rosszul.

*

Kedves hölgyeim figyelmeztettek, hogy gazdánknál lesz jó, magyaros vacsora, finom borok, de teára ne számitsak. (Kérdezzem csak meg Krámer táblabíró.)

Az öreg egy évben egyszer, nevenapján, adat teát, minthogy pedig hushagyó kedden nincs névnapja, tehát mondjunk le a teáról.

Még ha ilyen szép asszonyok kérik, akkor is megtagadja?
Meg az, felelék kórusban.

No hát akkor kezdem hinni, hogy mégis ma van a nevenapja.

*

Vacsora után azon vesszük észre magunkat, hogy a társaság szebbik fele faképnél hagyott bennünket, hanem egyszerre csak feltáruul az ajtó és három kackiás parasztmenyecskének öltözött maszk libben elénk.

No erre rögtön föl lettünk hurozva, hát még mikor a dévaj G. Mariska belekezdett az „Özvegy vagyok, özvegy“ kupléba és jól felskálázott, bokorugrós szoknyái alól szakértői betekintést engedett formás lábaihoz, hát akkor . . . akkor bizony alkohol nélkül is nekihevültünk.

Mikor pedig úgy véletlenül készakarva, táncperdülés közben belegurult az öreg paróchus ölébe, azt hiszem, hogy öregünkben is megmozdult valami, mert nyomban teát rendelt, amelyet ő persze hiába ivott meg még dupla adagban is.

Hamvazó szerdán, már ekkor a plébános fogatán, kettesben mentünk le G. Mariskával a vasuti állomásra.

Meglehetősen hideg nap volt.

Bunda akadt ugyan kettő, de lábzsák csak egy. Hát bizony összeszorultunk benne ketten. De hitemre mondom, hogy a három kilométernyi ut alatt még térdeink sem érintkeztek, pedig a hallgatag lábzsák vastagon elfödte volna csintalanságainkat, de hát

én nőekkel szemben a keresztes vitézek lovagiasságáról voltam ismeretes.

Azt mondja Mariskám a bucsuzáskor: Istenem, mily nagy-szerűen mulattunk, mennyi boldog emlékekkel távozom. Aztán ki tudja, látjuk-e még egymást valaha?!

Hát bizony nem láttam őt azóta. Csak annyit hallottam felőle, hogy elégedett hitves és boldog anya lett.

Mily jól esett ezeket hallanom.

*

A hushagyói napok hatása alatt kifejlődött bennem a flörtölésre való hajlam. Akkor még nem így nevezték, hanem az öreg görög bölcs limonádés érzelmeiből határozták meg ártatlan jellegét.

De hát tulajdonképpen mi is az a flört. Szerintem egy boldog, szelíd, tiszta és tiszteletreméltó érzelmi állapot, mely abban jelentkezik, hogy a nemi külömbözőség által elkülönített két ember szívesen időz egymás körében és közelségében. Szeretettel lesik egymás ajkairól a szót, szemeik rokonszenves tekintetekben kereszteződnek, arcaikra talán szelíd vágyakozások szárnyai ülnek, szíveik a rendesnél hevesebben lökötnek, de mindkettőben alszik az állat, mert az életviszonyok tilalomfája Gábor arkangyal pallosát teszi testeik közé.

*

Azon év május havában újból kilátogattam felejthetetlen kis falumba, már ekkor fokozottabb, de szeplőtlenül tiszta vágyakozásokkal.

Hanem mikor ott a nagybérliék parkjában a zöld milliőben, a ház urnője lángpiros ampirjében (a plébános bátyánk szerint vámpir-jében), a szép jegyzőné pedig nyakig fődött (pedig erre semmi szüksége nem volt) fekete ruhájában a felejthetetlen hushagyói napokról kezdtek csevegni, hát akkor, akkor . . . Isten bocsássa meg, arra is gondoltam, hogy mindez talán másképp is lehetne. (Jaj, csaknem elfelejtem, hogy itthon rovom e pajkos sorokat.)

Fájdalom, ezen szép májusi nap örömét nagyon megzavarta egy kellemetlen incidens.

Dél felé kísértáltunk, a különösen virágfakadáskor elbűvölően szép szőlőhegyek felé, négyesben. A társaság két tagja gyöngy-

virág csoportra bukkant, egyik szépem és én visszamaradtunk a tejfehérbe öltöztetett szilvafasor védelme alatt.

Nem tudom, a tavasz vérpezsdítő ereje, a nem várt kettes együttlét, de elsősorban bizonyosan sétatársam rendkívüli kedvessége okozták-e?, elég az hozzá, hogy társalgásunk a néhány másodpercnyi időzés alatt meghittebbe, bizalmassabba csapott át.

Ebéd után az én bájos partnerem hirtelen oly rosszul lett, hogy csaknem életéért aggódtunk.

A rossz nyelvek — mert hát ilyenek még abban a kis Eldórádóban is akadtak — azt sugdosták, hogy annak a váratlanul kiütlött rosszullettnek a duett volt az oka, pedig én biztosan tudom, hogy a mider.

*

Távozásomkor este az egész társaság lekisért a 11 órai vonathoz. Már előre figyelmeztettek, hogy most hallunk ám annyi fülemile csattogást, aminőben még nem volt részem. Ez a falu fülemile zenéjéről olyan híres volt, mint valaha Tihany a viszhangjáról.

Hát bizony ami csalogányaink a sirnál is némábbak voltak. Nem hallottunk még csak egy csipogást sem.

Azt mondja a káplán (engem lesujtóan végigmérve), valaki közülünk ma nagyot véthetett, ezért némultak el a csalogányok.

Nem azért, — mondok, — hanem mert elzavarta őket lármas beszédével.

*

A következő év tavaszán szintén hivatalos kiküldetésben ismét eljutottam drága kis falunkba. Csak másfél napot töltöttem itt, mert hát nem esett közbe a hushagyó!

Életem fentartója! a hideg víz s a nagy séták a szabadban.

Ekkor már egy héten át naponta utaztam rázós és nem rázós fogatokon. Tagjaim szinte megzsémberedek.

Elhatároztam, hogy gyalog teszem meg utamat a szomszéd községbe. Pedig annak a gyalogolásnak következtében már megadtam az árát.

A vízmentei egyik községben hátra hagytam bérkocsisomat, a „tüdőfejű” Ferkót, aki napi tíz forintért mutogatott a községekben. De megérdemelte a busás fuvar, mert fogatáról levakarta a fiakker numerust, tehát számozatlanban tettem meg

körutamat, hozzá még utközben egyik legügyesebb kortesnek bizonyult. Mialatt én beszédemet tartottam, ő nagyban dolgozott érdekemben, hogy is ne, midőn fogatát, mely diszes volt, az én tulajdonom gyanánt szerepeltette.

Nosza, tőkét csinált ebből ellentáborom.

„Mit vártok az ilyen jelöltől, akinek fogatra sem telik“, hiresztelték szélkében.

*

Mikor az én szép asszonyaim ketteje turista szándékomról értesült, nyomban elhatározták, hogy gyalog elkísérnek a szomszéd község határáig. Meg is cselekedték.

Mikor az a két feketeruhás sugár szép alak, fejeiket bécsi-piros keszkenővel parasztmenyecskésen bekötve, közre vett, hát büszkébb voltam, mintha a gróf Zichy négyese röpitett volna a szomszédos körjegyzőségbe.

Ez lett felejthetetlen, Z. . . .-ban töltött napjaim legszebb emléke.

Nem is hiszem, hogy finánc valaha ekkora napidíjat kapott.

*

Buczky atya! Mikor szögezzük megint a televízió tálat a mennyezetre?

MÉG VALAMIT A BLAHÁNÉ-ESTÉLYRŐL.

Mindent emlékezetből írok. Nincs egy sor kéziratom sem a magam, sem mások szellemi alkotásaiból.

A képviselőségem idejéből való naplók az egyetlenek, amelyeket kegyelettel megőriztem, még pedig akkorával, hogy huszonöt éve hevernek szőlőházunk padlásán a lim-lom között, én ugyan azóta ezeket sem láttam. Talán még megvannak, ha-csak az egerek el nem rágicsálták.

Az sem volna baj. Annyi hazudozás, porhintés, csalafintaság, világámitás nem érdemli meg, hogy átadják a hálás utókornak.

Voltak még ezeknél érdemesb dolgaim is.

Előkelő államférfiakkal, későbbi miniszterekkel, főpapokkal váltott levelezéseim, de mikor a mostani szürke épületbe belekerültem, mind a tűzbe hánytam.

Valóságos lelki gyönyörrel ítéltem azokat és gondolatban íróikat is tűzhalálra, mert ezen levelek talán senkinek sem ígérték annyit, mint nekem, és senkit úgy meg nem tévesztettek, mint engem.

Az Apponyi Albert sorait soká forgattam kezemben, mert ezek semmi ígéretet nem tartalmaztak, hanem ennél valamivel szebbet. Ejh, gondolám, miért tegyek kivételt.

No, egyetlenegyet mégis megőriztem.

Mit gondolnak kedves olvasóim, mit, melyiket?

Hát a „Falurossza” szinlapját, melyet ma is fölmutathatok.

Mikor Blaháné legutóbb Kaposvárott járt, Roboz bátyánk útján el is küldtem neki, de magam nem jelentkeztem. Azt akartam, hogy élte végeig úgy lássam lelkileg a nagy művésznőt, mint a mikor szívbeli kalkulusaimat csaknem megzavarta.

Hanem még ezzel a szerényke emlékkal is megjártam.

Méltóztatnak tán emlékezni, azt irtam első morzsámban, hogy a „Falurosszá“-t a szegedi árvizkárosultak javára rendeztük. Pedig előttem fektűdt a színlap, midőn ezt irtam, hanem én annak fejezetét bizony elfelejtettem megnézni, így követtem el azt a szarvashibának bélyegezhető történeti falzumot, melynek tudatára csak hetek múlva, akkor is egy előkelő helyről jött figyelmeztetés folytán ébredtem.

✱

Midőn a Prielle Cornélia előadásáról írott tárcámban műkedvelő társulatunk tagjait felsoroltam, kihagytam annak, bár látatlanban, társulati tagság nélkül, de érdekeinkért annál nagyobb jóakarattal és eredménynyel dolgozó előkelő tagját.

Szándékosan tettem ezt, mert attól tartottam, hogy közismert szerénységét, vagy inkább az életben elfoglalt mindig komoly, tekintélyes foglalkozásait bántanám, ha őt is a bohém társaság tagjaival együtt emliteném.

De azóta oly valami történt, ami most már erkölcsi kötelességemmé tette, hogy műkedvelői életünk kárpitját szétvonva, annak háttérébe is betekintést engedjek. Hogy bemutassam azon férfit is, aki ugyan komoly hivatásával nem tartotta összeegyeztethetőnek a nyilvános, ilyenmű szereplést, de kéz alatt kifejtett támogatása, érdeklődése, annál többet lendített társulatunk olyan dolgain, miknek megoldására az akkori társaságban elfoglalt szerény állásunk folytán mi nem voltunk képesek.

Ő a külső, vármegyei előkelőséget nyerte meg céljainkra, pedig ha nyíltan kilépett volna, a benne rejlő Isten-adományokkal, a mostaninál is nagyobb, extensívebb hírneve lehetne.

Ez az én meggyőződése.

Hanem egyszer mégis bohém mert lenni. Fájdalom, hogy csak egyszer, pedig hát azon a bohém vonáson nincs szégyelni való.

Azt mondta nekem egyszer boldogult Kozma Sándor kir. főügyész:

„Öcsém! Nem kérek abból a fiatal emberből, a ki ifjú korában legalább ötven százalékig nem ellenzéki és huszonötig nem bohém.“

Hiszen hogy a legelőkelőbb példára hivatkozzam, kell-e

nagyobb bohém Európa ez idő szerint legnagyobb, leghatalmasabb, legértékesebb uralkodója: a német császárnál?

Rakásra mondja a magas szárnyalású, klasszikus tökélyű beszédek, fölszólalásokat, játszva bánik el a legkényesebb államfői és diplomáciai föladatokkal és emellett mindig vesz időt még szépművészeti dolgok ágilis ápolására. Szindarabokat, zeneműveket alkot, a melyekkel szemben csaknem parancsra szólítja elő a legszigorubb kritikát. És mindezek tetejébe Bismarkénál is erősebb vasmarokkal intézi országai sorsát.

Hát a torlaszok rakói, a szabadságharcosok mindig a tűzvonalat keresett martirjai, bohém lélek nélkül neki vágnának a biztos halálnak?

Odatartanak melleiket a gyilkos sortűznek, a kartácsok romboló szilánkjainak, hogy a haza éltetésével, mosolylyal ajkukon, menjenek át az örökkévalóságba.

Szegény idealisták, ti, akik a hátsó sorokban meghuzódó lesipuskások számára kaparjátok ki a sült gesztenyét, akik pedig csak akkor adnak életjelt, midőn a ti véretek cseppjén megszerzett hadizsákmányon kell osztózkodni.

Szomoru! Így van a társadalomban, politikában egyiránt.

Hát nem a bohémia, a szépművészetek gyűjtő fogalmába beékelt irodalom, költészet, szobrászat, festészet és zene alkotják-e az örökbecsűt, az öröksépet. Alkotásaik sokszor, ha kegyeletos helyekre kerülnek, ha a vandálizmus romboló szele rajtuk végig nem viharzik, évezredekken át változatlan fényben tündökölnek, míg például a technika legremekebb alkotásain is hamar kifog az idő emésztő ereje, romboló rozsdája.

Hát kérem, nem szabad lekicsinyelni a bohémeket.

Igaz, hogy a mi szereplésünk, már mint az akkori műkedvelőké, a művészet kertjébe csak a kerítésen át tekintgethetett be, de hát a kerítés mellett állott, a honnét egy merész szökéssel már játszva bedobhatta volna magát a művészetek küzdelmes, de boldogító talajára.

Ezek után térjünk már egyszer a mi rejtőzködő bohémünkhöz.

*

A vármegyei közigazgatás és törvénykezés széteszlódása után 1872-ben, tehát ép negyven éve jött közénk egy fiatal bíró.

Budapesti ügyvédből vállalkozott a bírói tisztre, a hol már jogász korában tekintélyes szerepe volt. Ő viselte ugyanis a jogászsegélyző egyesület elnöki tisztét.

Magával hozta bájos, nagyműveltségű nejét.

A fiatal bíró magas látköre friss szellemet hozott a mi, a nagyvilág forgatagától távol álló kis fészünkbe.

Az egész város társadalma ritka szeretettel vette körül az ujon érkezett értékes házaspárt.

A férj finom tapintata a kis városunkban alig elkerülhető, nem egy ízben kényes természetű differenciákat szerencsés kézzel bogozta ki, rendező talentuma pedig csakhamar megnyilvánult, mikor az akkor városunkban időző huszár, dragonyos és dsidás tisztekből összpontosított lovasiskola tagjai által a kaposváriak részére rendezett, valóban ritka fényes bált nekünk viszonzni kellett.

Hát rendezett ő a „Házasság rokkantjai“ címen és firmával olyan ragyogó táncmulatságot, melyet soká emlegettek az uri körökben és mely amazokét messze tulszárnyalta, annak dacára is, hogy a mi rendező jelvényeink selyem papucsból készültek, melyekkel, mint az általunk egyedül kiérdemelt rendjelekkel, ott kellett székenkeznünk a megyei székház nagytermében. A terem közepén egy akkora terjedelmű papucs diszlott, hogy városunk szereplő társadalmának fiatal és öreg férjeit mint a rabigába hajtott férfiúi önállóság szánandó alakjait tüntethette fel a lovastiszt urak szemében, de hát ők megértették a symbolum igaz jelentőségét, vagyis ellenkezőjét annak, a mit fitogtattunk.

Már valóban elérkezett a legfőbb ideje, hogy emberemet megnevezsem. Hát ez a közkedveltségű, ifju törvényszéki bíró senki más nem volt, mint Makfalvay Géza.

Főispánok dicséretére soha nem tudtam irányítani a születéstől ellenzéki véretem.

Ez nem volt kenyerem, mint lapszerkesztő, nem is huztam szubvenciót, pedig éveken át forgattam a hirlapírói tollat.

Hálás megemlékezésem most sem a főispánnak, hanem az akkori társadalom egyik legkedveltebb tagjának szól. (Bár megvallom, hogy róla mint főispánról is igen szívesen írnék, ha tudnám, hogy soraim nem jutnak kezeihez.)

Adózom pedig ez okból azon gavallér eljárásnak, melyet Blaháné fogadásában helyettünk kifejtett. Mert hát nagy fejtörést okozott nekünk a fővárosi közönség hódolatával körülvelt díva kaposvári elhelyezése és szórakoztatása.

Már első tárcámban említettem, hogy Blahánét Makfalvay Géza, akkor már a legelőkelőbb, legkeresettebb ügyvéd látta vendégeül akkora előzékenységgel, hogy mint a szobaleánytól megtudtam (mert ezektől legtöbbet lehet megtudni a hozzá értő embernek) a művésznő selyem takarójára még a külön e célra megrendelt finom reggeli pongyola is oda lett helyezve.

*

Nagyon megnyugtató, hogy tévedésem ezen utóalkalmat adta nekem, melyet egész önzéssel arra is felhasználok, hogy a helyszűke miatt rövidre szabott első tárcámból kimaradottakat vagy kifelejtetteket elbeszéljem.

Blaháné megérkezését követő napon, tehát az előadás napján, mi főszereplők őt, a vendéglátó házban, a hol csak ő talált elhelyezést, fölkerestük, akkori férjét: Soldos Sándort (a kit később mint műlovart láttam egyik pesti cirkuszban!) és Toldi Ferit, a velük jött zszurnalisztát a „Koroná”-ba dugtuk be. De mikor tisztelgő látogatásunkat tettük, már ezek is ott voltak Makfalvayéknál.

Alig hogy belépünk, karon fog engem és férjét a díva s odaállított bennünket a nagy állótűkör elé ezen szavakkal: „Mindenkinek azt mondja, magam is így találom, hogy Önök nagyon hasonlítanak egymáshoz.”

Összehasonlító bírálatát így fejezte be:

„Hát nagy a hasonlatosság azzal az eltéréssel, hogy az én Sándorom erősebb magánál.”

Hát bizony vékony saláta is lettem volna a tartalmas peccsenyéhez.

(Őszbeborult fővel lehet így beszélni, amikor ez a szóbeszéd a kérkedéstől nagyon messze áll és mert a históriát csak hiven kell átadni az utódoknak.)

Makfalvayéktól mentünk a megye nagytermében tartott főpróbára, melyben Németh Náci, ez az ezeremester, olyan diszes szinpadott állított fel, hogy az még Blahánét is meglepte.

Főpróbánk alatt a terem félig megtelt a kíváncsiakkal.

Hisz boldognak tekinthette magát, akinek arcára a felejthetetlen művésznő csak egy szemsugara is rácsett.

Hát kérem én ekkor már vagy tíz népszínműben játszottam és énekeltem a főszerepet, de tessenek elhinni, hogy a nagy művésznő jelenlétének tudata oly elfogulttá tett, hogy zavaromban, ami eddig velem meg nem történt, egy másodpercre hangom elcsuklott, a félelemtől összeszorult torkom gikszt adott.

Főpróba végeztével az elengedhetetlen délelőtti sörözés után, hol Soldos Sándor protektori hang kíséretében megveregette vállaimat, „Most már nem féltem Lujzámat a partnerétől” Makfalvayék ebédjére mentünk, a kik mint már egy ízben említém, ugyanekkor a műkedvelő társulat főbb szereplőit is meghívták.

Megirtam azt is, hogy engem Blaháné erősen megleckéztetett azért, hogy a finom ebédből derekasan kivettem részemet, de mentegetődzésem legfőbb érvelését közzétenni elfeledtem. Azzal argumentáltam ugyanis, hogy én azóta, midőn Magyarország legelső énekművésznője előtt már szerepemet eljátszottam, tehát a tűzpróbát kiállottam, tul vagyok minden lámpalázon, ahhoz a közönséghez pedig, a mely előtt ma játszom, már annyira hozzászoktam, hogy láttára inkább öröm, mint félelemmel lépek a lámpák elé.

No várjon csak, majd próbára teszem a bátorságát.

Be is váltotta fenyegetését. Midőn Finum Rózsát az érmeléki bűrűn, miután Göndör Sándor szívének meghódításában sikertelenül kísérletezett, megtört szívvél bucsuzik, vége kettőjük jelenetének, ami annyit jelent művésznyelven, hogy elfogy a szöveg, elhal a nóta. Megkönnyebbülten lélekzettem fel, hogy vége a nehéz drámai színezetű jelenetnek. Hát mi történik?

Az én Finum Rózsát visszalép a hidról, mellém kerül, derekasan oldalba taszít s elkezd:

Igy bucsuzatlan, lángoló szerelmem csak egy kis viszonzása nélkül hagysz eltávozni, szólj már, mi a szándékom.

Hát annyit ki tudtam nyögni, semmi, mehetsz.

Most még csak azzal az intelemmel szolgálom műkedvelő utódaimnak, hogy jól megválasszák kosztümjeiket.

A Göndör Sándor cifra szűrét Schöberl Feri akkori jutai nagybérlő kölcsönözte nekem.

Első juhászbojtárjának akkoriban méregdrága, hetven forintos, sujtásokkal agyonteremtettézett szűrét, aminőt ma már látni sem lehet, talán csak az országos kiállításokon műemlékül bemutatva. Hogy is telnék manapság ily drága cifra szűrre a bojtárnak, de az én jólelkű barátom szemét könnyen ki lehetett törölni, ki úgy ellenőrizte gazdaságát, hogy naponta bejárt sörözni Kaposba, esténként pedig velünk mulatott, no meg még valakivel.

A szűr az előadás előtt talán egy negyed órával szállította be az igáskocsis, mert hát kocsi kellett annak.

A szűr heteken át a fűtetlen kamarában lóghatott, az idő is (március végén bár) elég csipős volt, hát biz az én főkosztümöm csaknem csontkeménységűre szilárdult, fölengedni pedig nem volt ideje.

A kulisszák mögött nyakamba vetem. Szerencsémre a darab instrukciója szerint a „Csap-utcán végestelen végig” dallamát már a kulisszák mögött el kellett kezdenem. Nyomban érzem, hogy a hangom fölmondani kezdi a szolgálatot. Mi a fránya lehet ennek az oka? hát akkor veszem észre, hogy a szűrnek torkomat átfutó szija, mely a Kazi fiam inggallérjánál is szélesebb volt, — vaspántba szorította torkomat.

Mi lesz most, hát segitettem magamon, mert az áldóját, csak nem teszem tönkre művészi híremet?

Hát biz én a nyílt színen kiakasztottam a nyakamból és bedobtam a szinpadra, Blaháné nagy bámulatára. (A közönség persze azt hitte, hogy ezt az előírt duhajkodás hozza magával.)

És hallják csak mi történik.

A kemény szűr szobor merevséggel áll meg a szinpadon, szerencse, hogy peckességében legalább hármat nem lépett. (Ha akkor a spiritizmus dühöng, hát talán ezt is megtette volna!)

*

De most már be kell számolnom arról a történelmi botlásról, melyet a „Falu rossza” jövődelmének elszámolása körül elkövettem, mert biz ezt az előadást nem a szegedi árvizkárosultak, hanem a tisztán műkedvelő-előadásaink jövődelméből létesített kisdédóvoda céljaira adtuk elő.

Ezt az előadást ugyanis összetévesztettem a „Falu rosszá”-nak általunk első ízben, házi erőkkal rendezett előadásával, a

midőn is a „Finum Rózsi” szerepét Löwenfeld (Réti) doktorné, ez a kedves, szép asszony játszotta, akinek kellemes hangját merő véletlenül fődöztük föl, mert akkor még nem divott, hogy a szobacicusok cérnahangjaira emlékeztető sikoltozásokat is az utcai szélnek eresszék. Az igazi tehetség, amilyen a mi doktor-nénk is volt, szerényen meghuzódott a zárt ablakok mögött.

No végre hozzájutok a tévedés fölismeréséhez.

*

A mult napokban, a halálrózsák eltüntetésén fáradozó nagy emberbarátok egyesületének legujabban megválasztott társelnöke, a mi kedves főispánunkhoz, a kaposvári dispanzér javára rendezendő monstre nyári ünnepély részleteinek megbeszélésére egy katonatisztek és cibilekből álló küldöttséget vezettem.

A küldöttség távoztával kettesben maradtunk.

A főispán azzal a kijelentéssel lep meg, hogy olvasta a Blaháné előadásáról írt tárcámat, hanem figyelmeztet, hogy annak históriáját egy kissé elferdítettem, mert hisz ezen előadást nem a szegediek, hanem a kaposvári óvoda javára rendezték.

Méltóságos Uram! Ez lehetetlen, hiszen midőn azt a tárcámat írtam, előttem feküdt a színlap.

Hát pedig nekem van igazam.

Majd meglássuk, felelém. Utána nézek a dolognak és holnap megadom a választ.

Otthon kiteritem a színlapot, melynek minap csak a szereplőit olvastam, hogy róluk írhattak s megrémülve látom, hogy főispánunknak volt igaza.

Midőn így tépelődve fölmerül képzeletemben az előadást követő bankett minden részlete, egyszerre mintha valamely látatlan erő rázta volna fel emlékezetemet, megvillant agyamban: persze hogy az óvoda javára játszottunk, hisz a banketten egy gyönyörű verses fölköszöntőben Makfalvay Blahánét, mint a kisdedek jótevő angyalát ünnepelte.

Másnap fölkeresem a főispán urat, hogy vezekelve beismerjem nagy tévedésemet, de még inkább hogy elkérjem tőle szép versét.

Ha megtalálom, amit alig hiszek, szívesen bocsájtom rendelkezésére, felelém.

Aggodalmas napok közt vártam a leletet.

Hetek multak, míg végre a közel napokban kapok egy saját kezéhez föliratu, bepárnázott borítékba zárt levelet, s ott találok a remek fölköszöntőt, azon nagybecsű fölhatalmazással hogy azzal mint „Egy adattal a multak történetéhez“, tetszésem szerint rendelkezhetem.

Igy jutottam azon szerencsés helyzetbe, hogy teljes régi szövegében bemutatathatok olvasóimnak.

*

Még most zord az idő, nem himes a fagyos föld,
Ma még szürke az ég és a szép erdő sem zöld,
A tél fehér fátyla alig vonult még el
És minálunk immár csalogány énekel.

Zeng dalt melyben benn van multunk dicsősége,
Hazánk jövőjének kétes reménysége,
Szép dalt, amely majd vig, majd pedig borongó,
Mint a magyar ember, sirva vigadozó.

Bájos dalát hallva, mélyen elmerengünk
És hő érzelmektől áradoz kebelünk,
Szerelem, bubánat, majd pedig pajzánság
Sziveinkben egymást folyton váltogatják.

A szép délibábot látjuk képzelmünkben,
Amint reng hajnalban a róna-tengeren.
Látjuk fönn lebegni a dalos pacsirtát,
A mely zöld vetés közt keresi a párját.

Föltűnik előttünk Mátránk kéklő orma
És Tiszánk partjának kis halász-kunyhója,
Látjuk a zöld erdőt szelid halmainkon
S halljuk mint hullámszik a zajló Balaton.

Halljuk a mint sűrű erdő homályában
Bánatos gerlice turbékol magában,
Halljuk langyos estén a tilinkó hangját,
Melylyel csalogatja a legény, babáját.

Szóval, dalod hallva, föltűnik előttünk
 Szép költészetével hazánk s népéletünk.
 Magyar zenér vagy te, magyar szemed, dalod,
 Magyar a termeted s minden mozdulatod.

Érted és dalodért ezért lelkesedünk,
 Ma mégis bánattal telik meg a szívünk,
 Mert hisz alig jövé, már ismét távozol,
 Igaz a csalogány is majd itt, majd ott szól.

Csak hogy ha elrepült az erdei zenér,
 Jön helyette másik s az is szépen zenél,
 De te egyetlen vagy, párod nincsen neked,
 S ha te elmégy, többé nem halljuk éneked.

Távozásod nekünk, szép tavasz után, ősz,
 S alig remélhetjük, hogy ismét visszajössz.
 Kérünk hát, ne menj el, „Csak még ma ne menj el”,
 Mióta hallottunk, „Nem birunk szívünkkel!”

És ha mégis elmégy, dalod ne hagyjon el,
 Soká áldjon az ég bájjal és szépséggel,
 S aggok lesznek kikért jövé: a kisdedek,
 Dalodban még ők is gyönyörködhessenek.

•

Mekkora szerénységre vall, hogy valaki, akinek alkotása értékét fölismernie kellett, harmincnégy éven át rejtgesse szép költeményét, melyet mind mondotta, Blaháné a pesti lapok számára magával vinni akart és mely most is csak merő véletlenből lesz megörökítve.

Ti természetellenes versfaragók, epés műkritikusok, ti szecessziós költők és rezonra dolgozó szellem-munkások, olvassátok el ezt a három évtizednél régibb alkotást, mely tele van az érzelmek keresetlen melegével, szindús élettél és ne feledjétek, hogy azt nem a ti gárdátokból való, szakadatlan versfaragásban trenírozott, hanem egy műkedvelő szerző írta, a kinek ez talán első, de bizonyára utolsó kísérlete volt; akkor

hiszem, megbillentitek vaskalapotokat nem a ti céhetekhez tartozó ragyogó költészet előtt is.

*

Befejezésül, minthogy nem lesz többé alkalmam Blahaféle reminiscenciákat szellőztetni, elmondok valamit.

Blaháné sem az előadás előtt, sem az előadás után egy szónyi bírálatot nem tett szereplésemről, hanem midőn a vasuti állomáshoz kihajtottunk, hova a vonat indulása előtt kisvárosi szokás szerint legalább egynegyed órával megérkezénk, félrehív engem s azzal kezdi a nekem örökké emlékezetes társalgást:

Mondja csak meg édes Gruberem, minő állása van magának és mennyi a fizetése?

Azt már tudta, hogy nő vagyok, mert a feleségem játszotta a Feledi Boriskát, a ki vele szemben egy kissé el is szólta magát.

Mikor az előadás estéjén már csaknem hogy a rendező csengetyűje megszólalt, feleségem a megyei székház másodemeletén levő öltözőjéből, a hol a frizőrre talán Blaháné miatt soká várakoznia kellett, a kulisszák mögé csaknem futva betoppan, Blaháné amolyan népszínházi stílusban, persze nagy izgalmában, mondhatnám rárivalt feleségemre. Ez sem maradt adósa, valamint nekem sem soha. „Egy kissé szelidebben is szólhatna“, felelé életpárom. „Itt nincsenek ám komédiások.“

Visszatérve ettől a kellemetlen emlékü intermezzótól, folytatom Blahánéval váltott társalgásom ismertetését.

Vármegyei alügyész vagyok, szólok a nagyasszonynak. Fizetésem évi ezerkétszáz forint és kétszáz forint lakbér.

Nevetséges, ha akarja, én egy hatezer forint kezdő fizetéses állásba helyezem. Tamásy legközelebb nyugdíjba megy, helyét biztosítom Önnek, hisz Evvánál van akkora befolyásom, hogy pártneremet magam választom meg.

Csókolom a kezeit, megkértem én már erről, (akkor azt hittem,) azután meg az én hűséges feleségemet sem viszem szívesen abba a tarsaságba.

Hát hiszen ő neki, ha nem akar, nem kell közénk vegyülnie, szólott csaknem neheztelően.

Megmaradtam elhatározásom mellett. Igaz, hogy feleségem tőlünk alig pár lépésre társalgott.

Tudja mit. A maga hangja teljesen Tamásy szerepelhez való, s így állandó partnerem lehetne. (Tehát ő még mindig nem kapitulált.) Csak a játékából hiányzik az az egészséges paraszt móka. Adok módott arra, hogy azt elsajátítsa.

Jöjjön fel egy hétre hozzánk. A szereposztást úgy állítottam össze, (persze akkor és még igen sokáig a népszínháznál ő volt a direktrix), hogy hat napon át Tamásyt forsz-szerepeiben élvezheti. Ennyi elég lesz, hogy az uri-paraszt modorból kivetkőzzék. Azután a következő vasárnapon föllép velem.

Elfogadtam a kedves ajánlatot, melybe, ma is nagy csudámra, feleségem is beleegyezett.

Értem már, egykor ő is közel állott ahhoz, hogy Böhm Gusztí, az akkori operai rendező biztatására bekerüljön a „Nemzetibe“, ha ipamuram el nem űti a nagyratörő szándékát azon sorsdöntő, a rendezőnek tett kijelentésével: nem adom lányomat komédiásnak, pedig a szó tágas értelmében mégis csak ahhoz került!

Röviddel ezután nyolc napi szabadság kérése végett jelentkezem Jankovics főispánomnál. Hogy mint kerültem hozzá, maig sem tudom.

Valószínűleg Csépan alispán távollétében.

A főispán urnak gerinces viselkedésem miatt nem állottam a képéhez, meg tán sejtette is szándékomat.

— Aztán mire kell az a szabadság!

Hát bizony én szokott őszinteségemmel kirukkoltam szándékommal. A kérdés is meglepett.

Hát jó, megteheti, de csak egy föltétel alatt, ha előbb leköszön az állásáról.

Hisz álnév alatt játszom.

Az nekem mindegy. Nem engedhetem, hogy tisztviselőim komédiázzanak. Különben is már kijátszhatta magát.

Ha akkor az én főispánom Makfalvay Géza lett volna!

De talán mégis jobb így.

VOLT TANITVÁNYAIMROL.

Egyik helyi lap március tizenkettediki számában Diszpánzér címen, Kaposi álnév alatt egy igen érdekes cikk jelent meg.

Annyit irtak mostanában a diszpánzerről, hogy azt csak átfutottam és reám egy orvosi értekezés benyomását tette.

Napok multán figyelmeztettek a közleményre, mely mint mondták, velem előnyösen foglalkozik. Igazuk volt, jobban, mint azt valaha megérdemelhettem.

A cikk rám vonatkozó része szó szerinti szövegében a következő:

„Ha jól emlékszem, mi diákok Gruber Jancsitol hallottuk, hogy már ezentul nem lesz deres, mert eltörölték a botbüntetést. Ő magyarázta meg nekünk, hogy a botozás nem a XIX. századba való. Mintha ma is látnám Gruber Jancsit, a daliás fiatal embert az iskola katedráján. Beállott kisegítő professzornak a gimnáziumba. Az ókori történelmet magyarázta nekünk s olyan érdekesen tudott beszélni, hogy gyönyörűséggel hallgattuk az előadását. Nekem még most is az emlékezetemben van, amit a római kulturáról beszélt.

Gruber Jancsi volt akkor a diákság ideálja. A mi szemünkben ő volt a magister elegánciarum. Még az utcán is utána szaladtak a nebulók s boldog volt, aki eldicsekedhetett, hogy Gruber Jancsi megszólította. Akkor még senki sem hívta Jánosnak. Fiatal volt, akkor került ki a főiskolából az életbe.”

Hát t. olvasóim, a kegyeletes visszaemlékezésnek, az igaz hálaérzelmeknek mily magas foka kell ahhoz, hogy egy volt tanítványom negyvenhárom év multán ily nemesen emlékezzék meg arról, aki alig pár hónapig befolyásolta értelmi fejlesztését.

Mint utóbb sikerült megtudnom, a cikk írója egy, államunk legfontosabb érdekeinek képviselőjével a külföldön megbízott miniszteri tanácsos.

Nyomban megszülemllett bennem az elhatározás, hogy ezt a csaknem példa nélkül való hálás megemlékezést hasonlóval viszonzom. Elhatároztam tehát, hogy volt tanítványaimról, azokról, akik fölemlítésre méltók, vagy inkább akiknek életviszonyairól elválásunk óta tudomást szerezhettem, én is elbeszélgetek.

Elsősorban az erre legérdemesebb Kaposimmal kéne kezdenem, de négy évtizedet meghaladó elválásunk óta csak hivatali gyors emelkedésének fokozatairól értesültem a „Tiszti cím-tár”-ból, így tehát sajnálatomra be kell várnom, míg fényes pályafutásának részleteit — hiszem — tőle megtudhatom.

Mielőtt volt kedves tanítványaimról való visszaemlékezésem sorozatához fognék, el kell mondanom, hogy kerültem én a kaposvári főgimnázium tanári székébe.

Azt írja kedves Kaposim, hogy „beállottam kisegítő tanárnak”. Bocsánat a helyreigazításért, nem egészen így volt.

Midőn 1869-ben az addigi négy osztályos gimnáziumot az ötödik osztály megnyitásával hat osztályúvá emelték, a tudós tanári kar, melynek jó emlékében tartott növendéke voltam, engem, az akkori tanfelügyelőségi tollnokot, fölkiért, hogy vállaltam el az ötödik osztály osztályfőnökségét.

Mert uraim, akkor még nem volt ám annyi filozopter, mint manapság, midőn a tudományosan képzett ifjak sokszor dijnoki állásban kénytelenek — bár ideiglenesen — meghúzódni.

Ötövös József báró, akkori kultuszminiszter, a tankerületi főigazgató: Kádas Rudolf fölterjesztése alapján megengedte, hogy hivatalom mellett a segédtanár tisztét is betölthessem.

Ezen mellékfoglalkozás elvállalásával, mely akkor nagy összeggel, havi ötven forinttal volt honorálva, hármas munkám akadt.

A heti 18 órás tanításom mellett, mert az ötödik osztály vezetésén felül, hol a történelmet, magyar irodalmat adtam elő, a 2, 3, és 4-ik osztályban tanítottam a földrajzot és a német nyelvet, tehát ugyszólván mindenese voltam a gimnáziumnak, el kellett végeznem a tollnoki teendőket, azonfelül akkor készültem a bírói vizsgára is.

Fél éven át esti 9 órától hajnali két óráig dolgoztam, mert

persze nappal erősen igénybevett szellemi erőm fölfrissítésére is szükségem volt, azon felül a társas életi mulatozásokból is úgy szombat és vasárnaponként kivettem megfelelő részemét.

Jól emlékezem, hogy vége felé a könyvek fehér lapjai sárgás színben és betűi zöldben játszadoztak a nehéz munkától elgyengült szemeim előtt. Szerencse, hogy nem sokáig tartott ez a szellemi tulfeszítés, a melyet tessék utánam csinálni a mai elernyedtt ifjuságnak.

*

Ezek után áttérek a tanítványaimmal való foglalkozásra.

De ez nem könnyű feladatnak tetszik. Hol szedem én össze a százon fölüli nebulónak csak nevét is.

Pedig Istennek legyen hála, különös emlékező tehetséggel bírok, sem jót, sem rosszat elfelejteni nem tudok, még ha akar-nám is. Tessék nekem elhinni, hogy a szabadságharc idején nem egészen négy éves fiucska voltam, de azért teljesen, a részletekben emlékezem azon szomorú dologra, midőn Jellasics tizezred magával bevonult Kaposvárra. Mintha ma is látnám a vörös köpenyes granicsárok, az ugynevezett szerezsánokat, akiket ijesztőül a kamarilla reánk zuditott s akiknek végső maradéka Buda ostrománál lett kardélre hányva.

Még azt is tudom, hogy az érettségi vizsgán én, a leggyengébb matematikus, a másodrendű egyenletek trigonometriai megoldását kaptam feladatul, a következő alapképlettel:

$$\times^2 + p \times = q,$$

Ha hiszik, ha nem, megfejtettem.

Mindig peches életem sugalma megsejtette velem, hogy én a legnehezebb feladatot kapom és Víz Pista, mostani szakácsi-i plébános, akkor a székesfehérvári theológiai tanfolyam másodéves hallgatója, előre megcsinálta nekem a nehéz felad-ványt, amelyet három napi munka után bemagolva, matézis-tanárom nagy bámulatára, gépiesen megoldottam.

Hát különös ember is volt ez az én angyalszelidségű barátom, akinek a gimnáziumból való kilépése után is az isteni matézis még mindig a kis ujjában volt s aki e mellett gyönyörű költeményeket írt a szemináriumi Bimbókör annáleseibe.

Ritka jelenség, hogy az artium liberalium tere s az exakt tudományok mezeje egyaránt jeles mívelőjükre találjanak.

*

Végre rátérek tanítványaim megemlékezésére. Ezt csak úgy tehettem meg, hogy dr. Haidekker Károly, egyik kedves tanítványom szivességéből hozzájutottam a kaposvári gimnázium 1869-iki értesítőjéhez, melyet még a főgimnázium könyvtárában sem találtam meg, de amelyet a hálás tanítvány kegyelettel megőrizett.

Kezdem pedig Kacs Kovács Mihályon, a kultuszminiszterium népiskolai ügyosztályának miniszteri tanácsosi rangban levő szakavatott vezetőjén.

A néptanítói kinevezéseket, mint volt és pedig kettős tanfőru, állandó figyelemmel kísérem. Hát bizony észrevettem, hogy somogyi vérét nem tagadta meg a mi tanácsosunk, mert ha szülőjemegyebelinek érdekéről van szó, ritkán zárkózik el teljesítésétől.

Az én kedves kis Miskám, mint az értesítőből látom, második eminens volt. Őt csak Cser Gyula előzte meg, aki nálánál jobban pingált, mert ennek a rajzból is kitűnője volt, pedig hát magánoktatója, a szélhámos Mihálfi olyan szépen tudott írni jobb és bal kezével egyaránt, hogy váltóra még egy adótáros aláírását is rá tudta volna hamisítani. Azt hiszem, később ezt is megtette. Mi természetesebb, minthogy ezek után őt az akkor alakult tornaegylet jegyzőjévé választottuk, hogy is ne, mikor szemünk láttára még a túlkörirást is bemutatta.

Ezzel a jeles emberrel majd egy más alkalommal bővebben foglalkozom, most csak annyit, hogy később kataszteri felügyelő lett a Jászságban, hol husz emberrel dolgozott.

Boldog emlékü Vaszary János ügyvédünk itt találkozott vele, akinél kényes multjáról való hallgatásért rimánkodott. A jólelkű ügyvéd nem is árulta el korábbi szereplését.

Ugy tudom, később mint száműzött török pasa szerepelt a hiszékeny nagy Alföldön.

Hát ez a szerencsésnek nem mondható instruktor-választás sem tudott ártani Miska barátom értelmi fejlődésének. (Igaz, mellette voltam én egész három hónapig!)

Legutóbb a székesfehérvári önképző körnek mult évi április havában tartott ötvenéves jubileumán találkoztam az én kedves tanácsosommal, érdemes alispánunk fivérével, ahova

mint minisztere kiválasztott embere, a tanítvány kegyeletéből annak kíséretében ellátogatott.

*

Szólok másodsorban Helischauer (most Csajághi) Béláról, aki Kacs Kovács iskolatársa és mint ilyen, harmadik eminens volt s aki jelenben egy budapesti árvaház jól dotált igazgatója.

Senki sem veheti tőlem rossz néven, hogy érdemsorozat szerint foglalkozom tanítványaimmal, mert az én ideális szememben még most is ezek számitanak első sorban.

Az én kis Bélám ezenfelül nagy érdemet tett arra, hogy felőle hálásan megemlékezzem.

Ott ülök a „Korona“ kávéházban délutáni pihenőm alatt, midőn azon vészhir hangzik el, hogy ég a „Körtöneyi“ bükkös!

Az egész társaság kirohant a helyszínre, hol ekkor már mintegy husz holdnyi terület lángban állott.

Hát igazában egy kis praire égésének látásában volt részünk.

A vadak futva menekültek, recsegés, ropogás töltötte be a forrásáig áthevített levegőt.

Vakmerőségemről mindig híres voltam, még diákkoromban is, hát a tanár hogy hátrálhatott volna meg a nebulók láttára. Mindig közelebb férkőztem a tűztengerhez és bizony Isten csodája, hogy ép bőrrel menekültem meg. A nagy ugrándozásban azonban tárcám kiesett a zsebemből, amit én nem vettem észre; huszonhét forint volt benne. Nagy szó ez október 17-én, de hát akkor kettős hivatalom volt.

Midőn kiérek a vízmentes helyre, előáll az én kis Bélám, kezében a tárcámmal, inkább noticcal, melyet előtte a katedrán többször forgattam.

Az ilyen ember, a ki zsenge ifjúságában a karakternek ily fényes bizonyítékát adta, ugye megérdemli, hogy az árvák sorsát hűséges kezeire bizzák?

*

Most kivételt teszek, a kevésbbé jeles egyik tanítványomról való visszapillantással, mert amennyire hiuságát ismerem, talán megsértődnék hátratólatása miatt.

Ez a tanítványom a mi népszerű, kedves Hagelman Karcsink volt, aki közkedveltsége révén Karcsi marad az idők végtelenségéig. Karcsi barátunk akkoron a negyedik latint frekventálta.

Közepes tanuló volt, de nagy tekintélyű, mert hát édes apja, mint könyvkereskedő, a tanári karral jó lábon állott.

Mikor úgy szorosan fogtam, vissza is felelgetett, de hát értettem a módját a megszelidítésnek, mert nem vaskézze, hanem szeretettel dolgoztam. Az én, már akkor is hosszú, Karcsim rövid idő alatt kezes báránnyá változott, ez annál könnyebb volt nekem, mert alapjában nagyon jólelkű fiu volt.

Később hallottam, hogy Karcsi barátunk, midőn az érettségire készülő tanuló ifjak előtte a tulterheltetésről panaszkodtak, nagy keményen odavágta: „Mi ez a mi diákkori életünkhöz, a midőn föladataink sokkal nehezebbek voltak a magukénál és mi azokat játszva oldottuk meg.”

— Hát olyan könnyű tanuló volt, bátyánk? kérdezték Szigethy Gyula Sándor, mostani jeles kórházi igazgató főorvosunk és Psik Bandi, miniszteri titkár.

— Hát bizony az! Csak beletekintettem a tankönyvbe és jobban tudtam leckémet professzoraimnál.

— Ezt igazán nem néztük volna ki Karcsi bátyánkból, de hát a tények előtt meg kell hajolnunk.

A két okos diák nem érte be az egyszerű állítással. Utána kutattak az érdemsorozatnak s így megtudták, hogy Karcsi bátyánk bizony elég hátul kullogott.

— No, Karcsi bácsi, most már ne nagyozoljon, láttuk a kalkulusait.

— Tévednek, az a Hagelman Károly az én unokatestvérem volt, (az pedig a gimnáziumnak a falait csak kívülről látta.)

*

Ideiglenes tanárkodásom idején egy szelidarcú ifjucska foglalt helyet az itteni gimnázium IV. osztályának első padjában, amely kitüntetésre példás magaviseletével, hangyaszorgalmával s ezekből folyó kitűnő osztályozásával szolgált reá.

Sokszor megfigyeltem, mily szigorú pedanteriával tartotta rendben könyveit, iskolaszereit, mint figyelt a tanár előadására, pedig erre talán neki volt legkevésbé szüksége, aki már otthon teljesen elkészült föladataival.

Ez a jeles ifju dr Haidekker Károly volt, a „Somogymegyei Takarékpénztár” jogtanácsosa. Itt kifejtett működésében is nyilvánul a már tanuló korában fölismerhető lelkiismeretes pon-

tossága, szelid, jólelkű bánásmódja, pedig, köztapasztalat szerint az állandóan pénzkezeléssel foglalkozóknak ritkán sikerül megőrizni az eféle, gyengéd hajlamokat.

Ugylátszik jól osztályoztam, midőn az általam előadott tantárgyakból kitűnőnek minősítettem. Az élet igazolt.

*

Városunk egyik elsőrangú „Gyökere“, dr Kovács József tisztí ügyész, bizonyára többre vitte, mint amit tőle diákkorában várni lehetett, bár közepes, jó tanuló volt (hisz köztapasztalat szerint ezek érvényesülnek legjobban), már akkor erősen ellenzéki hajlamokkal. Tudta, mi fán terem a dac, a tanárok ezen gyűlölött vendége.

A rosszmájúak azt tartják felőle, hogy szerencsésebb telek-spekuláns, mint ügyész. Csak hadd szapulják kedvük szerint. Én pedig a legtöbbször azt mondom: manapság a gyakori revolverdurranások s Amerikába átugrálások korában már nagy előny, ha az árvák anyagi gondozása hűséges kezekben van.

Egyszer, ha komolyan vette volna, nagyon közel állott a képviselőséghez.

Azt mondják, hogy körutjaiban nyelvben, kifejezésekben, modorban annyira megközelítette a népies viselkedést, hogy a t. polgártársak közülök való származására fogadkoztak.

Kár, hogy nem került be a T. Házba, ahol főképp napjainkban, kézzelfogható szolgáltatokat tehetett volna.

Mindig jóleső érzéssel látom, csak azt nem bocsájtom meg neki, hogy a tanítvány tul akar tenni volt tanárán — az őszülésben, kivált amióta én a tiszaujlakival ismeretségbe kerültem.

*

Dr Berzsenyi Gerő, akit a törvényhatóság zöld asztalánál kifejtett ügyes szerepléseiről s főképp a lengyeltóti-i kerületbeli képviselőválasztásoknál érvényesült befolyásáról mindnyájan ismerünk, a gimnázium akkor létesített V. osztályának 7. mond hét! hallgatója közül érdemsorozat szerint a második volt. Ez magában nem sokat jelentene, ha nem tudnók, hogy mikor népesebb tanintézetbe került, ott is megállotta a helyét.

Ő volt az ifjuság legjelesebb szavalója. Hogy is ne! A nagy költő leszármazottjának az ártium liberálium művészetében csak ki kellett tennie, hogy ne is szóljak, már akkor érzett zamatos

magyarságu stylusáról, melyet mint a magyar irodalom tanára, volt alkalmam észrevenni.

Egy-egy átvirrasztott báli éjszaka után, midőn úgy a negyedik óra felé szempilláim álmokra kezdtek lehajlani, rögtön följájlott szavalatával ő tartott ébren és mentette meg tanári reputációm.

Ajánlkozását egyebeken felül soronkívül is elfogadtam, mert hiszen nekem jutott a föladat az akkoron hét főgimnázistát Demosthenes művészetébe bevezetni.

Valóban sajnáljuk, hogy lengyeltóti-i ügyvédségét s a vele kapcsolatos politikai szolgálatokat a keszthelyi közjegyzőséggel váltotta fel, azért örömkre esik tudni, hogy végleg nem szakított szülőmegyéjével, amennyiben a törvényhatóságban bizottsági tagságát megtartotta.

*

A Haidekkeréhez hasonló szelidségű, pontosságu Bereczk Sándor, városunk mérnöke, volt az akkori III. osztály legjobb tanulója, a német nyelv kivételével teljes kitűnő sorozattal.

A mult viszonyaival ismeretlen helyi sajtó, főképp ha anyagban megszorul, sokat út rajta.

Erősen gunyolja különösen a ferde utcanyitásokat, miket teljesen barátunk teherlapjára ír.

Aki tudja, hogy az utcák ferde helyzetének, hogy többet ne említsek, a Somssich Pál- és János-utcák botrányos eltéréseinek valódi oka a telkek eredettől ferde helyzetében keresendő, s aki be volt avatva az intézésbe és tudja, hogy az egyenes irány megteremtése esetén, a telektulajdonosok kapzsisága folytán háromszor akkora kisajátítási költségre lett volna szükség, amivel a kisajátítók nem rendelkeztek, az városunk mérnökével szemben kell, hogy letegye a fekete szemüveget.

Én a fől soroltakon kívül erősen tisztetem benne mindenkor tanusított politikai elvhűségét és örülök, hogy mint volt tanítványomról emlékezhetem meg felőle.

*

A mérnökről önkénytelenül a műépítésre irányul megemlékezésem.

Lencz Sándor városunk legelső építőmestere az akkori III. osztályt frekventálta, nem ugyan valami brilláns eredménnyel,

ami természetes is, mert hiszen hajlama már ekkor a reáliákhoz vonzotta, a gimnáziumi tantárgyak tehát későbbi jeles kiképzetésében nem nagy szerepet játszhattak.

Ő teremtetette meg városunk építkezésében a modernt, a stylszerűt, még pedig olyat, hogy a városunkat látogató idegenek arról a legnagyobb elismerés hangján emlékeznek.

Talán ennél is nagyobb érdeme, hogy szaktudásával, lelkiismeretes ügybuzgalmával a helyi ipar érdekeinek s egyáltalán iparügyünknek a legbuzgóbb, leghivatottabb harcosa volt mindenkor.

•

Az alsóbb osztálybeliek közül legkedvesebben emlékezem Vucskics Gyulára, erre a halovány arcú, élénk szemű, csaknem művészies hajzatu szép fiúra.

Kevesen vagyunk ma már, akik a Vucskics névre még emlékszünk. Az én kegyencem atyja jónevű, keresett ügyvéd volt, rideg, zárkózottnak látszó ember, de akinek sikerült a látogatás vékony burokján áthatolni, meleg szívet talált ott. Gyermekeit, a mi kis Gyulánk kivételével, akit annak híres orvos nagybátyja pályájára szánt, — rövid egymásutánban veszítette el. És valóban nagy reményekre biztató módon indult el az én kis növendékem pályáján. Már mint orvosnövendék Barcsra küldetett az akkoriban ott dühöngött trachoma elfojtásánál való segítkezésre. Itt kötött barátságot egyik rokonszenves drávai hajóskapitánnyal.

Egy izben tulterheltségével járó fáradalmaira a Dráva, ezen talán legszeszélyesebb folyó hullámaiban keresett üdülést. Fürdés közben látta kapitány barátja hajójának közeledését s annak üdvözlésére a hajóhoz akart uszni. Közeledését senki észre nem vette s így az üdvözlés helyett örök bucsut vett a kapitánytól s vele sokaktól, akik a törekvő, rokonszenves ifjút szerették.

O volt az én legszeretettebb tanítványom, hogy miért, azal adós maradok.

•

Nőthig Jánosról előbb hittem, hogy filológus, mintsem tengerész lesz, mert a földrajzzal és mennyiségtannal hadilábon állott, míg a nyelvekből jeles osztályzata volt, de ha a maga-

viseletből nyert „törvényszerű”-jét, a vásottsághoz közelálló jelzőjét tekintem, nem lep meg, hogy Neptum fiának csapott föl.

Ez a már gyermekkorában izmos, szép fiú, mint tengerész-tűzmester bejárta a fél földtekét. Élvezettel hallgattam legközelebb is rendkívül érdekes, sokszor veszélyes utazásainak elbeszélését, miközben bámulatra ragadtak földrajzi ismeretei.

Most examinálná Péter János akkori tanára a földrajzból, hiszem, a tanár ur kapná az „elégséges”-t.

Barátunk utazásairól jegyzeteket, naplókat írt, egy rendkívül veszélyes útját pedig rajzban is megörökítette, amidőn közel állott ahhoz, hogy a hullámsirban lelje halálát.

Viharos multu barátunk jelenben Törökkoppány és vidéke autonómiáját igazgatja körjegyzői minőségben, még pedig olyan szerencsés kezekkel, hogy azelőtt anyagi zavarokkal küzdő községeiben alig akad dolga a végrehajtónak, mi több, körjegyzősége székhelyéből már ipari vállalkozók is kerülnek.

Több ízben kértem uti naplóit, melyek közzététele egy törekvő magyar ifjú tengerészéletének érdekes epizódjait képeznék, de sikertelenül, úgy látszik ő maga akarja földolgozni azokat. Csak minél előbb.

*

Dominák András mind négyesekben utazott, de a testgyakorlatban egyese volt. Tagbaszakadt fiú. Földhöz is vagdalta iskolatársait és különösen kitűnt a diákok és inasok akkori harcaiban. Egyszer akkor léptem a tanterembe, midőn a katedra közelségében egy nálánál jóval gyengébb ifjút kezelte. Nem szégyenli magát, dörgöm oda tanári tekintélyem teljes latbavetésével. Birkózzék a piactéri komédiás-bódé akrobatájával. Nem dicsőség ezt a cingár gyereket csontos kezeivel ráncigálni.

Andrásom ugylátszik nagyon szívére vette a dorgálást, mert ettől kezdve békét hagyott iskolatársainak. Ez idő szerint Bonnyán tanítóskodik szerényen meghuzódva, dolgozva még fizikailag is, akár Cincinnatus. Egy-egy képviselőválasztásból, a jelölt pártállása és személyisége szerint változó programmal ki szokta venni a részét.

Utjártamban a mult ősszel találkoztam vele. Örömmel fogadott. Ép bucsu napja lévén, beinvitált egy pohár borra, amidőn is büszkén emlegette, hogy tanítványom volt. Én is!

*

Befejezésül arról emlékszem meg, akiről elsőben kellett volna szólnom, de cikksorozatom kezdetén még nem találtam meg. Ez: Krisztinkovics Ede, miniszteri tanácsos, gazdasági konzulunk, Berlinben.

Volt tanítványaim közül tehát eddigelé ő érte el a legmagasabb polcot. Édesatyja vármegyénk árvaszéki ülnöke, később kaposvári ügyvéd volt, aki mint huszárkapitány az egész szabadságharcot végigküzdötte.

A mi emberünk, ez az igazi Self made man, saját erejéből, nagy tudása, sokoldalú műveltsége és páratlan munkabíráásával rohamosan emelkedett.

Mint jogászgyerek már az akkori fiatal hirlapíró-gárda egyik elismert tagja volt, de mert abban az időben ez a foglalkozás nyugodt megélhetést még nem biztosított, egész fiatalon a fölmivélésügyi miniszteriumba lépett, ahol gyors egymásutánban emelkedett mostani fontos pozíciójáig.

Egymásután kapta kormányától a legkifüntetőbb megbízásokat.

Több törvényjavaslat előkészítésére ő lett kiszemelve. A milleniumi kiállítás egyik igazgatója is volt. Az Akadémia megbízásából több nagyobb szabású munkát írt, ezek egyikén dolgozik ma is.

Hozzám intézett megtisztelő soraiban, bámulattal látom magas képzettségét, európai látkörét és bár leveleiben kifejezett nézeteivel mindenben egyet nem érthetek, valósággal elbűvöl nagy talentuma, melyet kaposvári tanárai ugylátszik észre sem vettek vagy hogy a zseniálitással járó élénk temperamentuma nem tetszhetett a vaskalapnak, mely ma bizonynyal leemelődne a tudós fejekről.

Az a megtisztult világnézet, az a magaslátkörű meghatározása a közviszonyoknak, az a sokoldalúság, melylyel rendelkezik, bámulatot keltő.

Honunk legujabb történelméről, annak vezéralakjairól sokszor a közvéleménnyel szemben elfoglalt, de az általa föl kutatott történelmi kűtfők lelkiismeretes és elfogulatlan földolgozásából meritett ítélkezése elannyira meglepő, hogy évtizedes köznézeteket, avatott és laikus véleményeket dönt halomra.

Mélyen érező szívére vall ehhez a kaposvári rőghöz való

nagy ragaszkodása. Arra kér legutóbbi levelében, hogy keressek részére nyaralásra alkalmas birtokot valamelyik kaposvári szőlő-hegyben, hogy ide évente ellátogathasson.

Hozza Isten közénk mielőbb, szűkebb hazánk büszkeségét.

Ő volt, aki negyven év multán egyik helyi lapban szeretettel emlékezett meg rövid tanári működéséről. Elismerő szavaira ez a tényeknek, a valóságnak megfelelő válaszom.

Ugy elfogott a volt tanítványaimról való megemlékezés kedves érzete, hogy, ami soha erényem nem volt, csaknem a hizelgés határáig jutottam, de hát nehéz is azokról írni, akik között élünk. Szolgáljon még mentségemül az a figyelem és ragaszkodás, melyet velem, az akkora szintén ifjuval szemben, volt tanítványaim tanusítottak és melynek emléke kitörölhetetlen nyomokat keltett lelkemben.

A róluk írottak legkevésbé akartak dicsérő ódák lenni, csak inkább a fölötti örööm kifejezése, hogy azt a kevés magot melylyel rendelkeztem, hálás talajba hullattam.

Más volt akkor a tanár, mint manapság, nemcsak tanított, de nevelt is. Nem kötötte magát a rideg tanrendszerhez, nem nyargalt a fegyelmi szabályokon, hanem tudása, tehetsége teljes erejét, szíve egész melegségét átárasztotta tanítványára.

Tanár volt és nem tisztviselő.

Csak néhány példára hivatkozom.

Volt az akkori gimnáziumnak egy (bocsánat a kifejezésért) vásott tanulója. Egy izben Péter tanár egész napra bezáratta, de volt lelke délben megnézni, mit ebédel a fiu.

A tanártól erre a mi kis nebulónk rövid távozásra kért engedélyt és mialatt a tanteremből kimenekült, azt a tanárra zárta s a kulcsot eldobta úgy, hogy a büntetés felét a tanszobába becsukott tanárnak kellett kitöltenie.

És mi történt? Összeült az akkor konszesszusnak nevezett értekezlet. Egyik tulszigoráról ismert tanerő a konziliumabeundival kezdi. Közbevág erre Mortenson Ede, ez a volt tanítványai emlékében ma is hálásan megtartott, műveltlelkű tanár: miért tennénk tönkre egy ifju életet azért az éretlen stikliért, bizzátok rám, majd én elbánok vele és másnap alaposan elnadrágolta Csorba Jóskát, most honvédhuszárezredest. Így beszélte el nekem ezt maga az ezredes.

Midőn én érettségiztem, mint az osztályban leggyöngébb matematikus, az írásbelivel sehogy sem boldogultam. A földvány háromnegyed részét szerencsésen megkaptam, de a befejezést már nem. Egészen magam maradtam az osztályban. Tizenegyedtől tizenkettőig az ellenőризést ép a matezis tanára teljesítette, akit pedig hetekkel előbb érzékenyen megsértettem.

Még most sem készült el a földadattal? — kérdezi.

Kedves Főtisztelendő Uram! Ön tudja legilletékesebben, hogy én azzal ítéletnapig el nem készülhetek. Mit tett erre az én haragosom? Kettesben voltunk. Leszált a katedráról és megcsinálta földadatom végét.

Ez a ritka ember Pallér Kelemen cistercita-rendi tanár volt, később a székesfehérvári főgimnázium igazgatója, aki egy izben, mint érettségi biztos, Kaposváron is szerepelt.

Olvassa el kérem Hornyánszky ur ezeket a sorokat!

*

Hányszor láttuk és látjuk ma is példáját annak, hogy a közép tanodáinkban mostohán sorozott ifjak a felsőbb oktatás termeiben elsőkké váltak még azon tantárgyakból is, melyekből amott az utolsóknak soroztattak.

A mi időnkbeli tanárok nem birtak egyetemi készültséggel, de higgyék el, hogy többet ne említsek: aki pl. az itteni akkor még algimnáziumban megállotta helyét, másutt is kitűnt.

És mi okozza ezt a hanyatlást?

A tananyagot az ifju lélek megerőltetéséig, sok fölösleges, az életben vajmi kevés reális értékkel bíró ismeretekkel összehalmozó tanrendszer s az ehhez való konok ragaszkodás.

*

Egy érdekes epizóddal fejezem be emlékezéseimet.

Katalin bálját tartottuk a „Koroná”-ban, melyen nekem mint főrendezőnek, tanári mivoltom dacára megjelennem kellett.

A tánc végeztével, a ma is divó szokás szerint, levonultunk a kávéházba, hol utoljára hármásban maradtam F. Jóska barátommal és Mihálfiival, Kacskovics Miska, jelenben kultuszminiszteri tanácsos, svihák nevelőjével.

A tanár ur a báli mámor hatása alatt szokott óvatosságáról megfeledkezve, talányos multja redőit kezdte bontogatni.

Ezek közül arra emlékszem legjobban, midőn nagy hitre közölte velünk, hogy ő tulajdonképpen Szumatra császára volt.

A mindig ötletes F. Jóska azt veti oda: beh kár, hogy az adókat be nem szedette és nem tartott meg valamicskét magának.

Hát hiszen beszédettem volna én, feleli, de a francia beavatkozás elkergette a végrehajtóimat.

(Beh sokszor elkelne ilyen francia invázió.)

Bizony már erősen derengett, pedig november járt. Ott felejtettük magunkat a Garai Ferkóék zenéje mellett, várni, míg Láipczig bácsi üzletét kinyitják, hogy az akkor divatos borkorcsolyát: a rusznit beélvezhessük.

Rémülettel veszem észre, hogy a toronyóra tanórám kezdő idejét: a nyolcat üti.

A nagy férfiú visszatartó karjaiból kibontakozva rohantam ki a kávéházból. De mi történt? A tanár ur Garai egész bandájával, az akkoriban fölkapott mexikói induló hangjaival elkísér egész a gimnázium portájáig, nagy elszőrnyűködésére dr. Fail Attila igazgató s a tudós tanárkarnak.

Hanem azért nem fordult ki a tanvilág kereké.

Kihuztam fölfrissülés nélkül a négy órát. Igaz, délfelé csaknem lefordultam a tanszékről, melyen Berzsenyi Gerő rögtönzött szavalata tartott ébren.

Most pedig bucsut veszek tanítványaimtól, azok elnézését kérve, akiről a helyszűke miatt meg nem emlékezhettem.

MIKOR A RIPLI JÓSKA BÁRÓ LETT.

Mindig elhibázott dolognak tartottam, mikor a képviselő, főkép beszámolójához, képviselőtársait magával viszi, mert vagy rokonszenvesebb, értékesebb a vendég képviselő, ekkor árt a meghívó képviselőnek, vagy ennél gyengébb legény, ez esetben nincs rá szükség. Még egy harmadik is megeshetik: mikor a meghívott, kinek érkezése már alarmirozva lett, — nem jő el. Ez a legveszedelmesebb.

Megengedem, vannak esetek, midőn az asszisztenciára szükség van, de erre ritkán jön a sor. Hát én bizony senkit sem vittem magammal mutogatóba, hanem egyszer még sem kerülhettem el a támogatást!

*

Szűz függetlenségi programmal léptem föl kerületemben. Megválasztásom után a kerületbeli zsidóság is pártomra állott, sőt közel álltam rokonszenvük teljes kinyeréséhez, de szép kilátásaimat tökretette az önzés és irigység, ez a minden jót megrontó diabolikus iker-érzelem.

*

Szalay Imrét 1881-ben csak néhány szótöbbséggel választották meg a lengyeltóti-i kerületben. Ettől kezdve Imre barátunk folyton átkandikált az én kerületembe: a szillibe, és 1884-ben komoly készülteket tett a kerület elhódítására. Nevezetesen megalapította az erősen antiszemita izű „Kaposvár”-t, melyet több példányban ingyenesen küldött kerületem minden községébe.

A várt eredmény nem maradt el. Kerületem hetven százalékat antiszemitává nevelte az ingyenes maszlag úgy hogy ezek után egy cseppet sem lepett meg, midőn röviddel a választások előtt Istóczy, Vadnay & konzortes a képviselőház könyvtárában azzal a kérdéssel rontottak rám: „Mi lesz a szilli kerülettel, válalod-e programmunkat, mert ha vonakodnál, ellened mi is járunk.”

No, vélem hirtelen, két ellenjelölttel venni föl a harcot egy kissé nehéz dolog nekem, a pártkasszától és minden egyéb Wertheim-féle szerektől távol állónak. Határoztam.

„Tudjátok mit, engedjétek nekem magamnak azt a bolondságot megcsinálni, amiben fejeiteket töritek, majd magam is elvégzem.”

Békét hagytak.

Azt hittem, már most szabadon dolgozhatom, hanem van ám a képviselőjelölt urak szándékánál valami hatalmasabb is: a felséges népakarat.

Az 1884-ik év egyik ragyogó vasárnap reggelén nagyszámu küldöttség keresett föl Fő-utcai lakásomon; a küldöttség tulajdonképpen igaliakból állott. Nagy ünnepélyességgel fölkértnek a jelöltségre, miközben egy memorandumfélért nyujtanak át a markomba. Átveszem a dokumentumot és azt látom, hogy abban a visszahívási záradék kihagyásával ugyan, de már előre meg lett határozva politikai „Utasítás”-om, mely is olyaténkép hangzott, hogyha az antiszemitizmust is föl nem veszem programomba, hát akkor, vérző szívvél bár, de más jelölt után néznek.

Átfutom a néhány száz választó által aláírt nyilatkozatot és nagy bámulatomra, mit látok azon: leghűségesebb függetlenségi vezetőembereim névsorát.

Legyen kívánságuk szerint, mondtam sóhajtván.

*

Igy kerültem én azon kevesek közé, akiknek Kossuth Lajos zászlója sarkába Istóczynak, ennek a már akkor sem normális gondolkozásu embernek zürzavaros ígéit kellett beilleszteni, mert hát kérem, a morális kényszernek is százféle kialakulása van ám!

Ez az ur nagy hatalom volt, akitől az akkori parlament jobban félt, mint a mai Tisza Istvántól. Hogy is ne, hiszen ugy osztogatta a mandátumokat, akár Kossuth Ferenc. Nem csoda, ha még az akkori szabadelvűek legtekintélyesebbjei is buzgón szorongatták a nagyvezér kezét, ha más nem látta, a — folyosón. Csoda-e, ha én, a kiforratlan politikus is lépre mentem és felültem a talmi hatalom rémképének!

Igy jutottam a t. antiszemita urak közé, de csak féllábbal, mert az ülésszak bezárását megelőzőleg tartott beszédemben (a képviselőházi naplóval, mint egy izben már megírtam, szol-

gálhatok) kijelentettem, hogy függetlenségi pártállásom fentartásával, programomat az antiszemitizmus kérdéseinek megoldási szándékával kibővíttem. Nem is tessékelték ki a pártból. Kónyi Manó pedig, a képviselőházi gyorsiroda akkori nagynevű főnöke, városunk szülötte, beszédemet ezen emlékezetes kritikával tisztelte meg.

„Kedves földi. Vigye az ördög a maga antiszemitizmusát, ez a legveszélyesebb. Amit azok a bolondok összevissza kiabálnak, az a légynek sem árt, de egy ilyen konciliáns és észszerű beszéd nagyobb veszélyt rejt magában.”

*

Ezekután természetesen beállott az általam hangoztatott nagy alkalom, hogy beszámolómhöz nekem is kellett még pedig antiszemita patinájú asszisztenciáról gondoskodnom.

*

Mire én 1884. őszén a beszámolóig értem, az antiszemitizmus már fölcsapott vármegyénkben elannyira, hogy a csurgói és szigetvári járásokban valóságos fia-pogromokat kezdtek rendezni. Kerületem ennek dacára egyre sürgette a beszámolót, vagy talán ép azért. Már kerületemből olyanok is akadtak, akik azt kérdezték tőlem: „Nem tudnám-e megmondani a napját, mikor lehet már ütni a zsidókat?”

Mikor Csépán alispán beszámolóim határnapjának hírére vette, kéretett, hogy annak megtartásáról lebeszéljen.

Nagy baj lesz abból öcsém, ha kimegy, szólott. Hiszen már ott is úgy állanak a dolgok, hogy az üzleteket bezárták, ingóságait pénzzé tették és készen állnak az elmenekülésre. Azonfelül úgy értesültem, hogy a szomszédos Tolnaszél összes pásztoremberei bizonyosan rendbontás okából, elmennek öcsém beszámolójára, akiről azt hiszik, hogy a rombolásra megadja az engedélyt!

Az alispán kérő szavai annyira meghatottak, hogy már a visszalépésre gondoltam, de eszembe jutott, hogy a beszámolóra meghívtam Andreánszky Gábor báró képviselőt. Hogy szegjem meg szavamat egy eleven báróval szemben?

Alispán ur — felelém, akkor lesz baj, ha ki nem megyek. Csak bizza rám a dolgot! Ismerem én azt a jó népet és ismerem az én vajszívű bárómat, aki egy csirkeölés hangjától Budapestig visszaszalad.

Igen, de én ismerem a verekedésről híres tolnaiakat.

Majd megismernek ők minket. A somogyi ember senki fia elől sem szokott meghátrálni.

No hát menjen édes öcsém az Isten nevében és visszajövet mondja el nekem a történeteket.

*

A beszámoló reggelén sürgönyöz Andreánszky, hogy saját kerülete tartja elfoglalva, nem jöhet.

Tyhű, az áldóját, mit csinálok én a beigért báró nélkül? Igaz, hogy eddig magammal is beérték, de most már törőlmetszett és nem beoltott antiszemita képviselőt akartak látni.

Mit csináljak?

Báró fogdosás közben találkozom az áldott emlékü Rippl Jóska iskolaigazgatóval, ezzel a kipróbált hűségű függetlenségi pártemberrel, az én soha el nem felejthető, igaz barátommal, aki a pártért, politikai elveiért, ha kellett volna, életét is odaadja és barátaiért is mindenre kész volt mindenha.

Elpanaszoltam neki fura helyzetemet.

Elmegyek én veled, — feleli.

Jaj édes barátom, köszönöm jószágodat, de elfelejtet, hogy előbb bárónak kellett volna születned.

Hát leszek én, ha kell ez is!

Fölcsapott.

No most halld tehát, mi lesz a szereped. Szónokolnod nem kell. Nem bízom benned. Ritka okos ember vagy, de a beszéd nem kenyered.

Hát mit tegyek?

Nem szólsz semmit, míg beszédemet be nem fejeztem, azután, ha kedved tartja, de jó szünet után és röviden beszélhetsz, kikötöm főképp, hogy mint báró senkinek be nem mutatkozol.

*

Rengeteg közönség várt reánk, melynek soraiban nagyon sok ismeretlent láttam, pedig arról voltam híres, hogy csaknem mint Mátyás király a fekete seregét, személyenként, név szerint ismertem választóimat.

Az én Jóska barátom előtt mélyen hajlonganak. Nyakrafőre méltóságozzák. Ő stoikus nyugalommal fogadja a hódolatokat. A bővebb ismerkedés meggátlása végett azonnal belekezdtem beszédembe, amelyet szándékosan hosszúra nyújtottam és akként fejeztem be, hogy: tekintve a nagy megpróbáltatást, melynek hosszúra nyúlt beszámolómmal türelmüket kitétem és főkép, mert a vendégképviselő ur (a báró nevét ki nem mondtam) utazása miatt teljesen kimerült, mentsék őt fel a beszéd terhétől. Nagynehezen belenyugodtak.

Miközben a választók közé vegyülünk, megdöbbenéssel látom, hogy az ő. Cs tanító Jóska barátomat élesen szemügyre veszi. Egyszerre csak kiszalad ajkán a minket lesujtó somogyi szólam:

A r seb egye meg, hisz ez az én Ripli Jóska barátom. Régen láttalak, azért nem ismertelek föl rögtön és sirva borult barátunk nyakába.

A jelenet bármily érzékeny volt, a hideg zuhany hatását keltette környezetünkben. Szerencsére ezek akkor már csak az intimusokból állottak, akik a pártért és emberükért mindent megbocsájtottak.

Igy lettél édes Jóskám báróvá, igaz csak pár órára. Bezzeg elsőszülött fiad, a Rippl-Rónai Jóska már tovább vitte a báróságnál, mert európai hírű, nagy művész lett belőle, aki minden helyesen gondoló ítéletében többet nyom az Andreánszky-féle báróknál. A jóságos Isten megengedte legalább érned az időt, midőn nagynevű fiad főrangú címerének festésével már jó részben elkészült.

*

Mikor népem sűrű sorai közé vegyültem, akik között még ott voltak a tolnai vendégek, hát bizony sok revolvert, baltát láttam az öltözetekből kikandikálni, hogy ne is említsem a termetes fűtykösöket. Mindezeket azonban sikerült tétlenségre kárhoztatnom azon kijelentéssel: hogy ezt a kérdést, az antiszemizmust, mely ma lekötve tartja a sziveket, elméket, nem az utcán, nem bottal, revolverrel, hanem törvénykönyvvel a kézben lehet megoldani.

Beszédem végén, minthogy akkor a vasárnapi munkaszünet még nem állott fennt, az én kereskedőim a napokkal előbb be-

zárt üzleteket fölnyitották és bizony olyan is akadt közöttük, aki a Tolna-széliekkel jó üzletet csinált.

*

Mikor pedig Csépán alispánnak a beszámolóról beszámoltam, úgy megrázta a kezemet, amint még soha, pedig sokszor megrázta.

VIG LEGÉNYEK TÁRSASÁGA.

A mi időnkbeli szintársulatok téli deficitjeiket legtöbbször Kaposvárott heverték ki, pedig akkor még nem volt pazarul díszes, költséges színházunk. Csak amolyan ütött-kopott deszkaarénánk, télen pedig a „Korona” nagyterme. Vicinálisaink sem voltak, melyeken Kaposvár „vidéke” a legzordabb időben is kényelmesen bedöcöghet, hanem volt önzetlen műpártolás, valószínűs „Hazafiság a nemzetiség”-nek, mondaná Bizai báró.

Élénken emlékezem, hogy a hatvanas évek elején Reszler hatvantagu opera-társulata két hónapon át játszott telt házak előtt a mi, akkoron még falunak mondható városunkban.

Már ekkor oly nagy bolondja voltam Thália templomának, hogy órákon át elleskelődtem a Korona ablakai alatt. Szuper Károly társulatát már belül nézhettem, igaz, hogy elég magas belépő-díjakkal, mert azok fejében a néhai jó Haidekker bácsitól fényes és nem fényes nappalokon az én kötelességem volt elhozni a színház lámpáinak világító anyagát, a mai súly szerint öt-hat kilogramm nyers faggyut, de Szuperék második szezonjában már nemesebb módon jutottam be.

Nagyszülőim Zárda-utcai házában, a mai Néptakarék helyén lakást bérelt a társulat komikája: özvegy Árvayné, fiával és feselő bimbójával, a bájos, szőke, tizennégy éves Mariskával, későbbi Poroszkaynéval. Én ekkor frekventáltam a negyedik latint, vagyis bekerültem a kamaszklubba. A kis Mariska mindennap beprotégált a színházba és bizony megesett, hogy apródnak öltözötten, trikóban kiszökött az öltözből, hogy engem beliféráljon az én első ideálom, mert csak természetes, hogy ennyi szépség, ennyi jószág láttára nem maradhattam érzéketlen.

Az én potyázásom nem sokat ártott a pénztár bevételének, mert hát az naponta színültig megtelt.

Más idők, más emberek voltak akkor. Pénz elég, igény kevés.

Minden, a multba visszakalandozó elfogultság nélkül elmondhatom, hogy városunk színpártoló közönsége még soha úgy szintársulatot föl nem karolt, mint a Bényeiékét és Gerőfyékét. Ennek a nagy entuziasmusnak lángját a két direktorné páratlan temperamentuma, utólérhetetlen kedvessége szította föl.

Helyrevaló két asszonyka is volt ám a Bényeyné Harmath Emma és Gerőfyné Ilka, a vidéki színészetnek tündöklő két csillaga.

Bényeyék 1864-ben és 1865-ben két teljes téli szezont huztak ki nálunk. Tőlük láttunk először operettelőadást. Bemutatóra kerültek: Tíz leány egy férj sem, Dunánán apó és fia utazása, Pajkos diákok, Orfeusz a pokolban, Gerolsteini nagyhercegnő, Matrózok a kikötőben, Szép Galatea, Szép Heléna, stb. az akkora legdivatosabb, legközkedveltebb, de még ma is kedvelt operettek. Bényeyné, Czakóné és Szigetközine Hetényi Antóniával a címszerepekben.

Ez a trifolium valóságos lázba hozta a közönséget, mely versenyre kelt a vendéglátás gyakorlásában, melyből a társulat férfi tagjai is annyira kivették részüket, hogy a sampuszt süvegcsizmákból is itták. Ha élne, igazolna jó Kutasy Ernő.

Ő utánuk csak két évtized múltán sikerült Gerőfyéknek ily módon behódítani közönségünket. Ebben a győzelemben főrésze Gerőfynének volt, akinél kedvesebb, bájosabb színpadi babát, elbűvölőbb csicsergő pacsirtát alig láttam. Épp oly szeretetreméltó, aranyos teremtés volt az életben, mint a színpadon.

Csodálatosan egyformán mozgott a szalonokban és a konyhában, mert háztartást vezetett és midőn a próbákról hazakerült, bizony felkötötte a konyhakötényt. Maga süített-főzött. Náluk ettük a legkitünőbb káposztás rétest, ugy-e Madarász szomszéd?

*

Gerőfyék megjöttekor néhányadmagammal képeztük, a hatóságilag ugyan meg nem erősített, ezért ingyen-páholylyal nem is rendelkező, színügyi bizottságot. Alig voltunk néhányan, de az akkori társaséletben számottevő hatalom, akik természetesen csakhamar szoros barátságot kötöttünk velük, sőt vendégszerető asztalukhoz is meghívták néhányunkat az elmaradhatatlan házibaráttal, a társulat tenoristájával együtt.

A sziveslátást mi is viszonzottuk s így kerültek hozzánk Gerőfyék Balog Árpáddal, a kitűnő tenoristával. Csakhogy nagyon rosszul választottam napot a vendéglátáshoz.

Jankovics gróf főispán akkor nősült Aladár fiát s a nejét, sz. Bombelles comtesset, a vármegyei székházban rendezett zárt-körű estélyen ekkor mutatta be a kaposvári közönségnek, amelyre a főispán meghívta a Gerőfy-párt is Balog Árpáddal együtt. És képzeljék, mi történt?

Gerőfyék megköszönik a kitüntetést, azon kijelentéssel, hogy legmélyebb sajnálatukra az estélyen részt nem vehetnek, mert Gruberékhez vannak meghíva.

Hallottak ilyen! egy színészdirektor visszautasítja a főispán meghívását azért, hogy az alügyészéknél vacsorázhasson.

A főispán Boronkay Károlyt és Freistädter Vilmost, ezt a két akkori előkelő gavallért küldte hozzánk követségbe az abszolúcióért, amelyet természetesen készséggel adtunk meg, de nem úgy Gerőfyék, különösen Gerőfyné.

Én mára Gruberékhez érkeztem, tehát oda megyek. Punktum.

Nem punktum, lelkeim. Nektek a főispán estélyén meg kell jelennetek, ha nem akarjátok Kaposvár elite társadalmát magatok ellen zudítani s ennek következményeként üres padoknak játszani.

Jól elmegyünk, de csak megmutatjuk magunkat, a vacsorára azért mégis nálatok leszünk. Ugyis csak énekelni hívtak bennünket.

Ezért is, de magatokért is, engesztelem a pattogó aszszonykát.

Ugy is lett.

Esti tíz órakor már beállítottak hozzánk Freistädter Vil-mossal s együtt töltöttük a felejthetetlen nyári estét, míg csak a keleti látóhatár biborsugarait át nem küldötte a kerti szőlő-lugas lombzatain.

Ennyit kellett előre bocsájtanom, hogy megemlékezésem címéig eljuthassak.

Én bizony már nem emlékezem annak a kedves operettnak a nevére, melyben a „Vig legények társasága“ vitte a főszerepet, melynek tagjai nyakló nélkül való mulatozásra szövetkeznek.

Ekkor már annyira összenőttünk a színészekkel, hogy ők félig a kaposvári társaság, mi meg a szinpadí élet légkörében éltünk fölvaltva.

Nagyon csalogató programja volt annak az operettnak, így csakhamar elhatároztuk, hogy azt megvalósítjuk azon egy eltéréssel, hogy a program legveszélyesebb pontját: a nőhódítást, — mint afféle nő emberek, kihagyjuk.

Megalakultunk tehát vig legények társasága címen heten, névszerint: Madarász Andor, Náray Károly, Nitsch Győző, Németh Náci, Rippl Jóska, Suri Ferkó és uri magam, abban állapodva meg, hogy hetenként egyszer valamelyik szállóhegyen mulatozásra egybegyűlünk. Megkülönböztetésül V. L. monogrammos rövidszáru tajtpipákat használtunk még az utcán is.

Legtöbbször Németh Náci szállójében tartottuk meg vigalmunkat, melynek költségeit a soros viglegény viselte.

Összejöreteleinken kívülünk csak férfi vendégek, többnyire színészek vehettek részt. Elképzelhető tehát, mennyi móka, mennyi jóízű bolondság került terítékre.

Asszonyaink természetesen nem jó szemmel nézték a dolgot és mint ez utóbb kipattant, egyik közülünk a besugó szerepére vállalkozott, de még ez sem vette el kedvünket. Feleségeink kibékítésére pedig egyik poétalelkű viglegény barátunk „Szomszédasszony haragszik, nem tom mért” mintájára megalakította a rigmust:

„Feleségem haragszik, nem tom mért,
Hogy viglegény vagyok, talán azért,
Vigye el az ördög a haragját,
Megtaláltam már az orvosságát.

Fáj neki, hogy nem mulathat velem,
Hiszen azon segíthetsz kedvesem,
Csapj föl galambom vig menyecskének,
Szívesen látnak a vig legények.”

Eleinte csak ment a dolog, változatosság volt benne bőven, mert az új tagok sok elevenséget hoztak társaságunkba.

A nyári és őszi szép esték is kedveztek együttlétünknek,

de bizony úgy az ősz végefelé, a dércsipte falevél hullására elkezdtünk savanyodni, főképp mikor már a városba szorultunk.

Olyanformán jártunk, mint XIV. Lajos udvarának ifju lovagjai, akik arra fogadtak, hogy nyolc napot és éjet dőzsölésben, alvás nélkül kihuznak. Már az ötödik-hatodik napon csak a vadászat és lovaglás tartotta őket ébren, de itt is lepotyogtak a lovakról.

Hát ha ezek az állandó tivornyákban megedzett, gond nélkül élő ifju urak is hamarosan kidőltek, csoda-e, ha mi nők emberek a hetenként megismétlődő vigadozásba csakhamar belefáradtunk.

Azután meg úgy jártunk, mint a ferblíjátékosok, akik a vizit fillérrel kezdik és koronával végzik.

A lakoma kiállításában egyik tul akart tenni a másikon (ebben persze a t. oldalbordáknak nagy részük volt), úgy, hogy mire november elején rám került a sor s az idő fanyarsága miatt vacsorámat a „Szarvas”-ban kellett föltálatatnom, már a nóta nem volt elég, cigányzene is kellett ahhoz.

A véletlen segítségemre jött.

A magyar pénzügyi kormányzat mulatozásunk évében rendezte a Tisza-szegedi 4—4 koronás sorsjátékot. Akkor is nagy divatban volt már a Fortuna istenasszony után való szaladgálás elannyira, hogy sorsjegyekben mosakodtunk és igérvényekben törülköztünk.

Vettem én is két darab sorsjegyet, annak dacára, hogy már akkor hosszan tartott kis és nagy lutrizásom dacára nem nyertem egy petákot sem.

No de térjünk a szegedi sorsjegyekhez.

Jó emlékü Hodászy bácsi, árvaszéki pénztároshoz bemegyek a huzás eredménye után tudakozódni.

Nézegetem a jegyzéket és mit látok? Kijött a szeriesem és a numerusom is, ami annyit jelent, hogy önálló nyereményt ütöttem meg.

Álljunk meg, mondom a pénztárosnak, mert félek, hogy a főnyeremény láttára nagy szívdobogás érne és mint a ferblíjátékos, úgy gusztálom az eredményt. Mit látok? A kihuzott szám után: 5 . . . 0 . . .

No, szólok vigan, eddig már nyertem ötven forintot, lássuk

a folytatását, de bizony több zérus nem társult az ötöshöz s így a legeslegkisebb összeget nyertem, melyet boszuságomban, az igaz csak székelygulyásos, turós csuszás és gardinettós, de egyuttal cigányzenés viglegény vacsorára odadobtam.

*

A hét viglegényből hárman élünk, de hova lettek Gerőfyék. Az asszony tragikus sorsát tudom.

Tordai szereplésekor, hol halálos betegség lepte meg, ott hagyta a Marosludasra átrándult társulat, minden ápolás, minden segély nélkül.

Rövid szenvedés után örökre lezárultak a bűvös szemek, melyek sokak álmát rabolták el.

Orel Géza pénzügyigazgatónk, akkoron ottani fogalmazó által gyűjtött közadakozásból temették el, aki gyönyörű versekben bucsuztatta el a feledhetetlen, aranyos asszonyt.

A megmaradt viglegényekből csaknem szomorú Jankók lettek. Az idő örlő vasfoga, szokták mondani, de hát azért még nem kapituláltunk, mert tiltja a viglegényi becsület.

ÜGYVÉDI HONORÁRIUM.

Az erdők letarolása előtt Somogymegye területének egy tizedét erdőségek borították. Ennek illusztrálásául elég lesz megemlítenem, hogy maga a székváros erdőségektől határolt medencében huzódott meg.

Gyermekkoromban a mai Donnérváros legelején már sűrű cserjés huzódott a „Kaposi hegy” alatt, melynek folytatása a Lonka-hegység aljáig elnyúló, ugynevezett lonkai cser volt. Ott üritettük ki gyilkos kézzel a függő cinkék fészkeit, amiket azóta sem láttam.

Ifju koromban a mai Anna-utca elején fölhozott puskával kezdettem a vadászatot és már a közös kaszánya udvarának helyén egy nyulat lőttem.

A mai Baross-utca keleti végén pedig nem egyszer ütöttem agyon az utmentén végighuzódó bozótban öles hosszúságú kigyókat.

Elgondolható ezért, hogy erdős vármegyénk mily alkalmas, keresett tartózkodási helye volt a „Szegénylegények”-nek, a rablóbandáknak.

Megfordult itt Sobri Jóskától Séta Pistáig minden valamirevaló haramia, talán az egy Angyal Bandi kivételével, de mint a fáma erősítette, egy állítólagos unokája még vármegyénket is szolgálta. Vele egyidőben tisztviselőködtem. Igaz, hogy zsvány-erkölcsökre emlékeztető tulajdonságok cserélődtek föl lelkületében az ábrándozástól a vakmerő erőszakossáig, itt-ott gavallér vonásokkal keverve.

Azt mondják ugyanis, hogy az Angyal Bandi néven ismert haramiavezér nagyapó valaha nagy ur volt.

Kaposvár közelségében, ettől alig tíz kilométerre, Magyaratád, Patalom és Kazsok határainak összeshögellésénél egy mindenfelől erdővel borított katlanban volt a „Hármas”-csárda,

ahol könnyű volt a rakott szekéren haladó kereskedőt, de még a hintón kapaszkodó uri utazókat is kifosztani.

A jóemlékű Vajda Ödön zirci apát beszélte nekem, hogy papnövendék korában Szillba utaztában pihenőre ebbe a csárdába tévedett, ahova megérkezése után hamarosan betoppantak a szegénylegények.

Hát bizony a kispapnak a haramiák kiengesztelésére hajnalhasadtáig kellett a betyárokkal dalolni, táncolni.

Ez történt Kaposvár közelségében, melyben igaz, a közbiztonságot csak hat pandur és egy szál városhajdu védelmezte.

*

Az itt járt rablóbandák közül legemlékezetesebb a Somogy, ma vásárosbéczi származású Patkó Pista volt, már azért is, mert legtovább boldogította vármegyénket.

Üldözésére kirendeltek egy egész vadászászlóalj katonaságot, de bizony a rablóvezér mindig kimenekült a fegyvergyűjtőükből és végre is önkezelével vetett véget életének. A bandatagok helyett legföljebb a juhászbojtárokat fülelték le, akik azért, mert a gazda parancsára a bandának ebédet vittek s ezt be nem jelentették az üldöző közegeknek, a statárium erejével bizony bitófára kerültek szegények.

Nagyobb uradalmakban a gazdatisztek pausálét kaptak a betyárok ellátására.

Egyizben ép akkor voltam Magyaratádon Kozák számtartó rokonomnál, midőn Patkóék küldönce azt követelte, hogy küldjenek ki nekik két tábla szalonnát, négy kenyeret és egy font bankót.

A kenyeret, szalonnát megadták, de az egy font bankót egy tízforintos helyettesítette és a zsákmány elégnék találtatott.

Patkóék fényes nappal rabolták ki a tabi, bőszenfai, németladi és osztópáni plébánosokat s a kastélyok urait, ahol a házi kisasszonyokkal még táncra is kerekedtek. Meglepték a kártyázó vadásztársaságokat s pénzükből, ékszereikből sans gene kifosztották. Lövésváltásra nem is került a sor.

Patkóék a katonasággal valósággal csatákat vívtak.

Erről a híres haramiavezérről maradt fenn a nóta:

Rongyos csárda, két oldala fakó,
Pej paripán odavágtat Patkó.

Kocsmárosné: így kezdi meg a szót,
Látott-e már egy lovon hét patkót.

Ha nem látott, jöjjön ide, láthat,
Négyet visel e gyönyörű állat.
Az ötödik magam vagyok, nemde,
Kettő meg a csizmámra van verve.

*

Patkó után a legnagyobb hirre Juhász András bandája vergődött vármegyénkben, a melyet egyik bandatag, a családi körbe visszavágyó Soromfai árulása ejtett törbe, mint ezt Fenyősy főszolgabíró érdekesen megírta, de maga Juhász a Kunságba menekült. Tanyát vett és békésen, köztisztéletben gazdálkodott, míg Hamulyák szigetvári szolgabíró ritka fortélylyal ki nem huzta odujából.

A Hegyessy által megénekelt Soromfaival magam is többször találkoztam Kaposvárott, ahol az akkor divó általános gyakorlat szerint, főügyelet mellett, néhány szelidnek minősített rabtársával apró külső szolgálatokat végzett az egyik vármegyei főtisztviselőnél.

Az egyik kisasszony ép akkor menyasszony volt, akinek is megígérte Soromfai, hogyha kiszabadul, fölkeresi új otthonában. Ettől a viziteléstől persze hogy fölmentették.

Az országosan ismert és gavallér hírében álló Sobri Jóska is többször ellátogatott vármegyénkbe.

Nagybátyám: Lits Antal, a Sina báró uradalmainak főkezelője beszélte el nekünk, hogy midőn még Mesztergyőn a Hunyady grófok uradalmában volt alkalmazva, az ottani szállóhegyekben mutatkozó Sobri egy illedelmes levélben arra kérte, segítse ki őket a tarokkban, mert nincs negyedik játszótárs.

Szegény bátyámnak nagy fejtörést adott, elmenjen-e ebbe a veszedelmes kompániába, de úgy vélte, nagyobb baj lesz, ha elmarad.

A játszma kezdetén bizony remegett a kártya a kezemben, mondta. Rám is förmedt Sobri: csak nem néz minket az ur olyan neveletleneknek, hogy a vendégjoggal visszaélünk.

Kártyázás alatt az egyik fiatal bandita fejét két kezére támasztva, a füben heverészett.

Mien jár az eszed Kaleráb, szól hozzá Sobri, majd meg bátyámhoz hajolva, odasugta:

Nehezen hiszi el ugy-e kasznár uram, hogy ez a fiu Veszprémben teológus volt.

(A történeti hűségért felelek.)

Ez lehetett a banda azon tagja, aki az akkori váci püspökhöz, Roskoványihoz, főpapi ornátusban beállított s a püspököt előzékeny kollégiálitással kirabolta és re bene gesta, a püspök fogatán vitette tova magát.

A tarokkparti végeztével azt mondja Sobri vendégének, hogy tessék ám most rögtön lovasfutárt küldeni Marczaliba a dsidásokhoz, hogy itt van Sobri, nehogy miattunk bajba keverdjék, de mikorra azok megérkeztek, az egész bandának természetesen hült helye volt.

Ez csak patent gavallérvonásra vallott.

*

Az erdőirtás, a táviró és telefon, no meg a csendőrintézmény körülbelül véget vetett a rabló-romantikának, melynek alakjai ma a vasuti kupékba tették át működési területet.

Ezek már sokkal veszélyesebbek az erdei és utszéli betyároknál, mert ezek azon kezdik, amelyen amazok csak a legvégső esetben végezték: a gyilkoláson.

A régi betyárvilág egy szelidebb kiadásu szegénylegényével mint ügyvéd, én is közelebbi érintkezésbe kerültem, aminek részleteiről az alábbiakban számolok el.

*

Hirneves embere volt a Zselicz-nek Herczeg János, Hajmás község bírása, aki két évtizeden át viselte szép tisztségét.

Valóságos világos magyar fő, több ízben tagja a törvényhatósági bizottságnak is.

Nagy népszerűségének egyik főoka abban keresendő, hogy polgártársai anyagi érdekeiről is gondoskodott. Nem tűrte különösen, hogy azok telekkönyvei — mint mondani szokta — bebizskolódjanak, ami az akkori 12—15 százalékos intézeti kölcsönök idejében nehéz föladat volt. A mi Herczegünk azt is megoldotta olykép, hogy a megszorultakat a jólelkű bőszenfai plébános: Nemes Józsa-hoz utasította vagy vitte, aki nyolcas

kamatra, még pedig betáblázás nélkül segített az ügyes-bajosokon.

Ezt az érdemes birót még szolgabíró koromból ismertem.

Én választattam meg első ízben és maig is büszke vagyok ezen tényemre. Mint ügyvédet is többször fölkeresett.

Egy keddi délelőttön azzal állit be hozzám, hogy furcsa eset történt vele.

Kaposvárra jöttében, a szentbalázsi erdőszélen, megszólította egy legény, aki elpanaszolta, hogy megunta a kóbor életet, a becsületes utra akar visszatérni. Felesége és kis gyermeke után sóvárog, akiktől gonosz kezek elválasztották.

Majd azt kérdezte a birótól, nem tudna-e Kaposváron egy jólelkű ügyvédet, aki őt a nagy törvény kezére ingyen átadná, majd tudatta Herczeggel, hogy visszatértekor vár reá ugyanezen erdőszélen, hogy átvegye a választ.

Hát csak hozza János bácsi a megtérő bárányt, majd szívesen eligazítom. Jöjjenek be pénteken.

Nagy merészség volt Herczegtől, hogy az üzenetem átadására személyesen, egyedül vállalkozott, de hát mindig helyén volt az esze és a szíve.

Péntek délelőttjén csakugyan beállit ám hozzám a bíró egy harminc év körüli, napbarnította, daliás emberrel, akiből ugyan semmiféle Lavater ki nem bogoztta volna a futóbetyárt.

Kormos Laci vagyok — kezdi. Rossz emberek közé kerültem. Nem akarom ezt a rongy életet tovább folytatni. Elég volt. Azután meg nagyon fáj a szívem a feleségem és gyermekem után.

Hát miket cselekedtél, Laci fiam, gyónd meg töredelmesen, akár a papnak, mert csak úgy segíthetek rajtad, hanem előbb egyet mondok: én nem vagyok sem szolgabíró, sem zsandár, ha elhirtelenketted volna a dolgodat, én nepomuki Szent János hallgatagságával megőrizem titkaidat.

Még mindig szabad vagy, mehatsz, a merre szemed lát.

Nem megyek én sehova, tekintetes uram, csak vitessen a börtönbe, mert csak így kerülhetek vissza előbbi becsületes életembe. Kérem, tegye meg ezt ingyen, mert nekem egy fillérem sincs.

Édes Lacim, nemhogy ingyen megteszem neked ezt a szívességet, de nagy lelki öröömre szolgál neked a jó utra visszaféledésnél segédkezni.

Ezzel kiküldöm az irodából és Herczegnek egy forintot adva, arra kérem, vigye el Lacit a szomszédos Szarvas-korcsmába, ebédeltesse meg jól. Ha kedvére fog étkezhetni, talán nem vágyik a rabkosztra, de ha mégis visszatér, ez lesz a legbiztosabb próbája megtérésének. Ugy három óra tájban jelentkezzenek nálam.

Pontban három órakor fölkeresnek és Kormos Laci megismétli hozzám intézett kérelmét.

Örülök, édes Lacim, hogy megmaradtál jó szándékodban. Most pedig, mint ügyvéd, egy kis jó tanácscsal szolgálok.

Ott bennt csak arra felelj, amiről kérdeznek. Fölösleges sokat ne lotyogj.

Tekintetes uram, nem raboltam, nem gyilkoltam, egy kis pincetörés, ló- és disznólopás nyomja lelkemet. Ezek miatt csak nem fülelnek le évekre.

Menjünk hát.

*

Bizonyos büszkeséggel vezettem be védencemet b. Psik Lajos kir. ügyészhez.

Egy megtért bűnöst hozok, aki önként adja át magát az igazságszolgáltatásnak.

Hogy hívják — kérdi az ügyész látható örömmel.

Kormos Laci, felelem.

Kormos Laci. Hála Istennek, csakhogy megkerült, már évek óta köröztetjük.

Igen, mondok, a maga jó szándékából, ami hiszem, latba lesz véve a büntetés kimérésénél.

Természetesen, nyugtat meg az ügyész.

Nyomban vizsgálati fogságba helyezték az én Lacimat.

*

Alig hetek múlva egy délután betoppan hozzám.

Mi ez, szólok meglepődve. Csak nem szöktél meg a börtönből.

Dehogy, jó uram, eleresztettek.

Hát hogy lehetséges ez?

Elhaltak a károsok, a tanuk mitsem tudtak rámbizonyítani, azután meg követtem a tekintetes ur tanácsát, nem beszéltem fölöslegesen.

No így már jól van.

Nagy hálálkodás között kijelentette, hogy egészen mégsem kívánja ingyen a fáradságomat, majd legközelebb hoz egy süldőt.

Csak nem bomlottál meg. Megint lopni akarsz az én kedvemért. Ha megint bekerülsz, nem egy könnyen bocsátanak el. S akkor mi lesz a feleségedből, szép kis gyermekedből és miért rontanád meg az én örömömet is, amely nekem a legszebb jutalom.

Ez hatott.

Hát szótfogadok jó Uram, de mégsem akarok egészen adós maradni. Tudom, hogy mint ügyvéd sokat utazik, néha esténként is. Ha utjában akár Somogyban, akár Tolnában, Baranyában, vagy még Fehérben is valaki útját állná, csak azt kiáltsa a megtámadóknak: békét hagyjatok, ha nem akarjátok, hogy Kormos Lacival gyűljék meg a bajotok.

Köszönöm édes fiam. Ennél értékesebb ügyvédi díjat alig adhattál volna.

Istennek hála, nem kellett értékesítenem.

Hanem az én Lacim indirekte mégis megfizetett.

Szüret táján megáll lakásom előtt egy parasztszekér, melyről egy természetes birkát emelnek le. A hozója elmondja, hogy Kormos Lacinak tett szíveségemet akarja meghálálni. Megtudták, hogy szőlőm van s ezért hoztak szüreti ajándékot.

Isten őrizzen az ajándéktól barátom, nem akarok orgazdaságba keveredni.

Nem addig Uram! Én Hencz Ödön uraság számadó juhásza vagyok. Magamnak van külön nyájam, a magaméból hoztam.

Igy már elfogadom, hanem hogy jut barátom ahhoz, hogy Laci helyett jutalmaz?

Hát kérem alássan, a feleségeink testvérek, neki pedig még nincs tehetsége.

Hát a Laci merre jár?

Visszatért a családjához — feleli — és reméljük, hogy megbecsüli magát.

No édes barátom, ez az én legszebb ügyvédi díjam, amelyet tiz birkánál is többre becsülök.

Azóta nem hallottam hírét Kormos Lacinak, ami egyben annyit jelent, hogy megtérése igaz volt, mert a mostani szenzációéhes sajtóviszonyok között, midőn a legkisebb csirkelopásról tudomást kell vennünk, az én Lacim neve is belékerült volna a nyomtatásba, ha megbotlik, de bizony én ott az ő nevével soha sem találkoztam.

BÁLOK ÉS ÉJI-ZENÉK.

A szép iránt való érzék korán kifejlődött bennem.

Tizennégy éves koromban már Somogymegye egyik, talán legszebb, legemlékezetesebb bálját ha nem is végigtáncoltam, de végigélveztem.

*

A szolferinói vereség az osztrák elnyomatás bilincseit kezdte széttördelni. Fölbredt a magyar közszellem, mely ugyan egyelőre csak a magyar divat fölujításában nyilvánult.

Abban az időben ehhez is nagy bátorság kellett, hisz alig fél évvel előbb talán megvesszőzték volna a nemzetiszínű szalaggal földiszített hajfonatokkal ékeskedő honleányokat s a Szózat vagy Hymnusz eléneklése pedig perduelliószámba ment, de hát a magyar hazára borult fellegeken rést ütöttek a III. Napoleon zuávjai által támogatott olasz ágyuk s azokon átvillant a magyar alkotmányos élet és szabadság egy-egy fénysugara.

*

A magyar ruha bemutatására és megkedveltetésére ország-szerte táncvigalmakat rendeztek.

Nálunk is csakhamar hódított az eszme és vármegyénk akkor még erős és hatalmas dzs centri-családai, a cseh-morva hivatalnokok nagy rémületére, 1860. január havában megrendezték az első magyar, ugynevezett Kazinczy-bált.

A bál hírére szokatlan izgalom fogott el és álmatlan éjszakák után elhatároztam, hogy azt s az ott látható magyar viseletet minden áron végig fogom élvezni.

Tervem a jó, öreg Tomich bácsi, Kaposvár akkoron híres és egyedüli cukrásza szivességéből sikerült, aki megengedte, hogy a bálterembe benéző cukrászdában, persze inkognitóban, segédkezhessem. Igaz, nem sok hasznomat vette, de én elértem célomat.

Hát t. hölgyeim! ez a bál az „Ezeregy éjszakába” illő tündéries látványosság volt.

Képzeljék el azt a sok előkelő urnőt, fején a ruha színe szerint arannyal, ezüsttel áttört fátyollal diszitett, magyaros főkötővel, — a szívárvány minden színében tündöklő selyemből készült, hattyu-prémmel szegélyezett, panyókára vetett mentékben; a lányokat, pártával fejükön, bájaikat előnyösen föltüntető magyar pruszlikban, nemzeti színű csokrokkal földiszitett, — térdet verdeső, gazdag hajfonatokkal, kellett-e ennél elbűvölőbb látvány.

Mikor pedig két, háromszáz sarkantyú egyszerre csendült meg az országoshirű, győri Farkas Miskáék zenéjére, valóságos éxtázis szállta meg lelkünket.

Ma nehéz volna ezt a költséges mulatozást végigcsinálni, de akkor a mulatozók úgy állottak pénz dolgában, hogy Farkasék ötezer forinton felüli összeget, mint akkor széltében beszéltek, muzsikáltak ki a somogyi urak zsebéből.

*

Az én időmbeli megyebálok egy kissé még emlékeztettek a régi fényre azon módosítással mégis, hogy okos hölgyeink a Monaszterli és Kuzmik, vagy az Adler és Kis műterméből ezen bálokra rendelt ruháikat oly ügyesen átalakíttatták, hogy azok az egész farsangon megtették a szolgálatot.

A régi fényűző pompát pótolta a vigalmak kedélyessége, az ifjak mindenki iránt egyformán tanusított udvariassága és táncszenvedélye. Hiába, mi még örököltünk valamit a lovagkor erkölcséből.

Jaj lett volna az időben a majomszigetre menekülőknék.

A bálok minden leányát, még a fiatal mamákat is, ülőhelyeik szerinti sorrendben, sorba táncoltattuk, senki, még a szíve választottját sem tüntethette ki mások mellőzésével.

A rendezők tiszte nemcsak a táncok vezetésében, hanem azon föladatban kulminált, hogy senki ülve ne maradjon.

A tur-táncok után nem rohantunk az étkezőbe, hanem karonfogott táncosnőnket társalgással szórakoztattuk.

Hát ez igazán lovagias robotolás volt. Bizony megesett rajtam, hogy egyik főnököm Mária Terézia termetű vidéki ismer-

rőseit, minthogy őket a bál tartamára rám testálta, csaknem derékszakaadtig hurcolnom kellett.

Ma az a szegény kislány, aki hetekkel előbb szövő rózsás álmait báljáról, ha a család előbb az ifju urakat agyon nem zsurozta, aggodalom, szegény közt várja az amugyis kisszámu gavallérokat, akik megmentésére elszánják magukat.

Ez már nem mulatság, még csak nem is leányvásár, hanem csak kiállítás.

Ennek a szomorú társadalmi jelenségnek föllidezésében mindkétnemű ifjuság ludas.

Amióta ifjaink a leányokkal csak per maga konverzálnak, vagy pedig dubiózus levezetések címén oly hamar tegeződnek; mióta a splénes, blazírt, néha még a léha ifju is többet számít a leányfejekben, a komoly, tiszteletadó férfiagnál, —

mióta a női-divat oly alakot vett, hogy annak merészebb szabása már valóságos fölkinálkozás, azóta leomlott az a véd-bástya, mely ifjut és leányt tiszteletteljes távolban tartott.

Nem folytatom tovább, nehogy a feministákkal gyűljék meg a bajom, mert olvasóim között lehet, ezek is akadnak. Kikerülöm az összeütközést, hiszen, mint látjuk, a hatalmas angol miniszterelnök is kénytelen meghátrálni a szufragettek éles karmai elől. E helyett bemutatom hölgyeimnek vármegyénk akkori legelőkelőbb báli férfi alakját.

Ez a nemrég elhunyt Kund Jenő nagybirtokos, később országos képviselő volt, a megyének az én időmben legszebb férfia, a legkittünőbb vadász, lovar, táncos és párbajozó. Mérey Károly, akkori provizóriumos, aranykulcsos főispán népszerűtlen hatalma, még inkább a környezetétől idegenkedő megyei előkelőség megpuhítására saját költségén fényes bált rendezett a megyei székházban. A bálra elkérte a Marczaliban állomásozó ulánusezred zenekarát, a magyar táncokhoz szerződtette a híres Gyuri cigányt (akkor még nem volt divat a primások családi nevét tudni).

Az ulánus bandával a főispán meghívására természetesen bevonult a lovasezred elegáns tisztikara, a legtöbbje mágnássarj s ennek hírére már a vármegye szépségei sem renitenskedtek. Szóval nagy és elegáns közönség töltötte meg a báltermet.

Szűnóra alatt, bevett szokás szerint, a közönség a fő- és alispáni helyiségekből étkezőkké átrögtönzött helyiségekbe vonult.

Alig helyezkedtek el a bálozók, alig hogy megízlelték a megrendelt étkeket, az ulánusezred zenekara rázendít a Gotterhalte-re, mire az ezredes harsány hangon odaszólt a zenére nem hederítő fiatalságra: „Meine Herrn, aufstehen.“

Kund Jenő ezalatt odasug Gyuri primáshoz, tudod-e ezt a nótát?

Hogyne tudnám, Nagyságos Uram, hisz volt időnk itt is megtanulni, oly sokáig fuvták.

No hát itt van egy ötvenes.

Az én jeladásomra a banda belekezd ebbe a hymnusba vagy mibe s addig huzza, míg én le nem intem. Ha jól végeztetek, kaptok még egy ötvenest ráadásul.

Kund bevárta, míg a tiszturek meghozatták vacsorájukat, akkor Dreimal Gotterhalte és Meine Herrn, aufstehen fölkiáltással elkezdette a Császárnótát s huzatta vagy egy negyed órán át.

A tisztek rögtön észre vették a sértés szándékosságát és még a bálon hatan hívták ki az ezred nevében.

A párbaj másnap ment végbe a Koronaszállóban.

A bál reggelén már mi, kis diákok is tudtunk a bálon történetekről s előadás után a Korona elé siettünk, hol már ekkor jókora tömeg leste a párbaj esélyeinek hírét.

Kund Jenő hamarosan összeszabdalt három ulánus-tisztet, mire a párbajt beszüntették.

A Kazinczy-bál kontrabálja ily csattanós befejezést nyert, — nagy gaudiumára még nekünk is, a diákoknak.

*

A bálokkal kapcsolatosan meg kell emlékeznem az éjizenéről, vagy mint akkor mondani szokták, a szerenádokról.

Egy ifju leánylélek ábrándvilágában lehet-e annál nagyobb szívbéli örömet elképzelni, midőn boldog álmából, egy átvirasztott, mámoros éjszaka után a hajadont, a még mindég fülében csengő báli zene hangjai keltik föl s ő tudja, hogy szeladonja hű maradt a bálon fülébe sugdozott, szíve nyugalmát fölrazó kijelentéseihez, mert ime azokat a zene hódoló hangjaival megismétli, még pedig nyílt színen, az utcán.

Akkor még nem alkottak szabályrendeletet az éji-zenék előzetes bejelentésére, ami azok romantikáját tönkre is tette. Azért ki is ment a divatból.

Most pedig egy olyan tömeg éji-zenéről emlékezem meg, melynek rendezői ma csendháborítás miatt bizonynal a kihágási törvény szakaszaiba ütköznének.

Egyik hivatali főnököm vőlegény korában arra kért, hogy vidékről a színházba bejött menyasszonya tiszteletére állítsam össze egy olyan éji-zene műsorát, amelyhez fogható még nem hangzott el kis városunk falai között; egyuttal lelkemre kötötte, hogy több éji-zenét az este meg ne engedjek.

Alkuba állok Garai Ferkóval, a primással, aki minden kapacitálásom dacára kijelentette, hogy ennek az ára harminc forint.

De barátom, szólok, ha megtudja főnököm takarékosságáról meggyezerte ismert leendő ipa, hogy praezumptiv vője ily haszontalanságra ennyi pénzt kidob, nem adja leányát ennek a tékozlónak.

Az nekem mindegy, mondja apathiával a primás. Tekintetes urnak eljátszanám, de az a nagyfizetésű ur, akinek a pénzét máskor ugysem látjuk, hadd fizessen, majd behozza neki az x-i uradalom, menyasszonya hozománya.

Szakértően összeállítottam a műsort, kezdve Lammermori Lucia nyitányán az obligát finalé: „Képeddel alszom”-ig.

Színház után az egész társaság a Korona étkezőjébe vonult, ahol a mi Badinoánk, fecsegő patikus barátunk, Sch. Sándor észrevette a cigányprimással történt sugdozásomat. fölismerte a helyzetet és mialatt én az utcán sétáló principálisomhoz siettem, hogy a zene kezdetét vele tudassam, Sándor barátom összeszedte az egész fiatalságot s azt magával vive, nélkülünk megkezdte a zenét.

Lóhalálában röpülök közéjük, szidom őket, mint a bokrot. Falra borsót, mert csak nevetéssel feleltek. Ez még semmi!

Azt mondja az egyik ifju, B. Károly, később tamási-i ügyvéd:

Két nőt gyűlölök Kaposvárott: Sz. A.-t és M. Mariskát. (Dehogy gyűlölte őket, hanem azok nem látszottak észrevenni sóhajait). Ezt a két dámát megtréfálom egy-egy szerenáddal.

Csak nem akarod tönkretenni karrieremet, hiszen akkor engem holnap elcsapnak. Nem használt semmiféle kapacitáció, pedig Károly barátom egyik gyűlöltje a harmadik házban lakott. Teremtő Isten, még ez is!

Elhangzott tehát a közel szomszédságban a második, szintén hosszúra nyújtott éji-zene.

Erre vérszemet kap az én legrégibb kamerádom, akit a színházban azon baleset ért, hogy szomszédságába került egy ifjunak, aki városunk egyik legszebb lányának, későbbi nejeének már ekkor komolyan udvarolt. St. barátunk a szomszédjára vetett elbűvölő tekinteteket magára magyarázta. Szomszédja, az apró csinyek nagymestere, meghagyta ezen hitében. Ezek után mi sem volt természetesebb, minthogy ez is zenében mutatta be hódolatát a mi menyasszonyunk közvetlen szomszédságában lakó urleánynak.

Még csak ez kellett! Mire a Zárda-utcában végeztünk, regeli három felé járt az idő. No, mondok, Károly barátom már föladta bosszutervét. Dehogy, ő is elhuzatta M. Mariska, Somogy legszebb lánya ablakai alatt a félórás, most már negyedik éji-zenét.

Hátha már eddig jutottunk, űsse kő, történjék aminek történnie kell, mondom mahomedán rezignációval. Én is elsirom panaszomat a hegedű hangjaival. M.-ék átellenében lakott a bájos, lenvirágszemű, szőke szépség D. A., aki akkor engem legjobban érdekelt s elhuzattam neki:

„Megérem még azt az időt,
Sirva mégysz el házam előtt,
Megöleled kapum fáját,
Ugy siratod a gazdáját.”

Hanem bizony itt nem nyílt ki az ablak, mint a Zárda-utcában. Sebj, gondoltam, annál könnyebben határozok sorsom fölött.

Volt a társaságunkban egy takarékoságáról híres barátunk, akinek szíve akkor a Sétátér-utcában rokonainál időző K. Mariskáért dobogott. (Csupa Mariska, nem csoda, hogy én is ennek a névnek lettem a rabja.)

Élelmes barátunk odaszól a bandának. Az én szépemnek is játszatok, de ekkora kereset után fél árban.

A primás elsavanyodik, majd gúnyos mosolylyal feleli: jó, menjünk.

És az imádott ablaka alatt elhuzta a fél árus zenét, de meg is boszulta magát, mert kezdte a „Sajó kutyám, jaj beh mélyen aluszol” népdallal és nyomban befejezte egy itt reprodukálhatlan szövegű csárdással.

Ideje is volt, mert a toronyóra ütötte a reggeli ötöt.

*

Pár órával később tépő aggodalmak közt állítok be a principálshoz, akit még mindig izgatott hangulatban találtam. Egy kissé ki is kaptam tőle, de azért nem csapott el, mert hisz ez hatalmi jogkörét úgy is meghaladta, ami az éjszaka mámorában nem jutott eszembe.

*

Ennél a monstre szerenádnál talán csak az lehetett érdekesebb, midőn egy este egy igen kedvelt uri családnál vacsorálva, halljuk ám, hogy a Garai bandája ablakaink alatt elkezd stimmelni. Az egyik házi kisasszonynak szólt a hódolat, hanem a gavallér ugyancsak korán hozzálátott a dologhoz. (Valóságban mégis elkésett, mert a kedves leányt elröpítették orra elől.)

Mit volt mit tenni, lecsavartuk a lámpát. Ez még nem is lett volna nagy baj; csakhogy a holdfényes éjben künn ácsorgó ifjak fölött az ablakredőnyökön át, a szülők társaságában tartottuk meg a kémszemlét, azt hiszem a zenével megtisztelt szép leány nem kis bosszuságára.

MEGYEI
KÖNYVTÁR
KÁROLYI

MIKOR ÉN A JÓZSEF FŐHERCEG FIA VOLTAM.*

Ebben a szürke, áldatlan foglalkozásban, melybe immár másfél évtizedje hogy eltemetve vagyok, nincs megírni, csak írni való. A messze multba kell tehát visszanyulnom, hogy remisz-cenciám tárházából egy kissé is érdekes modellt rántsak elő.

*

Az 1883. év márciusának egyik reggelén egy rémhir szá-guldott végig a főváros nyilvános helyein.

Mailáth György országbirót Spanga és Pitéli alkalmazott-jai budavári palotájában kegyetlen módon meggyilkolták.

Az hírlott akkor, hogy vandál tettük rugója nem a pénz-vágy, hanem a krudélis bánásmód volt, melyet a tulszigoru főur cselédjei iránt alkalmazni szokott.

Az országbiró szűkebb környezetéből tudom, hogy Baranya-bakócal birtokán, ha négyes fogatában kikocsizott, mindig ma-gával vitte kurtanyelű bunkósbotját s a hányat a landauer vagy homokfutó a parádéskocsis ügyetlenségéből váratlanul zökkent, a bunkósbot annyiszor koppant a hűséges öreg cseléd fején.

*

Az országgyűlés mindkét háza másnapi ülésén az özvegy-hez részvétirat küldését s a pozsonymegyei zavarai családi bir-tonkon végbemenő temetésre küldöttség menesztését határozta el.

A képviselőház következőkép alakította meg deputációját:

Péchy Tamás elnökle alatt beválasztotta a szabadelvű pártból gróf Zichy Jenőt (akkor még odatartozott), Rohonczy Gidát és gróf Pejacevich Tódor képviselőházi jegyzőt, aki egy-uttal a horvátokat is képviselte; az akkori mérsékelte ellenzék-ből gróf Apponyi Albertet, Horánszky Nándort, a függetlenségi párt-ból ezen sorok íróját, aki tehát az akkor még szét nem tagolt, kilencvenkét tagot számláló függetlenségi pártot egymagam kép-viseltem.

* Megjelent a „Pesti Hirlap” 1912. évi április 24-iki számában.

Az ülés után Péchy Tamás házelnök tanácskozássra hívta magához a deputátusokat.

Az elnöki terem egyik sarkában ott gubbasztott az öreg Tisza. Ép akkor mutatták be neki a főrendek üzenetváltását, melyben valami passzus nem tetszhetett neki, mert szemöldjeit összeráncolva, önkényes hajlamainak megfelelően, motu proprio törölte ki a neki nem tetsző kifejezést.

Az értekezlet elmúltával magamra maradok a mi felejthetetlen, valóban pártatlan elnökünkkel, hogy diszkrétén közöljem vele diszruhámnak a gyásmegjelenéshez alkalmatlan voltát. De az öreg nem tágitott; egy kissé szemre való legény is voltam, ilyen is kellett a küldöttségbe, mert mást nem gondolhatok renitenciája okául.

— Hát milyen is a diszmagyarod?

— Feketebársony atilla, ugyanolyan mente, lángselyem bélés, gazdag acéldiszzsel, azután lila nadrag.

— Hát mit akarsz? Teljesen beválik, a fekete az általános, a lila az udvari gyász színe.

— De hát, kegyelmes uram, — szólok — mi lesz az én csillogó acéldiszszemmel.

— Hát ez ugyan elmaradhatna.

— De hogyan, hiszen a lefejtés nyomait nem lehetne eltüntetni?

— Légy nyugodt, a meteorológusok esőt jósolnak. (A temetés napján olyan derűs volt az égbolt, akár az aequator alatt.)

— Hát ha az esőt megelőző szél kilibbenti a lángszínű bélést?

— Fogjad össze a mentét, hiszen nem kell a kardodat kihuznod.

Ez volt történeti hűséggel előadott s a szép emlékül elnök egyenes lelkére és tréfás kedélyére valló párbeszédünk.

*

Az elutazás végperceiben kapom Csávolszky Lajos, az „Egyetértés” szerkesztőjének expressz levelét, melyben arra kér, hogy a temetés részleteit állomásról-állomásra közöljem vele és a lap számára küldendő távirati tudósításom ötszáz szónál kevesebb ne legyen.

Elfogadtam a megbízatást.

*

Megérkezünk a zavari állomásra, hol Pozsony város s a vármegye, sőt két-három szomszédos törvényhatóság előkelő társadalma, élén a mágnásokkal, s a pozsonyi helyőrségi tisztikar Catty tábornaszernagy vezetése mellett teljes számban, s az istenáldotta nép ezrei már vártak ránk.

Az egész közönség készséggel adott helyet a szalonkocsikból kilépő, főrendek- és képviselőkkel álló küldöttségnek és gróf Széchenyi Pál miniszter és elnökünk vezetése mellett haladtunk az ezrekre menő gyászközönség sorfalai között a vasuti állomástól vagy egy kilométernyire eső Zavar községbe. Midőn innét a temető felé igyekszünk, egyszerre azon veszem észre magamat, hogy a közönség legtöbbje engem néz. Mi az ördög lelhetette ezeket? Nagyon könnyű volt a magyarázat. A küldöttség többi tagja, mert hát nekik gyászos és színes diszmagyarra is telett, elsőtétlettek az én csillogó acéldiszem mellett, akit legnagyobb urnak találtak a küldöttségben, melynek azonfelül legfiatalabb tagja voltam.

Tréfásan odaszólok a mellettem haladó Rohonczynak, az akkori parlament legszebb férfiának: No, komám, ugye lefőztelek ez egyszer, nézd csak, hogy mosolyognak azok a szép leányok, asszonyok felém, míg téged mellettem alig vesznek észre.

— Már hogy is vennének engem, a legfeljebb fertálmánás képviselőt észre József főherceg fia mellett.

— Mi akar ez lenni?

— Hát csak annyi, komám, hogy Pantocsek Rezső nagyszombati gyógyszerész (ugyanekkor Nagyszombat országos képviselője) meguntván a sok kérdezősködést kilétéről, azt mondta a kíváncsiaknak, hogy ki lenne más: a József főherceg legidősebb fia.

— No — felelek boszusan — ilyen sületlen viccet csak egy patikárusból lett képviselő mondhat.

Már késő volt minden reparáció. Futótűzként ment szét a közönség sorai között az ifju főherceg jelenlétének híre. Pantocsek állítását valószínűvé tette a csillogó diszen kívül fiatal ábrázatom, mely Isten különös jóvoltából egész életemben nyolctíz évvel kevesebbet mutatott a valódinál. Megtörtént dolog, hogy a parlamentbe feljutásomkor erőnek erejével korjegyzőnek akar-

tak bevásárlani, holott tudtommal volt ott még tiz is nálamnál jóval fiatalabb. (Bocsánat az indokolt kitérésért.)

Mikor az elhantolás kezdetét vette, a sir körül csoportosultak közül maga Catty táborszernagy is nagyon behatóan kezdett megfigyelni és már-már készülődni látszott a főherceget megillető hármass tiszteletéhez, de a felém lövelt, szigorúan kutató tekintet után nyugodtan maradt. Ő jobban ismerte az ifjabb főherceget a pozsonyiaknál.

*

Temetés után kondoleáltunk a családnak, majd nyomban kihajtottunk a zavari állomáshoz.

A kupében elhelyezkedve, eszembe jut a most valóban kellemetlen, Csávolszkytól kapott megbízatásom. Belekapok a távirat szövegezésébe abban a lármás szalonkocsiban; hisz a főrendekkel együtt voltunk vagy huszan.

Fölkértem a mellettem elhelyezkedett báró Rudnyánszky Józsi, főrendiházi jegyzőt, hogy jegyzéseimen gyakorolja a revíziót, de nem talált igazítani valót.

Állomásról-állomásra adtam le, amit menetközben összefirkáltam.

Esti nyolc órakor Pozsonyba érkeztünk. A vasuti étteremben a küldöttség estebédhez ült, nekem alig volt időm egy darab ementhálival csillapítani éhségemet, nem értem rá enni, mert az egy órás pihenő minden percére szükségem volt, hogy táviratokat befejezhessem. Ki az ördög ugrál ki éjjel állomásról-állomásra leadni a táviratot, helyett, hogy nyugodtan elnyújtózhasson a hálófülkében?

Javában rovom a betűket, mikor odaszól Széchenyi miniszter:

— Bent lesz-e a táviratban, hogy József főherceg fia is résztvett a temetésen?

— Ép most írom — felelém, pedig mint látni méltóztatnak, éppen huszonnyolc év múltán teszem papírra.

Be is fejeztem a táviratot, de egy nagy akadálylyal nem számoltam.

Kilenc órakor már a vasuti táviró lezáródott. Hiába rimáncodtam, a megcsontosodott tisztviselő nem állott kötélnek.

— Várj csak, majd elbánok én veled!

Kevéssel azelőtt Rohonczy Gida barátunk teljes egy héten

át pörgette a purgatórium kohójában fulmináns támadásaival Hieronymit, a közlekedési államtitkárt, a Tiszán működő kotrógépek körül elkövetett panamázás miatt.

Pongyola stilben (volt katonatiszt- és pályája kezdetén álló képviselőtől ki várna demosthenesi erupciókat), de ritka elszántsággal, a megsértett igazság miatt lángoló fölháborodással forgatta az államtitkárt (miattam ekkor már miniszter is lehetett) a lesújtó kritika nyársán; ha jól emlékszem, nem is láttuk jó darabig az örökmosolygó Hieronymit, ezt a különben általunk, az ellenzék által is tisztelt szakembert.

A hatalmas és jogosult támadásoknak az volt az eredménye kifelé, hogy Rohonczy rövid pár nap alatt a közlekedési tárca összes alkalmazottjainak réme lett.

— Édes Gidám! itt csak te segíthetsz.

Rögtön segítségemre jött.

Rohonczy láttára zöldbejátszó sárgás színűvé vált a szegény tisztviselő arca (aki pedig utasítása szerint cselekedett) és hebegve mentegetődzött:

— Igaz, hogy mi ezt a rengeteg hosszú táviratot már nem továbbíthatjuk, de én magam szívesen bekocsizok a városi táviróhoz, ott még tart a szolgálat.

A bérkocsidíj dupláját nagy rezignációval nyomtam a mentegetődzésből alig kimászni tudó tisztviselő markába.

*

Visszautazáskor Pejacevichcsel kerülök egy hálófülkébe. Álom nem jött a szemeimre, beszélgettünk egyről-másról.

Egyszerre kényes tárgyra terelem a szót.

— Mond meg nekem, mint lehetne már egyszer a horvátok telhetetlenségét kielégíteni, hiszen ők Deák fehér lapjával szerencsésebb belügyi helyzetbe jutottak nálunknál. Egyszer már ki kéne ezeket, ha másképp nem, drasztikus módon józanítani. Tudom, hogy unionistával beszélek.

— Van ennek szelidebb módja — felelte. — Hagyjátok a horvátokat az anyaországtól teljesen elszakadni. Hadd fussanak örült ábrándozásaik csalfa hívogatása mellett a fehér cár ölébe, ez lesz a legnagyobb büntetésük; a hozzátok még mindig szívből visszavágyó szlavoniatokat pedig öleljétek testvéri kebletekre.

Könnybe lábadtak szemeim és többé igazán nem tudtam elaludni.

ELSŐ LÁTOGATÁSOM KISFALUDY ATALÁNÁL.

A hatvanas évek koszorús költőnője, Kisfaludy Atala, Szalay Károlyné, egyizben azon óhaját fejezte ki, hogy az akkori kaposvári fiatalság három tagját: F. Jóskát, H. Gábort és csekélységemet megismerni szeretné.

A két elsőnél megtaláltam érdeklődésének indító okát.

F. J. az egyik kaposvári patricius-család elegáns, kedves modoru sarja, H. G. pedig olyan szép ifju volt, hogy exteriőrje a kaposvári ügyvédjelöltet hamarosan a tabi főszolgabírói székbe emelte; de hogy én mivel vontam magamra a már ekkor országos hírre vergődött költőnő figyelmét, maig sem tudom . . .

Igaz, hogy az irodalom terén ekkor már tettem apróbb kísérleteket, de ezek oly jelentéktelenek voltak, hogy ezek révén ily kitüntetésre alig tarthattam számot, ha csak nem azon határtalan tisztelet és hódolat révén, melylyel a jeles költőnő remek alkotásai iránt már ekkor viseltettem. Hisz ez időben az ő egyik-másik zenésített költeményével aludt el és ébredezett az ország mindkét nemű ifjusága.

*

A megtisztelő invitálást természetesen nagy izgalommal és örömmel fogadtuk, de nagy fejtörést okozott a megjelenés mikéntjének kérdése. Ismerve ugyanis a nagy költőnő erősen magyar érzületét, frakkban nem mertünk tisztelegni már csak azért sem, mert hármónk közül ilyen ruhadarabja csak egynek volt, elgondolható, hogy melyiknek, — tehát a szalonkabátban állapodtunk meg.

Elfogadom, mondja csaknem bosszusan F. barátunk, de részemről már a cilindert el nem engedem.

De, szólok közbe, hiszen ez nincs is divatban.

Nincs ám Kaposvárrott, de nézzetek végig a főváros utcáin, honnét a mult héten jöttem meg, — ott minden harmadik uriember fején a köcsögkalap diszeleg.

Aztán nálunk ez nem is kapható, veti oda Gáborunk.

Ezt már előre számításba vettem, mondja vezérünk.

Én már tudtam erről a meghívásról, közölték, hogy mi hárman vagyunk a kiszemeltek, hoztam hát Budapestről a ti számotokra is.

No, szólok, így már szívesen akceptáljuk a világdivat jelvényét, mert az árával egyidőre adósak maradhatunk.

Fiuk, fúzi tovább Gábor barátunk, nem lenne jó megelőzőleg egy kis körsétát tenni a városban, annak kitapasztalására, mint fogadja közönségünk az új divatot; mert ha már ily nagy költségbe vertük magunkat, miénk legyen az érdem, hogy az elegáns divatot mi honosítottuk meg. Megtettük kívánságát.

Másnap hivalkodva bejártuk a Fő- és Korona-utcát, hol általános meglepetést keltettünk, a Berzsenyi-utcában már gúnymosolylyal fogadtak, annak végén pedig megdobáltak bennünket a híres balpárti asszonyságok.

Jól tették.

*

Elérkezett a nagy nap.

Szivszorongva érünk a Zárda-utcai házhoz, ahol már engem, a parketten akkor legjáratlanabbat tuszkoltak előre. Hisz alig félévvel előbb kerültem ki a papnőveldeből, aki ha három hölgy közelségébe kerültem, egy perc alatt legalább is kettőnek letiportam a tyukszemét. (Megtörtént!)

Hónunk alatt a cilinderrel tartunk a szalon felé, mert hát őrülség lett volna azt az előszoba fogására föllilleszteni. Ki látja meg akkor?

A szalonban már várt reánk az ünnepelt urnő, akinek látára — higgyék el — úgy éreztem magam, akárcsak egy királynő számolya elé járulnék.

Közeledünk feléje. Maig sem tudom, a meghatottság zavara, a sikos parkett, vagy a kettő együttvéve okozta-e, a harmadik lépésnél megcsuszom, hasravágódom, magam alá temetve a hónaljamból kirepült cilindert, mely a viharágyu okozta durranáshoz hasonló zajjal roppant össze és befejezte disztelen, rövid életét.

A szétdült cylinder kráterébe beléfult minden mondani valóm. Az urnő ajkai körül finom mosoly játszadozott.

Biztató tekintetével bátorított. Keresetlen egyszerűséggel kezdett velünk társalogni, hogy ne éreztesse a szellemi diszparitás mesgyéit.

Mind hasztalan fáradozás volt. Barátaim valamit nevettükben összemorogtak, de én nem tudtam elkapni a társalgás vezető fonalát és bizony siettünk az izzasztó funkció végére járni, amiben ő is a legnagyobb jóssággal jött segélyünkre.

Bucsuzkodni kezdtünk tehát s ekkor én, aki elsőnek léptem a szalonba, kitüntetésül vagy kárpótlásul utolsónak maradtam.

A szalonnak a kijáró ajtó melletti sarkában egy virágkosár pompázott, telve az üvegházból előkerült szebbnél-szebb rózsákkal. (Márciusban voltunk.)

A ház urnője pár lépéssel az ajtó felé kísér, én természetesen hátat nem fordíthatok, addig hátrálok, míg nagy recsegés, ropogás közt beleragadok a virágos kosárba, melyből szalonkabátom egyik ujjának föláldozásával, az előhívott szobalány segélyével tudtak csak kivonszolni.

Igy lett szállóigévé, hogy belekerültem Kisfaludy Atala virágkosarába. Bárcsak úgy lett volna!

Egy vadonatúj, igaz, hogy fizetetlen cylinder és szalonkabátom egyik ujjába került ez az én felejthetetlen első látogatásom, melynek emlékét még ma is száz köcsögkalap és ötven szalonkabátnál többre becsülöm.

F. barátom soká évdődött a légürben végbement evickeléséről, de őt is elérte a nemezis, mint az alább megiródik.

Közeledett a farsang, mely nálunk a Katalin-bállal kezdődött, folytatódott ádvent alatt a Bernáth-, Csorba-, Folly-, Kapotsfy-, Kelemen-, Matkovich-, Szalay-, Vajda- és Tevely-családok estélyein és befejeződött a nagybőjt közepén.

Azt irtam minapi „Morzsáim“ ban, hogy minket nem zsuroztattak. Hát igaz, hogy ezeket a lakmározásokat nem úgy nevezték, de be kell vallanom, hogy én például az egész farsang alatt csak néhányszor vacsoráltam rendes étkező-helyemen.

*

Szalayék estélye az 1870-iki farsang végére tolódott ki, ha jól emlékszem, belenyúlt a fekete-vasárnap hajnali óráiba is.

F. barátommal együtt mentünk az estélyre, de hogy a minapinál nagyobb kurázsíra tegyünk szert, megelőzőleg barát-

tomnál erősen kószolgtattuk a zsíppóit és igazi rózsás kedvvel indultunk Szalayékhoz, akkori szokás szerint, gyalogosan. Ettől a szokástól csak az egyszál pósta-kiadó K. Imre, a legközelebb elhunyt barcsi postamester, feledhetetlen barátunk tért el; de meg is járta nagyzásával, melynek, sajnos én is áldozata lettem.

Főnöke: Hőnignek, naponta csak a póstaépülettől a vasuti állomásig használt, tehát erősen kipihent két öreg szürkéjét fogatta be, hogy a lakhelyétől harminc méter távolra eső M.-ék estélyére velem együtt áthajtasson.

A két penzióra megérett táltos annyira nekiiramodott, hogy az öreg kocsis azokat megfékezni nem tudván, a kapubejáraton át bizony azok frakkostul, klakkostul kitálatk bennünket az udvar végén álló trágyadomb levébe. Meg is énekelte az estélyen százféle variációban emlékezetessé vált beállításunkat Szabó Kálmán, a mókák, szikrázó élcek és ragyogó tósztok avatott mestere.

*

Sz. barátunk példáján okulva, tehát gyalogszerrel mentünk Sz-ék estélyére.

Az idő tél végét járta. A nappali olvadást estére vékony jégreteg vonta be s így a Zárda-utca járdái korcsolya-terekké varázsolódtak, amelyek egyikébe, amugy is rövidlátó barátom, frakkostul, gallérostul, mancssettástul beleszakadt. Meg lettem boszulva. Jó időbe került, míg F. barátom toaletjtét otthon rendbehoztuk s így jó későn érkezünk a sarkaiban padozattól a padmalyig érő virág-piramisokkal diszített táncterembe, hol akkor már Kaposvár szép leányait együtt találtuk.

Ekkor már több szerencsével dolgoztam. Az estélyen a ház urnője kitüntetően foglalkozott velem.

Utaink később szétváltak. Kirepítették a bálozó házi kisasszonyt a szülői házból.

Később mégis közelségébe jutottam, midőn a szőlőmmel átellenes hangyásmáli szép szőlőjűkbe nyaralgatni kivonultak, ahol is többször megfordultam az urinő kedves, művelt környezetében.

Sokszor elnézegettem szőlőnkéből a park fái között elmélázva sétáló kedves alakot, sőt egyszer azon leptem meg, hogy szőlőbeli nyaralásukból távozóan, bucsuzásul kedvenc fajt sorba ölelgette.

Mily nemes lélekre, milyen érző szívre vallott ezen ténye is.

Most már a fáktól és tőlünk is végleg elbucsuzott, de emlékünkből örökké fog élni, mert ha egyebet nem írt volna, mint a két alábbi versszakot, akkor is hallhatatlan marad:

Virágos, dalos mezőben
Esküvél szerelmet nekem.
Az égen csillag ragyogott,
Esküdre áment mondott.

*

És most az egész természet
Bizonyságom lesz ellened.
Csak én, én, egy szót sem szólok
És így hallgatva meghalok.

*

Temetésén a szomszéd megyében teljesített hivatalos elfoglaltságom miatt legmélyebb sajnálatomra részt nem vehettem, azért ezen sorokban áldozom felejthetetlen emlékének.

A BÖSZÉNFAI BUCSUNAPOK.

A Zselicz legrejtettebb sarkában, vizmosásos völgykatlanban huzódik meg a fatornyú Bőszénfa, ahova néhai Ranolder püspök, a külsőkben hozzá hasonló, vagyis hosszuhaju papját: Nemes Józst, azzal a fontos és nemes misszióval is küldte, hogy a község németajku lakosságát simán, fokozatosan magyarosítsa meg.

Nemes bátyánk ezt a föladatot úgy oldotta meg, hogy hiveivel szemben németül nem hallott. Beszélhettek neki heteken át németül, válasza vagy semmi, vagy magyar volt.

A templomból a német prédikációt, az iskolából a németnyelvű tanítást egyszerűen kiséperte.

Panasz panaszt, deputáció deputációt követett a püspöknél, aki végre a kerületi főesperest egyízben ki is küldötte vizsgálatra, de a mint ez lábát a községből kihuzta, minden maradt a régiben. Ennek a sommás eljárásnak aztán az lett a hatása, hogy ma már a község fiatalsága alig érti meg a német nyelven beszélő öregeket.

Ezt a fényes és gyors eredményt csak Nemes Józsa érhetette el, aki hiveinek az anyagiakban is védője, oltalmazója, ügyesbajos dolgaikban hűséges tanácsadója, lelki vezére volt.

*

A jólelkű plébános vendéglátó házának a Zselicz határain túl is hire volt, pedig milyen kényelmesen elzárkózhatott volna abban a zugolyban. Uri háza talán fél Kaposvárt fogadta vendégül a három évtized alatt, melyet ott eltöltött.

A bucsu napján, szent Nóthburga ünnepén pedig színültig megtelt a szűk plébániai épület.

Megjelent ott többizben az akkori kaposvári műkedvelőgárda is, élén Roboz István elnökével. Így kerültem én is a vendégszerető házba, melyben közel husz éven át Roboz bátyámmal pontosan megjelentünk az évről-évre következetesen

ludgége-levessel kezdődő bucsui lakomákon, melyeket a házigazda büszkeségével, az ürmössel, meg a gálosfai uradalmi pincéből előkerült „szalmánfekvők” tartalmával sűrűn leöntögettünk.

Hát a ludgége-leves csak könnyen előállítható volt, de azon csodálkoztunk, hogy az őz sohasem hiányzott az asztalról, melyet gazdánknek ép a bucsu idejére sikerült beszereznie.

Igaz ugyan, hogy a községet nagy uradalmak vaddus erdőségei körítették, csakhogy azok előtt még a plébános számára is tilalomfa volt fölállítva. Később megtudtuk, hogy ezek dacára ő többször vadászott azokban, mint maguk az uraságok.

Akkor még nem volt vadászjegy, nem alkották meg a vadásztörvényt, mely az orvvadászok puskacsővei elé száz gyilkos paragrafust helyezett.

A mi Józsa bátyánk igaz, hogy mindezekben is tultette volna magát.

Kebelbarátja és elválhatatlan vadásztársa: Schäffer Marci bátyánk beszélte el nekem, hogy nagy havazások idején plébánosunk szánkóba fogatott, azt telerakatta egy hétre való étel és itallal, aztán minden bejelentés és engedelem nélkül bebarangolták torony irányában még a szomszédos baranyamegyei erdőségeket is és vaddal megrakódva tértek haza a bőszenfai portára anélkül, hogy bárhol még csak meg is állították volna őket.

Uglátszik vagy az őzek, szarvasok, vagy pedig az erdőkerülők nyelvét nagyon jól érthették.

Ezek után t. olvasóim nagyon természetesnek fogják találni, hogy Nemes Józsa asztalánál bucsu napján az őzféle sohasem hiányzott, főkép, ha még azt is hozzátesszük, hogy a mindenkori gálosfai uradalmi erdész a bucsuk elmaradhatatlan vendége volt, épp úgy mint a jó emlékü Faubl János hajmási tanító, akivel és uri magammal a falusi zenekart rendesen kiegészítettük.

De volt a hires asztalnál vadpecsenye bőven, még bucsu nélkül is, mert nem hiába hangoztatta Józsa bátyánk: „hát ha minden őz lapockájára az Eszterházy herceg vagy a Festetich grófok monogramja volna is rásütve, akkor is lelőném, hisz a jó Isten a vadat nemcsak a nagyurak számára teremtette.”

De hát szóljunk már a bucsukról, különösen azok legnevezetesebbjéről, mely a hetvenes évek végén zajlott le a paróchián, melyre a székvárosból husznál is többen rándultunk ki, társaságunkban egy pár 44-es katonatisztel, akik lovon követték fogatainkat.

Pap vendége Nemesnek állandóan csak egy volt, H. Nándor, a szomszédos ibafai plébános, aki bergengóciás községéből mindig gyalog jött a bucsura.

Ebéd alatt, ahányan csak voltunk, mindnyájunkat felköszöntött, ebéd után pedig rövidesen valamennyiünk pénzét elnyerte s aztán, mint aki dolgát jól végezte, a vacsorát be sem várva, visszabandukolt Ibfára.

Roboz bátyánk, mint minden évben, most is megjelent, még pedig családotul, magával hozván az akkor bakfis korba jutott szép leányát, Margitot, a mostani Köpfné. (Ha sejtem, hogy férje ura, bár ildomosan, ellenzéki képviselőinket kitessékelteni a t. Házból, bizony lebeszéltem volna a hozzámenetelről.)

Még ma is fülemben cseng, mily kedvesen énekelte a kisleány az akkoron fölkapott „Hullámzó Balaton tetején” népdalt.

Ott volt a kaposvári műkedvelő ifjuság színe-java is.

*

Böszénfán ma is szokásban van, hogy bucsu napján a fiatalság, egy általa kisorsolás céljából megvásárolt birkát a korcsma tűzfalára helyezett emelvényen csábitóul közszemlére kiállittat. A sorsjáték árából igazi német praktikussággal földözik a zene költségeit, sőt legtöbbször egyebeket is, ha a birkát is a sorsjáték rendezők nyerik meg, amittől ritkán van eltérés (pedig ezek a jámbor legények az osztálysorsjáték titkaiba még nem lehettek beavatva), ekkor azonban nagy hiba esett a számításukban.

Ebéd alatt fölkeres bennünket a fiatalság küldöttsége és tudatja velünk, hogy a birkát egy katonatiszt barátunk, Bernáth Muki főhadnagy, későbbi felejthetetlen sógorom, nyerte meg, sziveskedjék tehát annak elhozatala iránt intézkedni s egyben velünk egyetemben a mulatozó ifjuságot megtekinteni.

Természetes, hogy a gavallér főhadnagy a birkát visszaadta a részvénytársaságnak és mi szertünk a korcsmai helyiségbe, hol falusi szokás szerint, az előljárósággal élén, az egész

község népét együtt találtuk. Nagy előzékenységgel fogadtak, az előjáróság különösen engem, akkori szolgabíráját tüntetett ki figyelmével, sőt a bíró lenhaju leányát, a szép Grätchent, karjára fűzve vezette elém azon kérelemmel, hogy kezdjem meg vele a táncot, amit hivatali nimbusom nem kis rovására, amint később kitudódik, örömmel megtettem.

A katonaviselt bíró harsány Geh't's Ihr weg Kinder! Der Herr Stuhlrichter wird tanzen fölkiáltással elparancsolja mellőlünk a táncra föllállott párokat, azt rendelve el egyfelől, hogy azok tiszteletünkre sorfalat álljanak.

A böszénfai fiuk klumpái asszimilálódtak már a korcsma-terem méteres hosszú mélyedéseihez, de én bizony, talán azért is, mert nagyon mélyen találtam belenézni a szép Grätchen szemeibe s így nem maradt időm lábam elé tekinteni, ami különben ma sem szokásom, a snell-polka harmadik turjánál elveszítettem az egyensúlyt és középszerűen párommal együtt elterülök a hepehupás padozaton, még pedig táncosnőmre is a legszerencsétlenebb pozícióban . . .

Általános elszőnyűködés. A zene elhallgat, a táncolók is abbanhagyják megkezdett táncukat. Én az általános zavar felhasználásával, barátaimmal egy mellékajtón elmenekülök, de még volt módunkban meghallani a jelenlétünkben visszafojtott és távoztunkkal annál elemibb erővel kitört kacaj hangjait.

Én sem mentem többet a birkás-mulatságra

*

A Nóthburga-napja október 21-én van, de ha köznapra esik, úgy a következő vasárnapra kitolják a bucsut, mely most 27-én, a hamis Simon Judás napot megelőző vasárnapon lett megtartva.

Kaposvárról gyönyörű, ökörnyálás őszi napon indultunk el, még egy-egy lekésett fecske is kóválygott fölöttünk, de alkonyatra már hideg, metsző szél kerekedett fel egy kis fűrge, futó hóviharral.

Mi lesz belőlünk ?

A társaság szebb része lenge, csaknem bálias öltözékben, lovas tisztjeink egyszerű blúzokban, mi vékony felöltőkben rándultunk ki a városunkhoz közel eső községbe.

Én ugyan azokról, akik legjobban érdekeltek, tanítóék szivességéből már gondoskodtam, de mi sors vár a többire?

Emlékeztem ugyan egy megyebál történetére, melynek egyik gavallérja, K. Aurél, a Budapestről megrendelt és Bogláron a hófuvás miatt megakadt báli ruhát, négyeséből három lova árán kellő időre meghozta imádottjának, K. Irénnek, de ez régen volt, alig pár évvel előbb; akkor még más világ járta, aztán meg nekünk négyesünk sem volt.

Társaságunkban volt Psik Gyula fiatal ügyvéd, ez a házárd, Rochefort lelkületű ifju, aki válságos percekben mindenkor megállotta helyét.

Mindenkitől észrevétlenül surrant ki a társaságból, belevágta magát az egyik fogatba és a már ekkor hóviharba átment elemekkel dacolva, hazahajtatott Kaposvárra, honnét három óra alatt egy rakás téli cibil felöltővel, katona-köpenynyel stb. állított be a paróchia udvarába.

Tapsviharral fogadták elveszettnek hitt barátunkat.

*

Hát ilyenek és ehhez hasonlók voltak a bőszenfai bucsuk, amelyek természetesen a vidék egyik legnépszerűbb emberévé avatták házigazdánkat, de szerették őt hivei is, csak hogy a politikájával nem értettek egyet. A konzervatív jellemű németiség akkor még nagyon huzódzott a 48-as párttól.

Nemes többször próbálkozott függetlenségi programmal a kaposvári kerületben. Nem tartom kizártnak, hogy a jó, de hiu embert Roboz bátyánk is ugratta egy kissé. De csak nem volt szerencséje. Kis, többnyire plébániája hiveiből álló pártja kitarzott vele egész a Donnervárosig, de a Szarvas-vendéglőnél csak a három tanító maradt a jelölt mellett, a többit elcsípték mellőle a kaposvári kortesek.

*

Kevesen vagyunk már a bőszenfai bucsuk törzsvendégeiből. Örömmel látom még ezek között Roboz bátyánkat. Ő és én voltunk az elmaradhatatlan vendégek.

Maig is sokat gondolkozom azon, hogy igaz, tiszteletreméltó következetességgel, de akkor hatalmas lapjával mindig az uralmon levő pártot szolgáló szerkesztő és jó papunk, aki

suba alatt Nagy Györgyöt messze megelőzte azon, bizalmasan többször tett kijelentésével, hogy az ő politikai vezérszava „Köztársaság, nincs király” mint férhettek meg kedves, állandó közelségben a fehér asztalnál is; de hát maholnap már mi is odalyukadunk ki, hogy nem pártállást, hanem embert keresünk.

A TABI JANKA-NAPOK.

Vármegyei alügyész koromban sokat járogattam Tabra, mely ez időben mindenkire egy elhagyatott falu benyomását tette.

A templomon, a Welsersheimb, Seckendorff és Gothard kastélyokon kívül alig volt valami, a mi az idegen figyelmét lekötötte volna, legfeljebb az orthodox zsidóság által nem tudom mi célból fölállított dróthuzalok, no meg az érdeemes bádogos háza előtt még pár évvel ezelőtt is látható, a középkor sötét lovagjaira emlékeztető bádogpáncélos reklámember.

A boldogult Razgha Lajos plébános szerint azonban a falu első nevezetessége a kedves Lixi kántor volt, a kinek visitó tenorját Razgha bátyánk ma is többre becsülné Caruso hangjánál.

De ha akkoron Tab nem is ékeskedett monumentális épületekkel, volt ott valami megbecsülhetetlen: az a ritka társadalmi élet, mely ezt a kis fészket vármegyénk északkeleti sarkának nevezetességévé emelte.

Ennek a szép társaséletnek megalkotója és főtartója a kedves, felejthetetlen Grubanovich-család volt, melynek házánál Janka-napokon fél Somogy szépsége gyűlt egybe találkozóira.

*

A ház urnőjét: Nagy Jankát, még rövidruhás korából, abból az időből ismertem, midőn a francia származásu Chamissonné kaposvári intézetében tanulta a himzés, varrás művészetét, de hát az ő rövid ruházatához az én igen hosszú ruhám (akkor voltam kispap) lehetetlenné tette a megközelítést.

Egy felejthetetlen délutánt mégis sikerült vele eltöltenem a Strinovich-családnál. Ő már alig emlékezik erre vissza, de én még ma is őrizem annak emlékét.

Férjével: Grubanovich Gézával csak tabi járásbíró korában ismerkedtem meg; ő előtte tárgyaltuk le az árvtári pereket.

Hát ennél kedvesebb házaspárt keveset láttam. Mások is így vélekedtek, mert a Janka-napokon náluk legalább is annyi uri vendég fordult meg, hogy egy-egy névnap talán még a mai tabi keresztény nőegylet Szent István-napi ünnepélyén is tultett a látogatottságban.

A Janka-napok rendes vendégei voltak: a háziurnő elragadó szépségű, álmadozószemű Nelli nővére, a későbbi Blaskovics táblai elnökné, a Mária Teréziára emlékeztető szép Kacs-kovics-nővérek, a vármegyei három főszolgabíróné: Petőcz Azala, Janka és Irén, a kiknek szépsége és szilfid alakja, ahol csak megjelentek, közbámulatot keltett. Nem is láttam én olyan karcsu derekakat világeletemben.

Szóval, a vidék legszebb asszonyai, leányai alkották a Janka-napi „bűvös csokort“, melynek, a ki csak egyszer is közelségébe jutott, annak illatát az egész életre magába szívtá.

*

A Janka-napok férfi-vendégei a megyebeli előkelőségeken kívül néhány országos képviselő, köztük természetesen Grubano-vichné édesatyja: Nagy Ferenc, a függetlenség zászlóhoz holtá napjáig hű maradt képviselő, Blaskovich a későbbi sógor, akkor budapesti járásbíró, az arany kedélyű kis Náci, Pestmegyei tisztí ügyész s az ezek társaságában lejött fővárosi ifjak voltak.

A történeti hűség szempontjából megemlítem, hogy ezen névnapokon rendszeren az ádándi cigányok játszottak, a kiket a híres táncos Petőcz-nővérek még lánykorukban alaposan kioktattak a taktusra.

Jó magam úgy félig hivatalosan kerültem a Janka-napokra. Említettem már, hogy mint tisztí ügyész jártam oda tárgyalni, de kedves járásbíráám a tavaszi terminusokat akként tűzte ki, hogy Janka-nap táján állandóan csaknem egy hétig időztem Tabon.

*

Valóságos lélektani rejtély, hogy az ember izlésének tárgya csaknem periodice változik. Ma elég egy virágbimbó, egy dele-jező tekintetváltás, egy viszonzott sóhaj, egy melegebb kézszorítás, befejezésül talán egy lopva adott forró csók és röviddel utóbb, ha a kinyílt virág összes szirmait ránk hullatná is,

mindez érintetlenül hagy. Ezek lehetnek a szívek kóborlásainak, az érzelmek futásának határkövei.

Maig is bánom, hogy éppen a Janka-napok idején magam is egy ilyen határkőhöz jutottam, a melyen túl a férfitársaságot szívesebben kerestem fel. Füleimnek kedvesebb volt a pohárcsengés, a vig dal, a baráti vagy mondjuk inkább cimborai ölelkezés, mint a lágyan suttogó női hangok és elég balga voltam hinni, hogy azok hatása ellen már mindenkorra vértelve vagyok!

Ez a magyarázata, hogy ez időtájt a férfiak társaságát helyeztem előnybe ott Tabon, a hol a szomszéd táncteremből szebbnél-szebb táncoló pár árnyait láttam az elválasztó függönyök mögött kergetődni, míg én a borozók között töltöttem az est tulnyomó részét.

Mentségemül szolgáljon, hogy ekkor állottam műkedvelői hirnevem zenitjén (?) és a férfi mulatozók élén álló házigazdám kedvéért a fél éjen át kellett dalolnom.

Különösen vonzott még ebbe a társaságba Szabó Kálmán és Svastich József társasága.

Az elsőnek szellemi röppentyűi nyugtázték le lelkemet, a másik igazi gavalléros modorával s a borivásban reggelig tartó erejével is hatott rám.

Egyik Janka-napra egy pesti urfi vetődött le közénk. Ő egész éjen át a hölgyek körül forgolódott és csak úgy hajnal felé került társaságunkba azon provokáló szavakkal: no most meglátom, hogy tudnak inni a somogyiak.

Azt mondja rá Svastich bátyánk: öcsém, annyira kifogytunk már az időből, hogy hosszas mérkőzésre már nem gondolhatunk, végezzünk hát röviden. — Hozatott két sörös poharat s azt rövid időközökben háromszor színültig töltötte meg a háziur híres badacsonyi borával. A pesti vendég a második pohárnál az asztal alá gurult, Jóska bátyánk a harmadik után és a nélkül, hogy arcizma megmozdult volna, vonult pihenőre. Ő legalább zavartalan pár órát alhatott, de akkori szolgabírája: Bogyay Viktornak már ekkora szerencséje nem volt, a kit kocsisa kora reggel azzal a panaszszal vert föl álmából, hogy a háziur parancsából szántani kell mennie.

No még ilyet sem értem, pattan ki az ágyból Viktor ba-

rátunk: ki hallott ilyet, hogy a vendég telivér lovait (akkor Viktorunk ilyeneket hajtott) szántani küldjék. Jó későn derült ki a félreértés, hogy a fogatot Szántódra kérte a háziur, akkor délelőtt érkező pesti vendégei elé.

Különben ki tudja, nem akart-e ez egy kis lecke lenni a vendég-kocsisok által pazarul megdézsmált takarmányért. Én legalább határozottan emlékszem, hogy midőn a vagy harminc idegen kocsist a háziur a pajtából megrakottan látta elhaladni, gunymosolylyal kísérte különösen Viktorunk kocsisát, a ki ugy látszik haza is akart vinni a zsákmányból.

Az ilyen kis pazarlások akkor nem jöttek számításba. Csak egy esetre emlékezem, midőn ép a vendéglátásáról híres Svas-tich főszolgabíró, egyik József-napkor, midőn nála százon felüli vendég és vagy hatvan ló megrekedt, fakadt ki türelméből s a hótömeget harmadnap óta szakadatlanul hullató égbolt felé azon szemrehányó szavakat küldötte: „Hát Isten! sohse volt vendéged.” Igaz, hogy akkor már minden étel- és italkészlet elfogyott, a borvizekhez szokott férfiak a bort budai keserűvel itták, a lovak számára pedig a cselédházak tetőit kezdték lebontogatni.

•

A Janka-napokról való megemlékezéssel az akkori táb társadalmi élet egy képét akartam bemutatni; a legfőbb célom azonban az volt, hogy Grubanovichék még életben levő tagjait arról győzzem meg, hogy a páratlanul szíves vendéglátás, melyben náluk mindig részem volt, az a vonzó társadalmi élet, mely körükben lezajlott, negyven év leteltével is megszólaltatott.

EGY KÖTTSEI SZÜRET.

Abban a filloxera- és peronosporamentes időben, melyben rövidke történetünk lejátszódik, még szőlőborította halmoktól körülvett medencében feküdt Köttse, ez akkoron kedves, a világ háta mögé helyezett komposzesszorátus fészek, melyben az Antal-, Kacskovics-, Kazay-, Kenessey-, Kerkápolyi-, Kiss Miklós- és Roboz-családok hívogató portái vártak a világhaladást jelző sinpároktól távolos kis községbe verődött vendégekre.

Ma már igaz, hogy félórai távolra elfut mellette a kaposvár—siófoki vicinális fürge, tultömött motorja, de abban az időben főképp télvíz idején, a pár heti szánkázás elmúltával bajos volt a megközelítése. Mi kaposiak még az őszi esőzés beállta előtt is csak a kisbári kapatás segélyével juthattunk el ebbe a kies vidékü községbe.

Köttse szép asszonyairól, zamatos asztali borairól, páratlanul szives vendéglátásáról messze vidéken volt emlegetve.

Gyümölcsstenyésztesének még ma is akkora a hire, hogy az a bécsi gyümölcskereskedőkhöz is eljutott, akik megbízottjaikat a goldranett és kálvil almákért, akár csak az orosz cár tokaji szőlőjébe, őszönte elküldik, hogy a remek almapéldányokat saját kezeikkel leszedve, darabonként staniol-papírba göngyölítve szállítsák föl a bécsi piacra.

Sajátsága a falunak, hogy annak minden pontjáról, mondjuk inkább minden kastélyától pontonként változó, új, elbűvölő panoráma tárul a természet szépségei iránt fogékony szemek elé.

Ma már nagyon megfogytak a nemesi kuriák ural, szőlőművelő népe sűrűn hajózik át Amerikába. A motoros vonat sem szállít annyi vendéget az uri lakokba, mint a döcögős utakon odajárt fogatok.

•

Köttse legmozgalmasabb napjai azon időre esnek, midőn Miklós Pista, a Miklósok eszes, életrevaló tagja, mint fiatal

ügyvéd megkezdette megyei szereplését és sebesen lüktető életet hozott nemcsak bércei kis falujába, de magába a szék-városba is, ahol ügyvédi irodát nyitott.

A huszonnyolc éves ifju már országos képviselő, a köz-igazgatási bizottság tagja és ráadásul megyénk első pénzügyintézete, a Somogy megyei Takarékpénztárnak vezérigazgatója volt s ezek folytán nagy tényező a vármegyei életben.

Közismert gavallérosságán fölül nagyralátó tervek is rendeztették vele a köttsei szüreteket, különösen az általam megírottat, melyen a közelfekvő vármegyei tisztújítást előgyengítette és a mely szüretre még Tisza Kálmán, az akkori miniszterelnök is kilátásba helyezte megjelenését, de helyette csak a rendjelosztogató Szontagh Pál érkezett meg néhány képviselőtársával.

Pista barátunk, műkedvelőtársulatunk agilis tagja, minket is meghívott már csak azért is, mert többen közülünk vármegyei tisztviselők voltak.

A meghívás egészen ártatlan színezetűnek látszott, csak a legjobban beavatottak tudták, hogy ugyanakkor politikai tervek is szóba kerülnek.

Ezen a szüreten ment határozatba, hogy a 78-iki tisztújításkor a megyei ellenzék megküzd a régi rendszerrel.

*

A szüretre indulás délelőttjén néhány barátommal halpaprikás villásreggelihez ültünk, amidőn is kevésbe mult, hogy a torkomra leszaladt halszájka miatt csaknem lemaradtam a szüretről. Ez az ómen valónak is bizonyult a szüreten.

Megérkezünk Köttse-re, a Balatonra látó Miklós-portára, ahol már Köttse és vidéke szépségeit nagyszámban találtuk.

Vagy hat fogattal állítottunk be Kaposvárról, magunkkal vive a műkedvelőtársulat híres kvartettjét és Németh Nácit, az amatőr, de jeles pyrotechnikust.

A társaság velünk együtt kitett félszázat, hanem azért a szüret költségei alig billentették meg vendéglátó gazdánk vagyoni mérlegét.

Abban az időben úgy járta, hogy leöltek egy süldőt, egy borjut, egynéhány birkát. Az extra-boroknak, pláne a sámpálynynak, híre sem volt, beértük a köttsei zamatos asztalival. A zenét azonban Szimplicius már ekkor híres bandája szolgáltatta.

A székvárosból velünk jött Psik Gyula, a nőgyűlölőt játszó ügyvéd is, aki ennek demonstrálására a táncoló párok közelségében fölállított tarack-ütegekhez szegődött és nyomban mozgásba hozta fülsiketítő batteriáját.

Egyik mozsár, ép a legutolsó, csütörtököt mondott, mire indulatosan dobta a szüreti tüzrakás elhamvadtnak látszó parazsaiba.

Ugy emlékezem, hogy Roboz bátyánk egy izben már megénekelte ezt az epizódot, de én, a szintén jelenvolt szem- és fül-tanu, aki ép akkor Psik barátunk közelségében voltam, adhatom azt elő a legautentikusabban.

Javában folyik a táncmulatság, ép a francia négyes járta. Egyszerre, mint egy vulkánkitörés, egetverő robajjal eldurran a tarack és Herkulánium, Pompeji végpusztulására emlékeztető, valóságos hamulávéát szór a szép toalettekre. Általános rémület. A hölgyek sikoltozva menekülnek a pázsitos tánchelytől.

Faraó népének néhány tagja a lejtő szélén fölállított művészi páholyokból ijedtében legurul a völgybe; a banda épen maradt tagjai Iszkirgyum, vége a világnak kiáltással menekülnek és csak órák multával, akkor is csak karhatalommal lehetett őket visszaterelni a mulatozókhöz. Olyan is akadt közöttük, aki talán a Balatonig akart futni, mert nagy későre került elő.

A megzavart közönséget a különben is tervbe vett tűzjátékkal akartuk ezalatt kárpótolni.

A Németh Náci pompás rakétái ragyogó csillaghullásban hasították meg a levegőt. Hires „Római gyertyája” bevilágította még a csepelyi völgyet is. Záradékul a görögtűzfény következett, mely a közönséget szivárvány-szin háttérben akarta megörökíteni.

Azt mondja nekem Náci barátunk: „Ezt már te is megcsinálhatod” és kezembe nyom egy starnicli (én megvallom, nem tudom a magyar nevét) görögtűzet, hogy öntsem az e célból gyújtott tüzrakásra.

Kezembe veszem ezt a micsodát és kezemből lassacskán kezdem leeregetni. Mi természetesebb, minthogy a kezemből hullatott anyag egy pillanat alatt lánghuzallá változott, melynek vége a tenyeremben még fentmaradt anyagot is meggyújtva, — azt a nyers husig kiégette. A salétrom és kéntartalmu anyag könnyen végzetessé válhatott volna, ha nincs ott Vedres

karádi körorvos, aki rögtön azon recepttel szolgált, hogy órákig tartsam jeges vízben a kezemet, ha kedves az életem!

Ugy-e megmondtam, hogy a halszájka-esetem rosszat jelentett.

Hát képzelnék is el t. olvasóim boszuságomat, akinek a kedves társaságtól, a mulatozástól órákra kellett távoznom.

*

Nőtlen koromban, sőt bűnbánóan bevallom, még azután is, az álarcos báloknak szorgalmas látogatója voltam. Oda vonzott a rejtélyesség s az ebből származható későbbi érdekességek.

Egyik álarcos bálon egy rendkívül elegáns fekete dominó keltette föl figyelmemet, de semmikép sem sikerült a dominó inkognitóját lelepleznem, melynek tulajdonosa csak azon szerény kegyben részesített, hogy jobb mutató ujján levő gyűrűjére ezen szavakkal figyelmeztetett: „Erről valamikor rám fogsz találni.”

*

Mosogatom a kezemet hűsége sen, már vagy egy órája tartottam a jéghideg medencében, midőn valami öltönydarab keresése végett betoppan a szobába egy bájos, általam már a társaságban megbámult szép alak. Amint észrevesz, odalép mellém s elem tartva jobb kezét, azzal a kérdéssel lep meg, hogy emlékszik-e erre a gyűrűre, melyről azt mondtam, hogy nyomomra vezet.

Már hogy emlékezném a sok közül, felelem, még ha jegygyűrű lett volna!

Maig sem bocsátom meg Vedresnek, hogy halálfenyegetések mellett háromórás hideg füröszítésre kárhoztatott, pedig ebből most még csak egy óra telt le. Így pedig, ebben az elszigetelt helyzetben, az ismeretség felujtására, vagy mi több, kihasználására nem is gondolhattam.

A szép dáma nem is mutatta többé a végzetes gyűrűt és mikor a társaságba visszakérültem, arca még az én jegesvizemenél is fagyosabbat mutatott. Ez talán nagyobb baj volt, mint a tenyerem veszedelme, melyből reggelre úgy kilábaltam, hogy a Szimplicius bandájával — a primás szerepét átvéve — már valamennyi köttsei szépség ablaka előtt szerenádot adtunk.

Fiatal barátaim, ha bárminemű vigalomra készültök, halpaprikást ne egyetek.

*

Visszajövet ismét betértünk etetőre a kisbári korcsmába, hol már Trombitás barátom vette át a vezérszerepet. Hogy is ne, mikor én még mindig befáslizott voltam.

*

A híres szüret után pár hétre Miklós Pista, dr. Németh Károly & konzortesz, a megye eddig állandóan elnyomott ellenzéki rétegeiből, a kaposvári akkoron csaknem kizárólag függetlenségi érzelmű iparosok bevonásával megalkották Kaposváron a „Népkör” társadalmi, de egyuttal szűkebb politikai, főképp az alakítók magánérdekeit szolgáló egyesületet, mely hamarosan, épp az 1878-iki vármegyei tisztujítás küszöbén, oly hatalommá nőtte ki magát, hogy bizony a ritka népszerűséggel bíró Csépan alispán sem áttallotta a „Népkör” egyik számottevő emberét: a nagy Szukicsot megkönyékezni.

A köttsei szüreten megbeszéltek eredményeként, a „Népkör” segélyével azután Bárány Gusztáv vármegyei főügyész, Miklós György, a birtoka kezelésébe már belefáradt birtokos, árvaszéki elnök és dr. Németh Károly tisztí főorvos lett.

Magamat is akkor választottak tisztí alügyésszé, igaz, hogy nem a „Népkör” matadorjai segélyével, sőt azok szándéka ellenére.

Higyjék el nekem, különben igazoljanak a kortársak, hogy akkor mi az egész megyeházát kisöppörhettük volna, de ezt nem engedte az érdemes urak iránt érzett tiszteletünk, vagy még inkább azok a melegebb kötelékek, melyek hozzájuk fűztek.

*

A Miklós-család legifjabb tagja Dezső, volt vármegyei utbiztos, hosszú időn át megtartotta a köttsei birtok romjait.

Évtizedek múltán hivatalos utam Köttseire vitt.

A vendéglátást örökölt családtag nem engedett máshova elhelyezkednem. Fájó szívvel léptem át a ház küszöbét, melyben régi emlékek visszahívásán kívül más tennivalóm alig lehetett.

Az előszobában angol nyelven folytatott kedves csevegés hangjai ráztak föl méltázásomból.

Mi ez, szólok meglepetten a házigazdához.

Pista bátyám leányai vannak itt Amerikából pár havi atyafilátogatóban. Igazán leírhatlan volt öröömöm, kedves barátom szép

leányai láttára, akiknek művelt, vonzó körében valósággal elfutott az ott töltött pár óra.

Este a szomszédos hálósobánkat elválasztó vékony falon áthallatszott hozzám lefekvésük előtt folytatott angol társalgásuk, melyből csupán nevemet vettem ki, mire egy, a „Pajkos diákok” operettből ellesett s ide alkalmas angol kifejezést dobtam át a falon. El is hallgattak rögtön s a másnapi reggelineél aggódva faggattak, hogy megértettem-e társalgásukat.

Nagy örömömre a kedves leánykák Ivánfán viszonozták látogatásomat, hol a köttsei szüreteket s azok felejthetetlen rendezőjét bizony könnyezve emlegettük.

SZENTJAKABI EMLÉKEK.

Kaposvártól délkeletre három kilométer távolra eső Szentjakab községnek a hetvenes években három nevezetessége volt: a szentjakabi apátsági kolostor romjai, a közalapítványi uradalom szőlőbirtoka s az annak tulajdonához tartozott uradalmi korcsma. A két elsőnél már gyermekkoromban gyakran megfordultam, az utóbbiba férfitársaim éveimben jutottam el.

*

A történelemben kevés nyomára akadunk a szentjakabi erősségnek, melyről még az sem bizonyos, hogy vár volt-e, vagy kolostor, avagy mind a kettő. A néphagyomány Kupa somogyi vezér egyik várának állítja, akinek főerőssége a somogyvári Kupa-vár volt, de annyit mégis tudunk róla, hogy később a vörös barátok (karmeliták, inkább pálosok) kolostora lett, melynek főszentelési ünnepén maga Zsigmond király is résztvett.

A kolostor romjai Szentjakab község szőlőhegységének északi ormán ma is láthatók. Én már gyermekkoromban sokat járogattam oda, amidőn is még a déli toronyszerű szárny is fönnállott, melynek egy darab köve ma is birtokomban van, de a melyről még a legmegbízhatóbb archeologus sem tudná megállapítani, hogy a toronyfal disze, vagy megkövesült zarándokkulacs-e, csak az bizonyos, hogy egész külzete elárulja az évszázadok nyomát.

Gyermekkori kirándulásaim alkalmával pajtásaimmal bebenézegettünk a nagyobbik kőfal alatt akkor még teljesen látható pincészerű félelmetes üregbe. Erről azt tartotta fönn a szájhagyomány, hogy belőle egy földalatti alagut vezetett volna a mai Izsákhegyig, melyen annak torkolatát, az ugynevezet török lyukat a mi diákkorunkban még nemcsak hogy láttuk, de annak elő részében sok, nem egészen illetékes módon beszerzett krumplit és baromfit sütögettünk vakációk idején. Ma az efféle csínyek miatt talán az aszódi javítóba kerülünk.

Be is akartunk többször hatolni a sötét mélyedésbe, melyet a hagyomány szerint bizonyítással nem ok nélkül neveztek török buvóhelynek, de a gyermekes félelem, még inkább az ürből kiömlő fojtó gázok elvették attól bátorságunkat. Még ifju koromban is láttam büntanyánkat, melyet azóta betöltöttek. Pedig ebben a Szentjakabnál kezdődő alagutban talán érdemes lett volna egy kis kutatást tartani, hátha a Kaposvárról futva menekült törökök, ép úgy, mint a mai Fiume kávéház előtti téren általuk fölállított fekete kutyaalakú szobor hasában, a nagy sietségben kincseik egy részét otthagyták, melyet, mint ezt az Eszékre lerándult kereskedőinknek elbeszéltek, az elődeiktől írásba foglalt utmutatás segélyével, hosszú évek múltán szerencsésen hazaszállítottak.

Szentjakab és vidéke köznépe sokat keresgette ezeket a romok között állítólag otffelejtett kincseket, de csak néhány fegyvert, kevés régi pénzdarabot találtak és a sikertelen fáradozás fejében apránként elszedegették a romhalmazok kövei jórészt pincelakok fölépítésére.

De hogy ezen történelmi talaj alatt okvetlenül kellett kincsek lennie, mi sem bizonyítja annyira, mint boldogult Pap József kocsisom látomása, aki esténként az átellenes ivánfai szőlőm-ből, főkép ha az ivánfai zamatos borból dupla porciókat kapott: többször látta a romok körül a kincsek lángjait föllobbanni. Vizióival még az én fejemet is úgy megtöltötte, hogy egy éjen a szentjakabi kincsekről álmodtam.

Hosszu fehér lepellel megjelent előttem egy fehér burnuszba öltözött Imám s a következőket mondotta: „Te keresed a török kincseket, no nézz erre a lepelre, mely azok nyomára fog vezetni.” Ezzel szétbontja a leplet, melyen őt nagy, vörös betűkkel írott számjegyet látok.

Gondolják meg t. olvasóim, hogy ez a ritka esemény a kislutri fénykorában történt.

Másnapon legsürgősebb dolgom az lett, hogy egyik rokon-gyermekeket beküldöm a hegyről Véseihez, hogy a számokat secó-ternóra azonnal megtegye. Markába nyomok egy huszkoronást, hogy abból két koronát tegyen a kis lottóra.

Visszajő a fiu délután, fölmutatja a reskontót és távozni készül.

Hát a többi pénz hol van?

Hiszen azt mondta bátyám, hogy tegyem föl a pénzt a lutrira.

Elképedek (hónap végén volt).

Csak nem bomoltál meg?

Bizony én az utasítás szerint otthagytam a husz koronát.

Lelkendezve megyek be Véseihez, aki azzal nyugtat meg, hogy ezen már változtatni nem lehet, a jegyzékben nem szabad törölni, különben talán a jó Isten is így rendelte. Tudom-e, hogy erre a tétre negyvenkétezer korona lesz a nyeremény.

Rezignálok. A magasságbelieknek pedig úgy tetszett intézkedni, hogy sem ezen, sem a következő két huzáson, melyre két-két koronával pályáztam, egy számom sem jött ki. Sokáig áldottam is emiatt a török Imámot.

Szokásom szerint a múlt héten is fölkerestem a romokat, ahol ép egy kaposvári turista-társaságra bukkantam. Nem tudom, a szép kilátás, vagy a kincsvágy hozta-e ki őket a poros székvárosból?

*

Az uradalmi szőlőben, melynek gyermekkoromban egyik rokonom volt a bérelője, sokszor megfordultam.

Szüret táján az akkor nagy és bőtermő szőlőben több éjet künn is töltöttünk. Kora reggelenként hallgattam a szentjakabi fiúk és lányok seregély-riasztó Elehú kiáltzásait, amelyeket azóta sem hallottam. Lehet, hogy a török- vagy barátvilágból visszamaradt kifejezés volt. Az őszi ködön reggelenként áttörő bágyadt napsugár még életjelt varázsolt a középkori falakra, melyekre az odatévedt varjusereg a múltakat látszott visszakárogni.

Férfikoromban akkor kerültem vissza ebbe a szőlőbe, mikor azt Vágó Károly uradalmi korcsmáros birta haszonbérbe. Ekkor ugyanis minden sikerült műkedvelő-előadás után az egész szereplő trupp odajárt ki áldomásozásra, ahol a főépület előtti térségen bizony a hajnal órái is ott találtak bennünket azok kivételével, akiket Psik Gyula barátunk, mint korán kidőlteket, szerencsésen hazakalauzolt oly módon, hogy Kaposvár helyett Szentbalázson ébredtek föl.

Még az is megesett, hogy dr. Németh Károly kezdeményezésére télen is kimentünk oda disznótoros ebédre. Egyizben, egy

hideg verőfényes napon, csaknem csontrafagyott hóban a rendezőn felül ott volt Szabó Kálmán ügyvéd, Würth koma (ez sem vitte az Adolf névig) és Véniss Károly takarékpénztári könyvelő, Nyulasy Pali törvényszéki irodaigazgató, a fiatalabbak közül Póhl László, Psik Gyula, Miklós Pista ügyvédek vettek részt.

A társaság lelke: Szabó Kálmán egész nap Vágó korcsmárossal évdődött, hogy a süldőt nem igaz uton szerezte. Már jelentkezett is nála a káros s ebben a szibériai hidegben a barátságon felül az a szándék is hozta ki, hogy nyomozzon.

A korcsmáros arca kék-zöld szint játszott. Bosszuságában, avagy tán . . .

Ebéd közben, ezt nem is engedték volna el a kitűnő tősztozónak, Szabó Kálmán poharát emelte a klastrom sirboltjából társaságunkba fölrandult priorra, már t. i. Véniss Károlyra, akinek egészségtől duzzadó, széles, jóságos arca valóban egy priorra emlékeztet és aki a prior elnevezést, akaratlanul is, sokáig megtartotta.

Ilyen jóízű és olcsó szórakozásaink voltak nekünk és tessék elhinni, pár forint árán jobban mulattunk, mint a mai pezsgőző ifjúság, melynek soraiból alig vállalkoznék egy is ily időben a szentjakabi glecserek megmászására.

*

Szomoruan kell bevallanom, hogy társaságunk nagy részének szemében Szentjakab első nevezetessége az ottani uradalmi korcsma volt, amelynek bérője olyan alföldi fajta korcsmáros volt, aki a vendégét csaknem kinézte, hanem meg kell engedni, jó étel, itallal szolgált, no meg szép rokonlánya, a Lója is nagyon vonzhatta oda barátainkat.

Németh Károly, aki Julius Cézárral azt tartotta, hogy inkább Szentjakabon első, mint Kaposváron második, tavasztól őszig a testi mozgás szempontjából (?) sűrűn ellátogatott az ő kedves „Giacomo Santó“-jába.

A korcsmáros is izlése szerint való volt, aki kivüle a többi vendéget kutya sem vette.

Lesz idő, hogy a doktorral, a jó és kevésbé jó lelki tulajdonságok ezen keverékével még bővebben fogok foglalkozni, azt azonban máris elárulom, hogy rendkívül szellemes ember volt, aki ötleteivel, humoros meséivel, jól sikerült fölültetéseivel kor-

társai emlékében maradandó nyomokat hagyott. Ez időben volt a Somogy megyei Takarékpénztár vezérigazgatója is. Most csak egy esetéről emlékezem meg, amelyben ő került alól.

Az 1878-iki képviselőválasztások előtti napokban ott trónol megszokott helyén, midőn föltáruul az ajtó és belép azon egy vidéki, molnár-kinézésű, tépett ruházatu ember oly fazonnal, mintha a fogtechnikus terméből került volna elő, ahol több fogát benntrötték, karján vezetve szintén erősen megviselt élete párját.

A ruházatára nem sokat adó cinikus doktor, aki társadalmi állását idegenekkel szemben, hogy őket annál jobban megré-fálhassa, nem szokta elárulni, minden áron akarta tudni a házaspár kalamitásának okát, de az egy kártháuzi némaságával hallgatott a doktorral átellenes sarokban.

Megállj csak! — gondolta magában — majd kiugratlak. Olyan témába kezdek, melyre magyar ember válasza el nem maradhat.

Barátom, szól a molnárhoz, mert valóban az volt, úgy látom az ábrázatából, hogy maguknál már megkezdették a követválasztást. Ki lesz a győztes a sásdi kerületben?, — t. i. megtudta már ezalatt a korcsmárostól, hogy arra a vidékre valók.

Üsse a ménkü a követválasztást, hanem azt mondja meg nekem az ur, hogy látott-e már tebét?

Ember, vagy állat az, kérdezi a doktor, mert én annak még hírét sem hallottam.

Hát tebe, verje meg a Jehova még a kitalálóját is.

Hát mit vétett maga ellen ez a szegény tebe.

Mit e? Hát, amint a szűk, köves uton a korcsma felé közeledünk, épp a hid táján kocsimmal komédiások elé kerülök, akik három ilyen nagy állatot vezettek. Lovaim megbokrosodtak és szekeresstül úgy dobtak le az ut melletti árokba, hogy abból szegény feleségemmel csak az odasereglettek segélyével tudtunk nagynehezen kikászolódni. Így la, most már csak tudja, hogy mi a tebe.

Legalább Kaposvár közelében történt volna bajunk, hogy orvoshoz mehettünk volna. Össze vagyok törve, zuzva.

Ha csak ez a baj, úgy könnyen segíthetünk, hiszen én is orvos vagyok.

Mondja a bolondnak. Az nem lehet orvos, aki még a tebét sem ismeri. Ezzel sarkon fordulva, otthagyták a hülyedező doktort.

Én ritkán látogattam meg a szentjakabi korcsmát. Német Károlylyal tartva, én sem szerettem második lenni; nem a társaságban, hanem legalább is azon a téren, ahol a doktor már legyeskedett.

Egy márciusi napon, a 81-iki választások idején, elsőszülött fiam születése öröme B. J. rokonommal kimentünk a szentjakabi korcsmába, mert örömömben nem fértem meg a városban. Nagyon belemelegedtünk a társalgásba és nem vettük észre, hogy az időközben megeredt eső tartós jellegűvé vált, amely csak esti tíz óra felé kezdett szünetelni. A korcsmáros előkerítette Biczó Ferkót, akinek kocsijába a sötét korcsmaudvaron föl szállottunk.

Kocsisunk neki vágat a kaposi köves országutnak, melynek, midőn fordulójához értünk, egyszerre, mintha csak összes csillagaival az égbolt szakadt volna rám, utitársammal együtt eszméletlenül terülök el a köves országuton. Kevésbé sérült utitársam visszavezetett a korcsmába, hol jeges borogatással térítettek észre és hova ekkorra kocsisunk is visszaérkezett.

A dolog magyarázata az volt, hogy kocsisunk a kocsi-kosarat tartó saroglyát elfelejtette megkötni és mi bizony a legnagyobb vágatásban fejünk lágyára estünk a köves országuton.

Emberünk elmesélte, hogy nem tudta megérteni hallgatásunkat. A Kalló-malom körül haladtában már megsokalta a némaságot és Németh Károly rendszerét vette elő.

Hát, Tekintetes uraim, szól hátra, mikor is lesz a követválasztás? Győz-e majd a balpárt? Erre, gondolom, majd a Gruber tekintetes ur csak megszólal. Semmi felelet. Ijedten visszatekintek és látom ám, hogy senki sincs a kocsimon. Ezért jöttem sebtében vissza.

Én tehát még a doktornál is érzékenyebben bűnhődtem meg a szentjakabi exkursiókért.

Ugy hallom, a harmadik nevezetességet: a korcsmát ma is

sokan felkeresik a kaposváriak. Jól esik a városi embernek a nagy kirándulás.

A közalapítványi uradalom szállóját megvette Pap János kaposvári birtokos.

A romok körüli pár holdnyi területet is eladták volna, ha Csáky gróf kultuszminiszter figyelmét illetékes körök föl nem hívják a műemlék megmentésére. Aki hát a török kincsekre vágyik, még mindég találhat ott keresni valót.

Minden nyaralásom tartama alatt legalább egyszer évente fölkeresem a romokat; mindenkor szent áhitat fog el a történelmi nagyságra emlékeztető falak láttára. Ha e sok vihart látott falak beszélhetnének, de sokan máskép gondolkoznának ebben az anyagias korszakban. De hát beszélnek azok ma is azokhoz, akik megértik az elmúlásra intő szózatukat.

NAGYBAJOMI TÖRTÉNETEK.

Nagybajom számban második kisbirtokossági fészke volt vármegyénknek, melyben még igen sokáig eleven élet pezsgett.

Itt voltak a Bogyay, Gosztonyi, Pataky, Sárközy, Udvardy birtokok, melyek tulajdonosai nagy részben ma is azon családok sarjai, de ezeket már nagyon kicserélte a korszellem. Valamint-hogy másutt, itt sem találjuk már a gondatlan, fejét örökös huncutságon, mulatozásokon törő ifjúságot.

Az elődök példáján okult ifjabb nemzedék, ha nem is a vagyonszerzésben, de annak megtartásában fáradozik.

Jól is van ez így.

*

A hatvanas években Nagybajom első gavallérjai Pataky Móric és Gosztonyi Lajos voltak, az előbbi a mókák zseniális mestere, Gosztonyi inkább a táncteremben otthonos, nagystilű báltrevező. Avatott kezükben minden sikerült. A nagybajomi báloloknak nagy szerep jutott a dzsentrivilág fénykorában.

De nemcsak híres bálók voltak itt, hanem nevezetes hangversenyek, sőt érdekes műkedvelő-előadások is, persze az odavetődött ripacsok bevonásával; de a klinker még nem lévén kiépítve, ezek csak ritkán jutottak oda.

*

Egy ilyen hosszú pauza alatt, midőn az őszi szezon beálltával a ragasztó sárnál csak az unalom volt zsibbasztóbb, a Gosztonyi—Pataky konzorcium gondolt merészet és nagyot. Ha nem jönnek a színészek, hát játszunk magunk és nyomban elhatározták, hogy szünet után saját, külön házi erőikkel megpróbálkoznak.

Igen ám, csakhogy abban az előítéletes korban nem akadt ám uri dáma, aki a világjelentő pódiumra föllépett volna.

A mi barátainkat ez sem feszélyezte. Hát játszunk magunk,

férfiak. Előkerítettünk egy színművet, melyben nőszereplőre nincs szükség. Csakhogy ilyet még Sakespeare sem írt. Persze, hogy nem találtak.

Se baj, jelenti ki a tizedik előértekezleten Gosztonyi Lajos. Itt van Sárközy Titusz poétás barátunk, ő már írt több verset a „Hölgyfutár” részére, (igaz, hogy Gutenberg betűire nem kerültek), meg novellát is, melyre már üzente is a szerkesztő, hogy a szellemi termék nem érte meg a nagy fejtörést. Majd segít a bajon, mért nem írhatna ő egy nekünkvaló szindarabot?

A vállalkozó szellemű ifju elfogadta a megbízatást és megírta a „Falusi arszlánok”-at, melyben magának egy dendi szerepét juttatta, az ő komornyikjának szerepére pedig a nálánál jóval idősb Korenika Miklós vállalkozott.

A darab nivójának illusztrálásául elég megemlékezni azon párbeszédről, melyet a gavallér komornyikjával váltott a darabban. Egy ügyetlen kiszolgálás alkalmából ugyanis így förmed rá: Te marha, te számár, már egy événél több, hogy a szolgálatomban vagy és mitsem tudsz kedvemre csinálni!

A próbák folynak fennakadás nélkül.

Nagybajom és vidéke a székvárosból kirándultakkal annyira megtölti a korcsmatermet, hogy a később érkezett elsősoros nagy urakat a zártszékek tulajdonosainak fején kellett átadogatni, hogy drága helyeikhez jussanak.

A műkedvelők kitétek magukért, már-már megmenteni látszanak a darabot, mindaddig, miglen az előadás a Sárközy—Korenika dialogusig ér.

Midőn Sárközy ráírvall Korenikára a textussal: Te marha! Te számár! s ami még a direktíós könyvben sem volt jelezve, szavait számárfül-mutogatással kíséri, föllobban Korenika és dühösen visszavágja Sárközynek:

„Marha ám az uramöcsém! Próbán magunk között csak eltűrtem, de ennyi nép előtt kikérem ám magamnak.”

Tabló.

Hát ha Sárközy bátyánk Pegazusa ilyen erőtlén volt is, azért évekkel utóbb mégis csak ő lett vármegyénknek, mint mondották, aranytollu főjegyzője, mert hát más ám a stílus-kuriális . . .

No, évek multával mégis csak bedöcögött B . . . i társulata a nagy alföldről. A hosszú ut fáradalmaitól megviselten, kopottan állított be a trupp a műpártolásáról ismert fészkecskébe.

Jól is ment a társulat dolga pár hétig, de ez a hosszú szezon mégis sok volt a kis Bajomnak.

Az uri nép a társulat férfitagjait meg-megtraktálgatta ugyan, (akkor még a színésznőket a család asztalához hívni veszedelmes lett volna, főképp falun) de hát ami sok, az sok.

A vidékiek elmaradoztak az előadásokról, a bajomi törzs egymagában kis létszámot képviselt, szóval beállottak a nehéz napok.

A nagybajomi közbirtokosság korcsmájának, melyben az előadásokat tartották, ez időbeni bérlője Hány János, ez a találós élceiről, szellemes ötleteiről megyeszerte ismert ezermester volt, aki mellesleg a hasbeszéléshez is értett.

A társulat jobbjai részére nyújtott előlegezések révén már erősen érdekelt vendéglős egy borus őszi napon így szólítja meg Thália főpapját:

Direktor ur, látom nagyon búra hajtotta a fejét. Ne csüggedjen, segítsek én a bajukon.

Először is tanácsolom, hogy ezentul a föld népét is eresszék be naturáliáért a színházba. A földmives nép nem szívesen nyitja ki a bukszát az ilyen finom komédiázásért, de már például lisztet, zsirt, tojást, főképp az asszonynépség szívesen áldoz, ha a főszerepeket a szemrevaló . . . Jancsi játssza, aki a Két pisztolban, a Sobri szerepében annyira megrikatta a vászonnépiséget. Ki kell hát választani egy nekivaló, főképp katonás szerepet. Azt az élelmi félét pedig majd csak elkészíti valaki a színészasszonyságok közül. Fődolog, hogy a gyomor ne korogjon, mert ezzel nehéz ám szavalni. Higgyen nekem direktor ur, hiszen már tudja, mikor az iskolából kicsaptak, néhány hónapig én is színészkedtem, értem az életüket.

Jó lesz a „Szökött katona“, kérdezi a fölvidult direktor.

Egészen beválik, feleli Hány, a többiről majd én gondoskodom. Hiszem, hogy a bajomiak soká fogják emlegetni ezt az előadást, de még a direktor ur is.

Az előadásra színültig megtelik a nagyvendéglő terme

melynek nagyrészt a nagybajomi polgárság foglalta el, elhozva oda minden pereputtyát is, de az uri közönségtől az akkori kasztrendszer erős uralmában szigorúan elkülönítve. Ezek sorában lapult meg Hány János, a vendéglős.

A zsufolt ház láttára örömmámorban uszó szereplők derekasan megállják helyüket. Korpády Gergelynek, a feleséges tenoristának, az egyik esküdt többek hallatára másnapra már egy hathetes malacot ígért.

Következik a drámai jelenet, midőn Monti gróf, ezredes, a gyermeke megmentéseért lábai elé boruló grófi anya vallo-másából megtudja, hogy az általa szökés miatt halálra ítélt Korpády a grófnétől született természetes gyermeke, akit a vesztőhelyre egy vén desertorral együtt már ki is szállítottak.

Rögtön küldi segédtisztjét az ismeretes kegyelemosztó fehér kendővel. De hát jókor érkezik-e ez?

A halálparancs szerint először az idősb szökevényre kerül a sor.

Eldördül az első sortűz. A közönség, főképp annak naturális része csaknem fogvacogva, siri csendben várja, odaér-e az adjutánus a második sortűz előtt, mert ekkor most már a közönség általános kedvencévé vált Gergely gyerek meg lesz mentve.

A kinos, halottcsendességgű szünet alatt egyszerre az elkülönített polgárság soraiból, ahova a hasbeszélő Hány meghuzódott, egy hosszúra nyújtott gyanus hang tör elő, melynek hallatára a drámai szerepéből kiesett primadonna nevéttében s a férfiak nagy gaudiumára különös pozícióban hasravágódik. Az egész uri társaság homeri kacajba tört, de az illedelmes szép része megbotránkozva, tüntetőleg hagyja el a termet, nyomukban, mert más választásuk nem volt, a férfiak is. Csak a polgárság követelte a darab folytatását, de abból mi sem lett. A színészek sem igen erőltették a dolgot, a darab ugyanis végefelé járt. A pénztár ez estére már megtelt s a jó falusi atyafiak nem kértek vissza a belépő árából.

Előadás után azt mondja a direktor Hánynak:

No, adta parasztja, ezt sem ereszttem ám többé a színházamba. Így tönkretenni ezt a művészi előadást.

Én sem tenném, de hát erre nem is lesz szükség pajtás, mondja fitymálva az előlegezésben uszó direktornak.

Hogy értsem ezt?

Hát csak úgy lelkem, hogy a polgárság zömének elég volt egy esti kiruccanás, az uri részét pedig a tegnapi botrány után hiába várod.

Igy vetett véget B. színiévadjának az előlegezésbe már belefáradt furfangos vendéglős.

*

Nagy szerencséje volt a nagybajomi ifjuságnak, hogy mindig izlésének megfelelő, joviális korcsmárost kapott.

Háry után Vadkerty vette át a kisbirtokossági korcsma bérletét, aki ötletesség dolgában tultett még Háry Jánoson is.

Ezzel az érdeemes uri emberrel különös módon ismerkedtem meg.

Az 1872-iki évben ijesztő mérvben föllépett marhavész elfojtására Zmeskál, akkori állategészségügyi főfelügyelővel Nagybajomba mentünk, ahol is ennek rendeletére Vadkertynek a Kak-pusztán elhelyezett gulyájából nyomban leszurattam vagy tizet. Kevésbe is mult, hogy az általa fölstimmtelt gazdákkal, Bóha Csicsával az élükön, ki nem szóratott bennünket a községből.

*

Hát bizony az akkori joviális ifjusághoz nagyon passzolnak az ilyen vendéglősök. A nagybajomi aranyifjuság különösen a nemesi származású, tehát közējük illő Vadkertyt kedvelte. De aki ezen előnyös helyzete dacára egyszer mégis elűtetett a közbirtokossági korcsma bérletétől. Alaposan meg is boszulta magát a betolakodón, ezt azon kezdván, hogy egy heves szóvita közben az uj bérlőt nyakonfelejtette. Ezzel sem érve be, az általa bérbevett telkesek korcsmája ivójának falára egy odatévedt vándor-piktorral élethűségben és nagyságban ráfestette ezen pofozási jelenetet, melynek még a messzebb vidékről is annyi bámulója akadt, hogy Vadkertynek nem volt oka megbánni a cserét. A nép csufolódása hamarosan kiűzte az uj bérlőt, aki azonban nem hagyta annyiban a dolgot és a községből való távozása előtt becsületsértés címén nálunk följelentette Vadkertyt.

A közigazgatás és törvénykezés szétválasztása előtti időben mi ítélkeztünk ez ügyben és jó emlékü főbirám: Gosztonyi

Lajos el is marasztalta Vadkerty bátyánkat husz ropogós forint birságban, aki természetesen ezt csak akkor fizette le, mikor a lefoglalt két szürke árverése végett a községben megjelentem.

A tíz darab tehén s a két szürke miatt én rajtam is kitöltötte bosszuját. A népszerű vendéglős a bajomiakkal bevásárolt a törvényhatósági bizottságba.

*

Főszokása volt Vadkertynek a borivó vendégei közé vegyülni, hogy őket alaposan fölültethesse. Ezek rászédésének legenyhébb fajtája az volt, midőn velük elhitette, hogy Pesten jártában töltött káposzta magot vett, melyet olcsón fog kiárusítani az arra érdemeseknek, már t. i. törzsvendégeknek.

Egy ízben azzal traktálta hetivásáros vendégeit, hogy a jövő vasárnapon szállítják Nagyabajomba azt a nagy csapat, amelylyel a Balatont lecsapolták.

Szörnyűködve kérdezzetik az atyafiak, hogy hát milyen is lehet az.

Hát egy ménkül nagy rézcsap, melyet ha a fenekére állítanak, még a bajomi kálomista templomnál is nagyobb lenne. Nem is csoda, hogy negyven ökör- és husz bivalyos szekéren szállítják ide, ha ugyan befér a községbe.

Még a jelenvolt szakértő, a kiskorpádi kovács is elszörnyűködik ezen rettenetes hír hallatára.

Elkövetkezik a nagy vasárnap.

A kiskorpádi kovács familiástul átrándul Bajomba.

Ora óra után telik, már délfelé jár az idő, a nagy csapat nem jő. A kovács már nagyon fészkelődik, aki ily hosszas időzésre bizonynyal nem látta el magát költséggel.

Vadkerty is kezdte unni a helyzetet, a kovácsot is megsajnálta és szokott leleményességével segített magán.

Előkerített egy távirat-úrlapot, melyet lelkendezve lebegtet be a korcsmaajtón.

Baj van barátaim, nagy baj.

No mi az, kérdik a vendégek.

Itt telegrafálják, hogy a csappal Belegnél megsülyedtek.

Hát mikorra érkezik ide, szól szorongva a korpádi kovács.

Lesz ebből még öreg este is, feleli Tóni bátyánk.

No édes jó uram, ezt már be nem várhatom s azzal csalá-

dostul, amint jött, az apostolok lován, elcsigázottan visszabandukolt Kiskorpádra.

Most már nincsenek ilyen vendéglőseink, mert azt tartja a példaszó: milyen a közönség, olyan a korcsmáros is.

Igy mulatott a régi jó időkben a magyar társaság és ha a tréfák néha egy kissé elfajultak is, azért nem csináltak abból rögtön lovagias ügyet, valaminthogy a kiskorpádi kovács sem kért Vadkertyől napidíjat és utiköltséget.

EGY BÜNYÜGYI ELŐNYOMOZÁS.

A Scherlock Holmesek művészetébe vágó dolgokra szülni kell.

Elmeél, gyors fölfogás, boncoló ész, találékonyság föltételei a rendőri és birói nyomozások sikerének. Ezeket nem lehet megtanulni, csak a hosszas gyakorlat által tökéletesíteni.

Scherlockéknek föladataik megoldásához néha elégnek bizonyul néhány hajszál, egy ferdére taposott csizmasarok, egy rongydarab, vagy egy gyanus horzsolás az öltözéken, míg a tucatemberek kezében a legnyomósabb bizonyíték is szétmálik.

A rendőri és birói vizsgáló, geniális közegek száma hanyatlóban van. Ennek főoka az a rendszer, mely a legkitűnőbbnek bizonyult kutató talentumot főkép a birói körökben, az előléptetés ürügye alatt elvonja szépen indult foglalkozásától, mert hát az ávánszma céljából a legjelesebb tehetség munkakörét is változtatni kell.

Ha tölem függne, azt a rendőri vagy birói tehetséget, mely a bünyügyi nyomozások terén a rátermettségnak jeleit adja, ezen állásában mindvégig meghagynám. Emelkedjék itt akár a legmagasabb hivatali polcig.

Nagyon messze állok még a szándéktól is, hogy csekélységet nagy vizsgáló elmével még csak vonatkozásba is hozzam, de egy, három hónapos tisztviselőkoromban elért sikeremre ma is büszkeséggel gondolok vissza.

*

Néhai Üveges Lajos zseliczkisfaludi körjegyző 1872-ik évi március havában lovas futárral küldte jelentését a központi szolgabirói hivatalba a községében végbement öngyilkosságról, elmondván, hogy Jakab István telkes polgár önkézével vetett véget életének.

Főbirám: Gosztonyi Lajos hivatalos távollétében boldogult Polányi Lajos dr. járásorvossal én szállottam ki tehát a községbe.

Odaérünk a gyászos házhoz, melyet ekkorra már a kíváncsi jajveszékelők egész táborá vett körül, melynek soraiban Beregszász Pál, ez az atléta természetű, félméteres szénfekete bajszú, Damjanich-szakállu, félelmetesen szép pandurőrmester tartotta fön­n a rendet néhány szál markos legényével.

A szoba ajtaja be volt zárva s így csak az udvar felőli ablakon át tekinthettünk be s így láttuk meg az annak mestergerendáján lógó áldozatot.

Hol a szobakulcs? — kérdezem. Az udvari ablak alatt, a szobafal mellé helyezett padkán van; a szerencsétlen, hogy végzetes munkájában meg ne zavartassék, magára zárta az ajtót, melynek kulcsát a padkára dobta, felelik a kérdezettek.

És valóban az udvari ablakon benézve, a fal melletti padon látom a szobakulcsot.

Az udvari ablak egyik papírral bevont fiókja be volt szakítva s a szakítás széle befelé, a szoba felé hajlott.

Ez a lényegtelennek látszó kis körülmény keltette föl nyomban gyanumat.

Hohó, mondom, hiszen a kulcsot ezen az ablakfiókon dobták be a szoba padkájára.

Föltörttem az ajtót.

Ott csüngött a szerencsétlen, nyakán az összehurkolt kötéllel, de ez oly mesterségesen volt összebogozva, hogy föltevése­m szerint az öngyilkos ezt önkezeléssel így össze nem csavarhatta.

Midőn ezen nézetemnek adok kifejezést, az a felelet, hogy Jakab ezt maga is megcsinálhatta olymódon, hogy a közelségben álló vöröscsikos fehér abrosszal leterített káposztáskád­ra fölállott s onnét a kötelet nyakára erősítvén, az önkészítette halálgyűrűbe ugyszólván beugrott.

Igen ám, mondom a hivatalos környezetnek, de akkor az abrosszon a föllépés nyomait kéne látnunk, pedig azon még csak egy türemlés sincsen.

Gyanum most már határozott alakot öltött. Ezt az embert úgy gyilkolták meg.

Vizsgálódás közben tekintetem a homályos szoba (este felé járt az idő) sarkában elhelyezett nyoszolára esett. És mit látok! Az ágyvánkösök egyikének huzatja széthasítva, melyből a tollazat egy része kihullott.

Hiszen itt civódás előzte meg a drámát.

Ezzel a szobában végeztem. Az udvaron azt kérdezem az őrmestertől, kik lehetnek ezen haláleset által érdekelve? Azt mondja Beregszászy: a mostoha lánya és ennek férje. A gyermektelen Jakabnak más rokona nincs.

És mi vagyona maradt?

Egy negyed telek.

Ugy látszik, csak ezeknek állhatott érdekében, hogy az egészséges és hosszú életet ígérő öregotthont láb alól eltegyék. Fogassa el őket.

A községházban vallatóra fogom a férjet, akit nagyon lágy szívű embernek találtam, vagy hogy jól odabeszéltem a lelkéhez, különben is egész viselkedése kezdettől fogva fölkelte gyanúmat.

Hát nem tudtátok bevárni az öreg halálát, hiszen ugyanis minden vagyonát rátok testálta, szólok a kocsonyaként reszkető emberhez. Hallod-e, Ferkó! Töredelmes vallomással még most életedet megmentheted, sőt még a börtönből is egypár évet megtakaríthatsz, hát úgy gyónj meg fiam, akár a papodnak.

Pár perc múlva emberem teljes beismerő vallomást tett. Elmondotta, hogy felesége tanácsára fölbérelték száz forintért Berekszei Jóska erdőcsősz, hogy apjuk megfojtásánál segídek.

Hol van az erdőcsősz? (akkor annak hívták) — kérdezem.

Ki ment az erdőre csősztársa fölváltására, aki már azóta itthon is van.

Rögtön érte küldöm két panduromat, — mondja az őrmester.

Nem addig van az barátom. Ezeket a pandurokat, akiknek a jövetelére Berekszei bizonyosan számít, egyenruhájukról már messziről fölismeri s a fegyveres ember védett helyzetben könnyen végezhet velök; hanem van-e magának egy olyan pandurja, aki még nem régóta szolgál s akit itt még nem igen ismernek?

Ép itt van Ács Jóska, feleli, aki csak egy hete van a vármegye szolgálatában.

Hát édes Beregszász! öltöztessük ezt parasztruhába és küldjük el a már hazatért csőszel Berekszeiért, mert ez a pan-

dur abban a valóságos őserdő jellegével bíró Ropolyban rá sem akad Bereknyeire.

Csak hogy tekintetes uram, ez bajos dolog ám. Nekünk egy pandurt járőrként elküldeni nem szabad, aztán meg, ki tudja, hogy ez a másik erdőcsősz nem pendül-e egy huron Bereknyeivel, vagy legalább is nem szívesen árulja el kenyeres pajtását.

Kérdezzük meg magát Ácsot, felelém. Ha őnszántából vállalkozik, úgy elmehet.

A fiatal, ambiciózus pandur készséggel fogadta el a vakmerő megbízatást. Ki akart tenni magáért, hogy főlebbvalói tetszését kinyerje, pedig hát valóban veszélyes vállalkozás volt ez.

Ködmenbe, gatyába öltöztették, kezébe adtunk egy revolvert, egy zsiros kalapot a fejére nyomtunk, mire ő valóságos halálmegvetéssel ellépett.

Bereknyeit csak hosszas keresés után, a harmadik vadászkunyhónál találták meg, akinek rögtön föltűnt a csősztárs kíséretében megjelent rendetlen ruházatu ismeretlen és puskájáért beszaladt a kunyhóba, de Ács megelőzte őt s a hatalom markos legénye csakhamar ártalmatlanná tette Bereknyeit, akit megkötözve szállított elém a községházára.

Mig pandurunk a bérgyilkost kereste, azalatt én az aszszony kihallgatásához fogtam. Férje vallomásából már tudtam a gyilkosság részleteit, ezek közt azt, hogy most is azon fekete kendő van bűnös testén, melylyel mostoháját megfojtotta, de ő konokul tagadott.

Nem használt szép szó, intelem, fenyegetés.

Azt mondom erre Beregszászynak:

Én már belefáradtam, vegye a kezébe és bánjék el vele tetszése szerint. Én nem látok, nem hallok semmit.

Az őrmester villogó, éjfekete szemeinek hatása alatt őszszeroppan még a legelvetemültebb gonosztevő is; az én asszonyom fagyos hidegen maradt.

Tegyen vele, amit akar, szólok az őrmesterhez.

Hát ez amugy istenigazában az előljáróság nagy méltatlankodására elő is vette a némbert.

Az előljáróság fejcsóválva mondogatta: nem is hitte volna, hogy az a jóképű fiatal szolgabírójuk ilyen kegyetlenül vallatni

engedje ezt az ártatlan teremtetést; persze ők a férfiak vallomásairól mitsem tudtak.

Hasztalan volt minden kísérlet, az asszonnyal semmire sem mentünk, jöllehet, hogy ekkor már az időközben előkerült Berekszei is, a bérgyilkos beismerő vallomást tett.

Másnap délelőtt Polányi doktor jelenlétében fölboncolta a halottat s a temetést délutánra engedélyeztem.

Egész délelőtt, sőt közvetlen a temetést megelőzőleg is folyton vallattam az asszonyt. Semmi eredmény. Kezdtem még egyszer megkörülnézni:

Hát nem várhattad be az öreg halálát, aki apád helyett apád volt. A vagyonát úgy is nektek szánta, hiszen kivületek senkije sem volt. Ki rontott meg téged, hogy ily nagy hálátlanságra, gonoszságra vetemedtél.

Süket füleknek beszéltem.

Hiszen ezzel a kendővel fojtottátok meg, mely most is rajtad van.

A siketnéma hallgatagságával zárkózott el minden felelet elől.

Egyszerre hallom a szobából a temetési menet közeledését, mely a községháza előtti széles utcán kísérté végső útjára a szegény Jakab Istvánt.

Nem tudom, ma is szokásban van-e, de akkor Zseliczki-falud vidékén az divott, hogy a halottas menetet ugynevezett hivatalos siránkozó asszonyok nagy száma is kísérte. Elképzelhető ezek jajveszékelése, akik, hogy a toron megfelelő helyhez jussanak, versenyeztek az egymás túloldításában.

Midőn a szomorú menet ablakomhoz közeledett, hirtelen egy ötletem támadt.

Két szuronyos pandur által kivezettettem a bűnös asszonyt az utcaajtó elé és végignézettem vele az egész temetési menetet, melyben csaknem a község egész lakossága résztvett.

A menet elvonultával visszakísértetem a szobába és vallatóra fogom az asszonyt, kinek szemeiben könnycseppeket láttam csillogni.

Győztem (gondolom magamban). A tetemrehívás megtörte az én bűnösömet.

Hát ugye Juli, az ördög szállotta meg a lelkedet, de most

már térj Istenedhez, mert csak ő segíthet rajtad. Könnyíts lelkeden a töredelmes vallomással, mert ha a földi büntetést tagadásoddal el is kerülnéd, amit a férfiak vallomása után alig hiszek, de mi vár rád ott fenn, vagy akár itt a földön is, hol zaklatott szivednek nem lesz egy órai igaz nyugalma.

Az asszony erősen végigmért és pár hosszú sóhajtás után bevallotta, hogy „ő az oka mindennek.”

Másnap délelőtt vitettem be a megláncolt gonosztevőket Kaposvárra, hogy átadjam a kir. ügyészségnek. A szomorú menetet kocsin követtem és nem pirulok bevallani, egy kissé bántott az ügyességem, melylyel őket a törvény kezébe játszottam.

Igy hát még sem lett volna jó vizsgálóbíró belőlem, vagy talán idővel beletörődtem volna a fontos, de szerintem mindig szomorú funkcióba.

Az asszony husz évet kapott, férje tizenötöt. Mindketten elhaltak a börtönben.

A szintén tizenöt évre ítélt Bereknyei szívós szervezete legyőzte a börtön miazmáit, akinek szemrevaló fiatal felesége többször belátogatott hozzám, hogy férje sora felől tudakozódjék . . .

*

Hejh, ha ez időben lopták volna el az én leányaim bluzait. De hát a rendszer, a rendszer! . . .

A NÁDASDI ERDŐBEN.

Sok a kincse Kaposvár határának, csakhogy azt kevesen veszik észre, a kávéházi törzsvendégek legkevesébé, akiknek nem hiszem, hogy öt százaléka ismerné annak szépségeit.

Az én természetimádó lelkem szemüvegén Kaposvár külterületének legszebb ékessége a székvárostól délkeletre négy kilométerre eső s a volt urbéresekből alakult erdőgazdaság tulajdonát képező nádasdi erdő.

A nyolcszáz magyar hold kiterjedésű erdőség cser-, tölgy-, gyertyán- és szilfák övezte halmaival, sűrűn váltakozó völgykatlanaival, vízi nefelejccsel szegélyezett, az erdő egész rétségét átfutó patakjával, kristálytisztá, jéghideg forrásaival, mindig balzsamos levegőjével kedves a szemnek, üdítő testnek, léleknek s évszokról évszakra változó élvezeteivel kincsek tárháza a benne időzőknek.

Kora tavaszon ibolya és gyöngyvirág illata áradoz a hűvös völgyekből; nyárelőn a szamóca piros fejecskéi engedelmesen hullnak a szedegető kezekbe; nyári esőzés után a keserű és nyulgomba, a galambica és vargánya ezreivel telnek meg a kaposiak és szomszéd községbeliek zsákjai. Az őszi és téli viharok pedig gondoskodnak a szegényebbekről, akik a letört gallyakból görnyedésig megrakódva térnek haza a nádasdi nagy fadepót-ból. Végezetül a Nimródok, vadászjegyesek és még többen olyanok, akik azt csak hírből ismerik: duzzadó vadásztáskával, sőt ha közös erővel indulnak, akkor rakott szekéren szállítják haza a nádasdi éléskamra vadjait.

Három évtizedje vagyok szorgalmas látogatója ennek a kedves erdőnek, melynek minden zugát, legrejtettebb gyalogösvényét annyira ismerem, hogy még a hólepel sem takarja el azokat gyakorlott szemem elől.

Sokszor fölkeresem az erdő érdekesebb pontjait: a Sipkaszorost, a nymligetet, a jajhegyet, a hüvösvölgyet, az özgöd-rőt, a törökalmot, a som- és kőkutat, csak az a szomorú a dologban, hogy ezek milliója évről-évre aszerint változik, amint ezt az erdőirtás turnusa írja elő. Így esik meg azután, hogy például Labek komáékka most három éve, a hétfelől lenyúló erdővégtől határolt, csodaszép himes völgyben fekvő „Kőkut”-nál fölségesen sikerült kirándulást rendeztünk és mikor ezt a következő évben megismételni akartuk, az egész tündéries helyből nem találtunk egyebet, csak a folyton csörgedező forrást, a cigányvájta fakanállal, a többit elnyelte az erdőjogosok kályhája, kemencéje. Közvetlenül ezen sorok írása előtt is elbucsuztam szép erdőm azon részétől, melyről biztosan tudom, hogy még az őszen minden fájával, faunája és flórájával az irtófejsze alá kerül.

*

Mig ez a rendszeres irtás a kedves erdőt vonzó jellegétől meg nem fosztotta, ebben rendezték egyletek, magánosok tavaszi, nyári mulatságaikat. Emlékezem egy, a kaposvári ipartestület által a vadászkunyhó előtti rétségen rendezett népünnepre, melynek ezrekre menő látogatója volt.

Egyizben néhányad magammal én is rendeztem ott egy olyan férfi mulatságot, melyen Kaposvár uraiból százon felül vettek részt, kezdve az alispántól az ügyvédjelöltig.

Tessék ma ily szorosan barátságos, a messze szabadban tartott kirándulásra százon felüli résztvevőt összehozni ebben a széthúzó, elemeire tagolt társaságban. És ez a nagy kiruccanás koponyánként csak három koronába került, melyért a vendég pompás, hat szép szentjakabi leány által fölszolgált ozsonna-vacsorában részesült, melynek csemegéjét a lányok által azon frissen szedett eper képezte.

Lehattunk mindenkit beleértve, vagy százötvenen. Bele is buktunk a nagy költekezésbe, mert számadásunk 8, mondd nyolc fillér deficitel zárult.

Még ennél is emlékezetesebb volt az a piknikszerű majális, amelyet hét család számára rendeztünk.

Az első vadászkunyhó átellenében volt egy minden oldalról erdős halmokkal körített, mintegy két hold kiterjedésű,

deszkaegyenest terület; ezt választottuk a majális színhelyül. Lausmann István városi erdész főfelügyelete alatt álló nádasdi cigányokkal azután készítettünk itt lampionokkal díszített nagy tánchelyiséget, étkezőt, ruhatárt, sőt pincét is.

Kora reggeltől délig ásott, vésett, furt, faragott a rendezőség, no inkább Faraó népe, hogy terepföladataival délig elkészüljön. Meg is érdemelte a Vágó Károly szentjakabi korcsmájában előre megrendelt gulyáshusos, turócsuszás ebédet, melyből a fölös mennyiségben szállított csuszát, természetesen már hidegen a cigányoknak adtuk, kik azt szépen melengetni kezdik a tűzrakásra helyezett vaslábasban. Ezalatt én észreveszem, hogy egy nagy faág az étkező helyiség elől elzárja a tánchelyiségre néző kilátást, ezt pedig meg nem bocsájtanák a borozgató öregek. Rögtön szólok a mellettem álló dádnak, hogy távolítsa el a faágat, melyet ez hamarosan le is szelt; csakhogy az minden súlyával ép a turócsuszás tálra esett s ennek tartalmát a földre döntötte. Így bizony szegény cigány munkatársainknak porba hullott, ha nem is a pecsenyéje, hanem a tésztája, de az egészséges cigánygyomor kutyába sem vette ezt a kis prézlit.

Délután négy órára a vendégeink már teljes számban megérkeztek. Ezek fogatairól alig győztük leszedni a finomabbnál-finomabb étkeket; az italokat és a zenét természetesen mi férfiak adtuk.

Hát ilyen kedves mulatságban azóta sem volt részem, melyen társaságunk minden tagja, mintha csak egy családot alkotott volna, oly bensőségben, szeretetben olvadt össze.

A csaknem nappali fényt árasztott holdtölte okozta, vagy az általános jókedv, vendégeink egész éjjelig maradtak a bizony már ekkorra hűvösre változott erdei levegőben. Elképzelhető, hogy a mintegy ötven tagú társaság az élenyes szabad helyen derekasan hozzálátott az éléskamra és pince készleteihez; a mulatság befejeztével mégis megmaradt egy hordó borunk, egy hordó sörünk és tömérdek ételnemül.

A rendezőség többnyire nőtlen tagjai a családokkal hazamentek s én a mindenért felelős főrendező, magamra maradtam Lausmannal.

Mit csináljunk ezzel a tenger étel-itallal kérdezi. Ezt haza

kell vitetni, mert holnapra már hült helye lesz; én nem vállalom felelősséget itt a cigányok tőszomszédságában.

Hát azt nem tesszük, mert ezt már senki számon nem kéri. Hanem mondok én valamit.

Ezek a cigányok sokat fáradtak érettünk. Őres gyomorral, száraz torokkal nézték végig mulatságunkat, nem is csudálom, hogy mint többször észleltem, sóvár pillantásokat vetettek a pazar lakomától görnyedő asztalokra. Egész éltőkben csak döglött hussal élnek, egyenek már egyszer leölt baromfi pecsenyéjéből.

Csináljunk nekik egy görbe napot, melyhez hasonlóan még a vajda lakodalmán sem volt részük. Így lett.

Cigány asszisztenciával rögtön áthordattuk a megmaradt készletet a szomszédos cigánytelepre, mely ez időben vagy husz kunyhó népségéből állott és csaptunk országraszóló cigánylakzit.

Abban a holdfényes, tündéries pompájú erdőségben kezdek hinni, hogy egy indián faluban vagyok és most szívom a békepipát a főnökkel és iszom a szövetség italát az ember-evőkkel.

Meleg társalgásba vegyülök az őszbecsavarodott vajdával, akinek mint meglepetve veszem észre, ballábáról a lábfej hiányzott.

Tán csatában volt öregem s ott vesztette el lábfejét.

Dehogy jó Uram! Még fiatal koromban egy jó barátom tréfából levágta . . . Huh, gondolom, itt ha a tréfa így végződik, mit várhatok én a megvadult tömegtől, másodmagammal. De hát nem fajult el a vigadozásuk, sőt az alkohol hatása alatt szelidre változott.

A leányok énekekre gyújtottak. A „Falu rossza“ akkor élte világát és higgyék el, nem volt annak egy szép dala, melyet hibátlanul ne énekeltek volna. Majd táncra perdültek és én gyönyörködve néztem a kreolarcu, jaguár termetű leányokat, rajt felejtván szemeimet különösen a bálkirálynő Lizán.

Azt mondják: nincs cigányhála.

Igen is van.

Hosszu évek múltán ha találkoztam velük, szeretettel üdvözöltek még a városban is s az azóta nekigömbölyödött Liza

mindig széles mosolylyal köszöntött még sokáig, főképp ha az ura nem látta.

*

Az akkoron vaddus nádasdi erdő kedves találkozója volt a kaposvári Nimródoknak.

A vadászterületet Kelemen Lajos törvényszéki elnökkel élén egy kaposvári társaság bérelte, melynek öt éven át tagja voltam.

Sok kedélyes mulatozás ment itt végbe, főképp az őszi vadászat, a murcizás idején.

A déli pihenő alatt a vadászasztal görnyedezett a vadásztarisznyából s pincetokból előkerült elemozsiától.

Még az is megesett, hogy a különben kissé arisztokratikus allűrökben utazó elnökünk tréfás birokra került a hetvenéves Kuhl Tamás asztalosmester, az emeritus vadászszal s ugy emlékezem, hogy az elnök maradt alul.

Egy szenthubertusi vadászat alkalmával nem kevesebb, mint tíz Károly került össze: Csepy Károly, Farkas Károly, Hagelman Károly, dr. Németh Károly, Preiszner Károly, Véniss Károly stb.

Én az öt év alatt kevés vadász-szerencsével dolgoztam.

Ábrándozásra hajló lelkem az Istennek eme szép templomában, abban az áhitatot keltő nagy csendben messze elkalandozott s így történhetett, hogy néha csaknem bosztont jártak körülöttem az őzikék. Mire föleszméltem, már kívül voltak a lőtávonon.

Egyszer hét darabból álló rudli tartott felém. Én egy háromágu nagy fa törzsei közt foglaltam helyet. A lépésben felém jövő szép állatok nézésébe annyira elmerültem, hogy csak midőn majdnem a kalapomat leütötték, kezdtem a lövésre gondolni, de kapkodásomban hol az egyik, hol a másik nagy faág került puskacsővem elé.

Elpanaszolom esetemet az elnöknek. Azt hittem, fájjalja fölsülésemet. Ellenkezőleg, csaknem örülni látszott, hogy őzei ép bőrrel menekültek. Irigy vadász volt-e, vagy nagyon szerette azokat. Az utóbbira vall legalább azon szándéka, hogy azok közelében, a vadászkunyhó fölötti halmon akart eltemetkezni, de ezen nemes szándékát meghiúsította az erdőgazdaság rideg, elutasító határozata.

Egyszer mégis sikerült egy őzet elejtenem. Midőn halálusájában hozzá közeledtem, oly fájdalmas tekintettel nézett rám, melynek benyomása soká megmaradt emlékezetemben és állítom is, hogy ez a jelenet vette el kedvemet a vadászattól, amely számomra ugysem termelt babérokat.

Vadászminőségem megszűnte után volt mégis a legérdekesebb találkozásom a nádasdi erdő vadjaival.

Esernyővel a kezemben sétálgatok az erdőben, mikor egészen váratlanul, tőlem alig tíz lépésnyi távolban hét darab vad-disznó lepott meg a razurában. Láttamra megállottak. Nem volt egy karvastagságú fa közelemben, melyre veszély esetén fölmenekülhetnék, így hát szorongva, lassan hátráltam, de mire az erdőből kiértem, a hűvös őszi nap dacára kimelegedtem és kalapom csaknem kidagadt a fejemről.

A mi kedélyes társaságunkat pecsenyevadászok váltották fel, akik alaposan meg is dézsmálták az erdő nemes vadjait.

Ma egy teljesen demokratikus társaság bírja a vadászat bérletét és úgy hallom, hogy szerencsével dolgoznak. A szomszédos Eszterházy-erdőség fácánjai átmenekültek a kevésbé zaklatott területre, melyet a távolabb fekvő latifundiumok irtásra került erdőiből idemenekült szarvasok is fölkeresnek. Nem egyszer hallom a szarvasbikák bőgését.

*

Kedves erdőm képe a folytonos irtások folytán nagyot vesztett romantikájából, de azért az ma is kedvenc sétahelyem maradt. Ide járok gyöngyvirágért, eperért, vargányáért, de mire én odaérkezem, a korábban kelő erdőlátogatók csak annyit hagynak meg nekem, hogy eperből, gyöngyvirágból csak annyi marad, amit kalapom mellé tűzhetek s a vargányából legfőlebb garnírungra való.

Az őslakó cigányokat kitelepítette a kultúra Szentjakab közelségébe, de a fél nomád nép nem tudott szakítani régi szokásaival. Egyet legalább fenntartottak azokból. Minden este látom innét Ivánfáról, amint házaik előtt tüzet raknak, hogy legalább ez emlékeztesse őket, a házfalak közé szorítottakat, a nádasdi szép estékre.

*

Az erdő szép rétsége ma katonai harcászati céllovóul szolgál. A fegyverropogás messze elűzte a vadakat az erdő kevésbé zavart tótfalui részébe s a bakák patkószöges bakkancsai letáposzák az ibolyát és gyöngyvirágokat, melyek a vizinefelejcekkel szőtték szerelmes álmodozásaikat.

APROSÁGOK A KAPOSVÁRI GIMNÁZIUM RÉGI ÉLETÉBŐL.

Az Urnak 1856-ik évében iratkoztam be a kaposvári gimnázium első osztályába, melynek tizenkét évvel utóbb, igaz hogy csak pár hónapra, póttanára lettem.

A „Haza kis polgárainak” föliratu, emeletes és akkoron elég diszes elemi iskola épületéből csaknem huzódozva léptem át a komor, földszintes gimnázium lépcsőjét, melynek fenyőfából készült spalettái a tanórák idejére egy-egy szál léccel voltak kitémasztva. Ezen primitív szerkezetű ablakokból néztük tanári engedélylyel, az azok alatt mondhatom elég gyakran elvonuló gyászos meneteket, melyek egy-egy híres rablót kísértek ki a mai Mária Valéria árvaház háta mögött fekvő akasztófa dombra.

Nem tudom: a jó tanár urak az elrettenés elméletéből, vagy mert ezt különben sem gátolhatták volna meg, engedték meg az ablakokhoz való túlulásunkat, melyek révén egy-egy félórát sikerült a tanórából legazdálkodnunk.

Minthogy én voltam az osztály legkisebb termetű, leggyengébb alakja, a nagy látványosság élvezetétől sokszor el lettem öklözve, mert hát sok volt a tanuló és kevés az ablak azaz hogy csak ily alkalmakkor bizonyult soknak, mert a gimnázium négy osztálya ez évben összevissza hetvenegy tanulót számlált.

*

Igazgatónk: Korponay Ferenc veszpréme gyházmegyei áldozár, hatszáz forint fizetésért a vallástan tanításának kötelezettsége mellett végezte az igazgatói teendőket. Készpénzfizetésén felül ép úgy mint a többi tanárnak, a mai Donnerváros sétatér felőli alján volt egy holdnyi káposztás-kertje is, de a nőtlen hittanár mi hasznát sem látta annak.

Kellemes megjelenésű, vonzó katedrai alak volt Korponay.

Mintha ma is látnám jóságos arcát, mikor a husvéti, akkor teljes három napig tartó szent elmélkedések idején, az első osztály legnagyobb, teljesen besötétített termében, a zöld posztóval bevont és közepén két égő viaszgyertya közé helyezett feszülettel díszített asztal előtt tartotta kenetteljes beszédeit.

Osztálytanárunk a törökkoppányi származású Rády Mihály volt, aki bölcsészeti és jogi tanulmányai befejeztével nevelői állásából került a 350 rénes forintokkal javadalmazott tanári székbe. Hát ennél a Rádynál kedvesebb, finomabb modoru tanárral nem találkoztam az életben, aki tanítványai szívébe észrevétlenül belopta magát.

És csodák-csodája, pár évvel utóbb, bajai ügyvéd korában, csaknem hihetetlen visszaéléseket követett el, melyek diplomájába kerültek.

Ma sem tudom megérteni ezt a lélektani kontrasztot, pedig ha valakinek, úgy a tanulónak van ám szimatja tanárai lelkiületének fölismeréséhez. Lehet, hogy a 350 forintos élet keserveiért akart bosszút állni a vele sokáig mostohán bánt társadalmon, melybe a polgárfiut, a szép tehetségét fölismerő Nagy Sándor törökkoppányi plébános emelte.

A második osztályban szintén egy páratlanul finom tanár vett bennünket kezelésébe. Ez az áldott lelkű, poéta érzelmű ember, a classica filológia tanára: Döbrössy Károly volt, aki a latin elemi ismereteit öntötte belénk s a négy osztályon keresztül bevezetett annak gyönyörű birodalmába. Az ő nagy tudásának, lelkiismeretes fáradozásainak köszönhattuk, hogy a latin terén a dunántuli főgimnáziumokban bárkivel kiállottuk a versenyt.

Döbrössy üres óráiban a költészettel is foglalkozott. Szó szerint emlékezem az 1859-iki évváró ünnepélyre szerzett ódájára, melynek első strófája ily szomorúan hangzott:

A tavasz, nyár, ősz elenyésznek, újra
Fölvirulhatnak, de mi nem jövünk, ha
Egyszer elmentünk, soha e világra
Vissza sirunkból!

A ritkaszerű, örökifju kedélyű öreg ur csak akkoron divatos Carbonaré köpenyeinkkel nem tudott kibékülni, melyeket állandóan malaclopónak nevezett.

Hartberger Mátyás volt a német és görög nyelv tanára. Ő a bölcsészeti és jogi kurzus után, hasonlóan magánnevelőből került hozzánk.

Hartberger talán tulszigoru, de igazságos tanár volt. Kitűnő szakember. Nálánál a német grammatikát alig tanította valaki alaposabban. Nagy szigora mellet jólelkű ember, a tanulót apaként kezelő tanár; ennek dacára egy ízben egy kis csorba esett a tanári tekintélyén.

Egyszer többedmagammal nevetés miatt konszesszus elé idéztetett. Midőn markans arcélével, keményen hangzó szavai-val, villámló szemeivel még tanártársait is csaknem megfélemlítette, mi, a delikvensek, az én elemi erővel kitörő kezdeményezésemre hangos kacajba gurultunk. Nyomban vége is lett minden komoly hangulatnak és minket nagyobb baj elkerülése végett siettek kitessekélni a Sedriából.

A történelem tanára későbbi igazgatónk: Németh Ignác volt. Igazi puritán szittya, aki a provizórium alatt csaknem halálbüntetés terhe alatt eltiltott Horváth Mihály könyvéből oktatott bennünket hazánk történelmére. Főlemlítésre méltó, hogy a forróbb tanidényben ingujjra vetkőzve prelegált. Jellemzésére annyit, hogy szerény fizetéséből, csekély ellenszolgáltatás mellett évente teljes ellátásban részesített egy-két szegénysorsu fiut. Ezek egyike volt Vajda Ödön, a közelmúltban elhunyt nagynevű Zircz-ciszterci főapát.

A fizika tanárának nevét elhallgatom, hogy az utódok érzületének megsértése nélkül elmondhassam tanítási módszerét. Ez a jó ember egyszer a borfejtést tette egy teljes fizikai óra anyagául.

Mikor a csapraütésre került a sor, mi a teendő, kérdezi tőlünk, akik akkor boros hordót alig láttunk. Persze hogy hallgattunk.

No hát gondolkozzatok rajta. Ez történt negyed 9 órakor. Erre elővette kedvenc olvasmányát, a mithológiát és abba annyira belemerült, hogy csak a 9 órai csengetés rázta fel.

No hát, szól kapkodva, mi most a teendő.

Az, feleli b. Stadler Miska tanulótársunk, hogy most megesszük a hazulról hozott friss töpörtöt a lágy kenyérrel.

Dehogy fiam, szól a tanár, most kötényt köttök magatok elé, hogy a hordóból kiömlő bor ruhátokat tönkre ne tegye.

Ezzel telt el egy teljes fizikai óra. Így azután ebből a tantárgyból épp úgy utolsókká lettünk a pécsi vagy fehervári gimnáziumokban, mint az isteni mateziszből, melynek tanára Tintera Mátyás, ez a széleskörű ismeretekkel rendelkező, nagy tudású, hét európai nyelvet beszélő, diplomás ügyvéd volt, aki sok mindenhez értett, csak egyhez nem: a tanításhoz.

Ez a sokoldalú ember volt a mi veszedelmünk, mert a mateziszben való járatlanságunk később, a felsőbb osztályokban alaposan megboszulta magát; pedig tantárgyát értette, de nem tudott annyi tekintélyre szert tenni, hogy előadásához figyelmünket oda terelte volna. Állandó nevetség tárgya volt a jó ember. Ehhez nagyban hozzájárult komikusan cinikus alakja s a magyar nyelvet sajátságos, zagyva zsargonban kezelő előadása.

Természetesen vele esett meg az alábbi komikus dolog.

Faubl János, osztályunk legmarkosabb nebulója, óráközben arra fogadott, hogy közülünk a legerősebbet, ha a tanári székbe beül, katedrástul, székestül, asztalostul fölemeli. Megtörténik a fogadás és Kertész Feri, sulyban második osztálytársunk már indul a katedra felé, mely alá Faubl barátunk megelőzőleg elhelyezkedett.

Ekkor nyílik az ajtó s betoppan azon Tintera. Nekünk nem állott módunkban Faublt értesíteni, ő pedig az alól a hangfogó katedra alól nem hallotta a tanár bejelentését.

Tanárunk leül szokott helyére, mely egyszerre ingadozni kezd alatta és katedra, asztal féloldalra hajlik s az így támadt nyíláson tengeri fóka módjára emelkedik fel Faubl borzas feje, aki diadalittasan ordítja felénk: Ugy-e megnyertem a fogadást. Hát ezt megnyerte, de egyebet is . . .

Jól esik elmondanom, hogy ez a tanári kar abban az elnyomott korszakban, hol a szabad szó és gondolat is tiltva volt, — igaz, hazafias szellemben nevelt bennünket és ha meg is győttörtek a Vaterlandskunde előírt tanításával, de azért a szabadságharc hű és részletező előadásáról sem felejtkeztek meg, pedig csak évekkel előbb történt ezen intézetben, hogy egyik unokabátyámat, Lits Gusztávot annak dacára, hogy az igazgató

kosztosa volt, azért, mert a mise végével elmondani szokott császárima alatt kihívólag köhécselt, — tanári följelentésre, Augusz báró helytartó parancsára — a tizenhárom éves fiut a monarchia összes tanintézeteiből kicsapták. Így került Sina báró tolnai uradalmába, hol mint tisztii őrnök egy izben az uradalom megtekintésére odarándult szekszárdi földbirtokos, Augusz helytartónak oly alaposan magyarázta a gazdasági gépeket, hogy ez örömeiben átölelte az ifjut. Ha tudta volna, kit szorított keblére, vagy talán tudta is?

*

Igy festett az én gimnáziumi életem tanári kara, melyről még a történeti igazságnak megfelelően egy különös dolgot el kell mondanom.

Maig sem tudom megérteni ezen tanári kar néhányának azon elítélendő szokását, hogy a 3-ik és 4-ik osztályban az ifjak examinálását teljesen rám bízta. Mindig az felelt, akit én föl szólítottam, még akkor is, ha a tanár már megkezdte előadását. Én osztályoztam őket s annak eredményeit hó végén írásban kellett a tanárnak bemutatnom s az általam adott kalkulások dominálták az évvégi osztályzatot is. Egy másiknak pedig az a fura szokása volt, hogy betűrendben kérdezett bennünket.

Igy történt meg azután, hogy midőn egyet, akire diákszámítás szerint csak a következő órában került volna a sor, — föl szólított, ez ülve maradt és indignálódva vágta oda tanárának: téved a tanár ur, nem rajtam a sor s a tanár ur kiségitőül, elpirulva szólította föl Spanner Ignácot, első eminensünket, a Zágrábban mult évben elhunyt honvéd törzsorvost. Őt már nem én osztályoztam.

*

Midőn 1869-ben Kádas Rudolf tankerületi főigazgató meghívására póttanár lettem az intézetben, ott már teljesen megváltozott szellemet, modern tanári kart, ezek között régi, kedves tanáromat: Hartbergert találtam, aki egészen közéjük illett.

Az igazgató ekkor dr. Fail Attila volt, aki egyebekben hercegi származásu (állítólag sz. Borghese) felesége révén is nevezetessé vált ebben a mi derék, demokratikus városunkban, melyben akkor össze-vissza három eleven nagyságos ur volt.

Fail igazgató nagy kedvelője volt a szépművészetnek is. Velünk karöltve több hangversenyt rendezett, a zongorát maga is művészettel kezelte.

Az ekkori tanári karból nagy szeretettel gondolok Vaszary Mihályra. Ez a kedves, jó ember, bencés papnövendékből lett gazdatiszt a Széchenyi grófok csokonyai birtokán s innét választott meg tanárrá gimnáziumunkhoz.

Vaszary volt a tanintézet jó szelleme. Ő volt a tanári életben csaknem elkerülhetetlen apróbb ellentétek szerencsés kezű kiegyenlítője, aki szelid lelkületével, kipróbált bölcsességével s erősen meggyőző ékesszólásával a legharciasabb elemeket is le tudta csendesíteni.

Ugyanekkor itt kezdette tanári pályafutását a későbbi nagynevű Antolik Károly, a fizika és számtan jeles, tudós tanára.

Ennek a generációnak azonban legrokonszenvesebb tagja Mortenson Ede volt, az én utódom, aki a kaposvári társaséletbe is oly hamar és oly mélyen beleékelte magát, hogy annak másfél évtizeden át egyik legtevékenyebb és legkedveltebb tagja lett. Csak egy baja volt, hogy egy kicsit a politikába is belemártotta magát, ennek köszönhetjük mi az áthelyeztetésével bennünket ért, soká pótolhatlan veszteséget.

A legnagyobb bűne az volt barátunknak, hogy 1879-ben az emlékezetes lellei zsinaton Németh Nácinak a tűzjáték rendezésében segédkezett; emiatt helyezték át Lőcsére.

Fail Attila rövid pár évig állt az intézet élén, amidőn is helyére Cselkó József szakolczai tanárt nevezték ki.

Amióta ez a szerencsétlen ember vette kezébe az intézet vezetését, ott megszűnt a béke és egyetértés, mert ez fenekestül mindent fölforgatott. Megbomlott hivatali tekintélye foltozására az erélytelen főnökök szokásos eszközhöz, az árulkodáshoz nyúlt, a minek néhány áthelyezés lett a következménye, de végre is ez a fegyver, mint rendesen visszafelé sült el.

Mikor a tanári kar elkeseredése a tetőpontra hágott, ezek önrzetiesebb része hozzám fordult, az akkoron országos képviselőhöz, hogy szabadítsam meg őket ettől a tót inváziótól. Megbeszéltem a dolgot Szabó Kálmán képviselőtársammal és tanácskozásunk eredménye az lett, hogy somogyi képviselőtársaink, névszerint: Somssich Pál, Széchenyi Pál gróf és Fekete

Lajos bevonásával küldöttségileg kerestük föl Trefort minisztert, arra kérve őt, hogy mentse meg intézetünket ettől a pánszláv vezetőtől, aki ezenfelül örökös békétlenséget, meghasonlást teremt maga körül.

A küldöttség szónokája Somssich Pál volt.

A francia eszpri higanyelevevenségű embere csaknem toporzékolva felelte szónokunknak:

Hisz édes Palim, te ajánlottad nekem ezt az embert.

A nagy Somssich Pál pirulva felelé: Amikor ajánlottam, akkor még nem ismertem ezt a jó madarat.

Hát akkor — pattan föl a miniszter, — hogy ajánlhattad nekem.

No jó, megteszem kívánságokat, de ne kívánjátok, hogy elcsapjam, majd áthelyezem rövidesen. És a könnyelmű ígéreteiről híres miniszter beváltotta szavát, még pedig akként, hogy emberünket egyszerű tanárként helyezte át, gondolom, Lugosra. Meghiszem azt, mikor egy Somssich Pál és egy Széchenyi Pál kérték ezt a vármegye nevében.

Cselkót Lenner Emil, majd Danilovics János követte az igazgatói székből. Ezek idejében vonult be gimnáziumunkba az egyetemet végzett fiatalok serege és váltotta föl a magánnevelőkből, jogászokból, pap- és orvosnővendékekből összetoborzott tanárokat, de velők új veszedelem ütötte föl a fejét.

A fiatal tudósok nem a gyakorlati életnek neveltek s az ifjúsággal szemben tulkövetelők lettek. Az a fiatal speciálista tanár, aki egy tanszak tárgyaival éveken át foglalkozott, azt kívánta az ifjútól, hogy vele lépést tartson, talán még versenyezzen is.

Szerencsére az élemedettebbek, tehát bölcsebbek, így a többi között első helyen Danilovics igazgató, megtalálták a tüzes ifju professzor urak lehűtésének módját.

A kaposvári gimnázium újabb életéről már csak azért sem írok, mert alig tudnék tárgyilagos maradni. Ne csodálják ezt kérem, hisz három fiam volt szerencsés ez intézet növendéke lenni. Ezzel, azt hiszem, alaposan megindokoltam hallgatásomat.

*

Az intézet ujabban rohamos fejlődésnek indult. Tanárai-

nak, tanulóinak száma a régihez viszonyítva, meghatványozódott. Az intézet termékenyítő melegágya lett a tudományos ismereteknek, melyek a gondos, lelkiismeretes vezetés mellett, főképp legujabban egyre szélesülnek s intézetünk fejlődése, izmosodása mindenkitől észrevehetően, még pedig a legegészségesebb irányban halad, csak egy lényeges pontban hanyatlik hosszú évek óta. A szívbeli és lelki kapocs, mely „valamikor régesrégén” tanárt és tanítványt egybefűzött, meglazult. Az államtisztviselővé fejlődött tanárember már csak tanít, de ritkán nevel, végezze ezt el — mondja, — teljesen a szülői ház, ezért engem külön díjazás úgy sem illet.

Gimnáziumunk száz éves jubileumára az a leghőbb kívánságom, hogy a régi nemes viszony foglalja vissza helyét tanár és tanuló szívében, mert ez az egybeforrás legbiztosabb záloga az egészséges fejlődésnek.

*

Nincs az a társadalmi állás, mely egy hivatásos tanár foglalkozásához lenne hasonlítható.

A legnemesebb eredmények kísérik a lelkiismeretes tanár fáradozásait. Az országoknak azok szellemi életétől, értelmi fejlődésétől föltételezett sorsa van a tanítók kezében. Ma már azt sem lehetne elmondani, hogy például a tanár élete hasonló a gyertyához, mely míg másnak világít, maga elhamvad. Dehogyan hamvad el. Nem élünk már ilyen ideális világban; viszont azok száma is fogy ám, akik mint mi, az intézetnek falai közt átélt időt tekintették életük legkedvesebb emlékének.

De hát így rendezte ezt be a korszellem . . .

KÉT KATALIN-BAL.

A Katalin-bálok, a közelgő farsang ezen elővigalmai, inkább házimulatságok számába mennek, mert azok közönségét ugyszólván a helybeliek teszik ki. Nagy is ám ilyenkor a mi leánykánk ázsiója. Az én legénykoromban legalább nagy körültekintéssel, figyelmességgel kellett elbánni azzal az összesen tízennégy társaságbeli hölgyikével, akik akkoron a kaposvári szalonokat és tánctermekeket uralták. Nem volt elég még az aranszegélyzetű meghívó sem, személyesen kellett fölkeresni a családokat, egyenkint kapacitálni a kedves mamákat, hogy bálunk sikerét biztosítsuk. Annyira elkényeztettük őket, hogy utóbb már a nevetségesség veszedelmes közelségébe jutottunk. Itt tenni kell valamit.

Megtörtént például, hogy midőn én, a kezdő ifju (első éves jogonc) a három szép rózsaszállal ékeskedő A . . . s családhoz beállítottam, nagy meglepődve azzal fogadnak: mi azt hittük, hogy F. Jóska (legjobb partinak ígérkező barátunk) jön el hozzánk fölkerőbe.

Hát kérem, felelem nyomban, Jóska barátom a legjobb helyeket kiválogatta magának, nekem csak a silányabbja jutott.

Igaz, hogy bálunkról elmaradtak, de én is megvettem közérdekű elégtételemet.

*

Ezen az én első bálomon keveset időztem a táncteremben. Akkor a táncmesterek nem keresték oly sűrűn föl városunkat s én kimaradtam a kurzusból. Így be kellett várnom, míg nagyobb jártasságra teszek szert Terpszichore művészetében, ezért csakhamar bemenekültem az étterembe. Itt ismerkedtem meg Suri Ferkó későbbi, jó emlékü rendőrkapitányunkkal, ezzel az egyeneslelkű emberrel, aki már ifju korában híres volt vendéglátásáról s ott rekedtem kedves társaságában. A „Korona“ ablakain

már átderengett a szürküllet, mi természetesen megszaporodva, báléji mámorral még egyre üritgettük a poharat ifjúkori álmaink Katalin-rózsáira. Hátunk mögött huzta Garai Ferkó bandája a „Fekete szem éjszakája” s a többi rokonfajokat.

Fiuk, szól közbe König Jóska, a később öngyilkossá lett pozsonyi ősjogász, a' mondó volnék, hogy már nem is érdemes lefeküdni.

De hát mivel üssük agyon az időt, felelem nagy szerényen én, a jogász-gólya. Szépeink mind alusznak, a borból is elég volt.

Jó lenne gőzfürdőbe menni, mondja S. Lajos. Igen ám, csakhogy Garai minden pénzünket kimuzsikálta. Tudjátok mit, szól Sury barátunk, menjünk ki a mi ivánfai szállónkba. Az idő egész tavaszias, ételről, itálról, kocsiról majd gondoskodom, a többi a ti dolgotok.

A társaságból azonban csak hárman hajlottunk a jó szóra: Kovács Károly, Zalaegerszeg későbbi híres polgármestere, az ősjogász és csekélységem.

*

A kora tavasziashoz hasonló szép idő reggel kicsalt bennünket Ivánfára, hova frakkban, klakkban és lenge ősz felöltőben délelőtt 10 órára már megérkeztünk, ahol is gazdánk egy terjedelmes sonkát és taligakerék nagyságu kenyeret emeltetett ki a kocsiderékből.

A báléji táncgimnasztika szülte farkasétvágygyal láttunk hozzá rögtönzött s a villásreggelitől ebédig benyúló étkezésünkhöz, melynek csemegéjét az általunk sült burgonya képezte.

Ebédközben látjuk ám, hogy a láthatár hirtelen elborul és sűrűn kezd a hó szállingózni.

Mint természetbarátok, valóságos gyermeki örömmel néztük az első havazás pelyheit.

A sűrűn hajtogatott ivánfai s az álmatlanul átvirrasztott éjszaka hatása alatt ebéd után csakhamar mély álomba merültünk, melyből a szoba hidegsége úgy öt óra felé ébresztett csak föl bennünket.

No fiuk, ideje a hazatérésnek, mondja szeniorunk: Kovács Károly. Sem lámpánk, sem holdfényünk. Fakészletünk is fogyóban. Siessünk, nehogy itt rekedjünk.

Fölcihelődünk és már nyitjuk az ajtót, azaz hogy akarjuk nyitni, de az nem enged. Vállvetett erővel sikerült félig kinyitni s ekkor láttuk, hogy félöles hórétteg torlaszolta már el a kijáratot. Kint pedig valóságos szibériai hóvihar táncolt az ivánfai halmokon. Egy lépést sem tehattünk tovább, mert akkor még nem voltak készletben a skandináv szántalpak. Alig hogy az ajtót sikerült bezárnunk.

A fiatal lélek könnyelműségével kezdtünk beletörődni megváltozhatatlan sorsunkba. Elvégre ennivalónk kitart akár három napig, a pincekulcs a szives gazda zsebében. Igen, szólok, de a fa, a tüzelő anyag!

Ez a fölfedezés egy kissé lehűtötte robinzoni bátorságunkat. Összekutattuk a pince és présház minden zugolyát, míg végre a padlás egyik sarkában egy halmaz szállókaróra bukkantunk. Ez az érzése lehetett Columbus matrózának, midőn az árboc-kosárból Amerika földjét megpillantotta.

Meg vagyunk mentve. Az éjet ezzel a készlettel szerencsésen kihuzzuk, reggelre majd csak jóra válik ez a most már borzalmas idő. Házigazdánk szülői, no meg barátaink is tudják, hol vagyunk, majd csak értünk jönnek.

Ezen megnyugtató után alaposan befűtöttük a pléhkályhát, a sublótból előkerültek a gyakori használatból zsiros négylevelű bibliák s úgy éjfélig elfilkóztunk, természetesen puffra, mert aprópénz híjával voltunk, a bankókat pedig otthon felejtettük . . .

A hóvihar egész éjen át tombolt s reggelre öles fuvatokat hordott össze és színültig betemette az Ivánfára vezető mély utakat. Délre lecsitult a rettenetes idő, mely a szél megszűntével dermesztő hidegre változott. Ebédhez ültünk, persze ételfogásaink változatlanul maradtak azzal a kis eltéréssel, hogy hosszú semmivetésünk már módot adott a burgonyának a sonkaszir segítségével garnirunggá alakítására. Csaknem a percek számláltuk, mikor hallunk már emberi hangot, szankó csilingelést. De bizony hiába vártunk mindezekre.

Midőn a szállókarók utolsó hasábjait is behajigáltuk telhetetlen kályhánkba, valóban komoly aggodalom kezdte megülni az arcokat, annak meggondolására, hogy vékony öltözékünkben kell az éjet ebben a farkasordító helyiségben átvirrasztani.

A házigazda leleményessége megmentett bennünket a reánk váró éjszaka gyötrelmeitől.

Fiuk, töltsük az éjszakát a pincében. Ott tűrhető állapot van.

És bizony a pincelevegő ilyenkor szelid légkörében, a jó ivánfai segítségével, álmatlanul bár, de minden nagyobb veszedelem nélkül kihúztuk a kinosnak ígérkező éjszakát.

Reggel 10 óra tájban emberi hangok hatoltak le katakombánkba; a megváltás hangjai voltak ezek.

A gondos apa egy halmaz téli ruhával megrakott hosszú szánkóval jött megmentésünkre, mely előtt féltucat lapátos ember hajnaltól tartó fárasztó munkája nyitotta meg az utat a máskor oly barátságos Sury-pincéhez és szállított be bennünket a székvárosba, melyben már elveszettnek hittek bennünket. Hogy ne, harmadfél napot töltöttünk hótól befalazott tanyánkon.

Ez volt első Katalin-bálom csaknem tragikus befejezése.

*

A következő évben rendezett Katalin-bál sikere céljából már nem házaltunk, hanem egyszerűen megfenyegettük kaposvári táncosnőinket, hogy ha velünk nem tartanak, a nagy bálokon majd árulhatják a petrezselymet. Ez hatott.

Annyian jelentkeztek mulatságra, hogy annak házas jellegét már nem tarthattuk meg. A közeli vidék leányserege is beigérkezett. Most már el nem maradhat a füzértánc. Abban a boldog időben, midőn a házasulandó ifjak száma megháromszorozta az eladó lányokét, kedvökért minden áldozatot meg kellett hoznunk.

*

A bál előtt három nappal ismét Sury Ferkó barátunk volt az, aki kiinvitálta a rendezőséget ivánfai szállójába. A mult évi veszedelem után egy kissé huzódottunk, de gazdánk nem tágitott. A bált megelőző vasárnap délutánján kimentünk tehát, még pedig annál bátrabban, mert velünk jött Psik Gyula barátunk is, az egykori pápai nagybotos, tigrisnagyságu doggjával és Rigó Jancsi egy kvartettel.

Velünk tartott a bár nem rendező Rippl Jóska is, társaságunk elváihatatlan alakja, világhírű festőművészlünk édes apja, akkoron elemi iskolai igazgató.

Suryék szállója híres volt kitűnő boráról. Ez a szálló is

azon birtokhoz tartozott, melyet a török uralom idején a Kaposváron székelő pasa Allah nagy öröme? Ivánfa szívéből kihasított és mely a mai kápolnától ép Suryék szőlőjénél végződhetett.

Az ivánfai bor ma is jó hirnévnek örvend, de abban az időben, mikor a permetezés, szénkénegezés, főképp pedig a kénporozás nem fosztotta ki ősjellegéből, hatalmas egy ital volt, mely főképp Katalin-napja körül hamar lángba borította az arcokat és sziveket, dalra nyitotta az ajkakát, sőt ami a legveszedelmesebb volt, lázas feszültségbe hozta az izmokat is, a férfi erő és ügyesség demonstrálására. Csak azt ne tette volna.

Gyermekkorom óta a testi mérkőzésnek soha barátja nem voltam. A dijbirkózásokat nagy pénzért sem nézném meg ma sem, azóta, midőn láttam, hogy a Landaeur-cég későbbi híres betörője, Pospisli, a Carré-cirkuszban Budapesten csaknem elevenen ette meg francia ellenfelét, akit csak a rendőrök kardlapozásai ragadtak ki vasmarkaiból és fátumok fátuma, önkénytelen belekeveredtem ebbe a gladiátor mulatozásba.

Az én angol hidegvérű, szelid lelkületű Rippl barátomnak birkózási kedve támadt. Hiába szabadkoztam, engem tartott legméltóbb versenyzőjének.

A merész kihívás elől ennyi ember szeme láttára szégyenlettem meghátrálni, főképp a cigányok feszélyeztek. Én a cigányvajda főrendező, tisztára elveszíténém előttük a tekintélyemet, pedig a rendezőnek erre nagy szüksége van főképp a bál előtti napokban.

Elfogadtam a kihívást s az első mérkőzésnél sikerült sarokba szorítanom vasmarku ellenfelemet, aki ezt el nem tűrhetvén, megismételtette velem a harcot, melyben ismét én lettem a győztes, de csak félig, mert a föld felé hanyatlásában magával rántott olyképp, hogy én orrom egész hosszában, a szoba sarkában álló szekrény élébe vágódtam.

A jó ivánfai elnémitotta az éles fájdalmaikat s én már el is felejtettem a balesetet.

Egyszerre azon vettük észre magunkat, hogy társaságunk erősen megfogyatkozott. Psik Gyula a bandával ott hagyott bennünket. Utrakeltünk mi is.

Amint lefelé haladunk, a Fatérék szőlője aljából zene hangjai hallatszottak föl hozzánk.

Leérve, furcsa jelenetnek lettünk tanui. A bor győzéséről híres barátunk a hideg őszi időben a földre leheveredve huzatta kedvenc nótáit, mellette állott vérbeborult szemekkel félelmetes doggja, mely a cigányok kézmozdulatait gazdája ellen irányzott támadásnak hihette, mert fogcsikorgatva kísérte minden mozdulatukat. A halálra rémült híres kvartettet mi mentettük meg kinos helyzetéből, akiket gavallér barátunk másnap bőven kárpótol a kiálló rettegésekért.

*

Ugy esti tíz óra tájban értem haza a megyei székház első emeletén levő lakásomba, amidőn is ösztönszerűleg a tükörbe pillantva, látom, hogy orromon egy dorongvastagságú hustömeg ékeskedik.

Ne neked bálrendezés, vége a kotillonnak!

Fölverem a kezem ügyébe esett ordonáncot s a vármegye költségén beszerzett jégkészlet borogatásával reggelre sikerült leapasztanom orrom fölösleges és szokatlan terhét, de annak idegen színei ott maradtak arcomon.

Másnap sorba futtattam emberemet a rendező társakhoz, hogy tudassam velük a rendezőségről való lemondásomat, közben fájdalmas tekinteteket vetek a szobámban elhelyezett virágcsokrokra és kotillonordókra.

Rendező társaim ijedten rohannak hozzám azon kijelentéssel, hogy a francia négyeseket még csak elrendezik, de a kotillont, melynek egybeállítását akkoron ugyszólván monopolizáltam, el nem vállalják.

Majd kioktatlak benneteket. Három napon át szorgalmasan ellátogattak hozzám, magyarázgattam, amit lehetett megmutogattam, de a felnőttek oktatásának harmadik napján kategorice kijelentették, hogy nem vállalkoznak, egyben kijelentvén, hogy a kotillon, melyre dámáink legjobban számítanak, semmi körülmények között el nem maradhat.

Már én pedig ezzel a kékes-zöld foltokkal tetovirozott arcommal még a bálba sem mehetek el.

Ekkor lép be hozzánk a multságunk iránt érdeklődő Németh Náci, aki jó tanácsával már sok válságos helyzetből kimentett bennünket.

Hát csak a Gruber orra az akadály, hiszen ezen könnyű szerrel segíték. Örömrivalgással fogadtuk ajánlatát.

Esti hét óra tájban teljes pipere-készlettel beállít hozzám protektorunk. Neki feküdt ábrázatomnak, végig kente azt masztixsal, cinóberrel, végezetül vastag rizsporhálózattal orromat arcomhoz hasonló színűvé változtatta.

Most már mehetsz és megjósolom, hogy finomra meszelt arcoddal még nagy hódításokra lehet kilátásod.

A rendezők tiszte akkor nem abban állott csak, hogy a táncfigurákat nagy grandezzával eldirigálják, hanem a táncban is jó példát kellett mutatniok. Mint szenvedélyes táncosnak nem is volt szükségem a biztatásra.

A csenedesebb táncokat szerencsésen ellejtettem, de midőn a gyorspolkánál táncosnőmmel, akkori ideálommal, szédítő sebességgel harmadszor táncolom körül a nagy termet, ő ijedten néz rám. Mi lelte magát, hiszen egész formájából kiment. Az orra olyan, akár egy tetovált rézbőrű indiánusé. (Az izzadás lemosta maszkomat.) Rögtön abbahagyom a táncot, menekülök az étterembe, de midőn a kotillonra került a sor, bizony előráncigáltak onnét s én szégyenszemre közneveltség tárgya lettem, de hát még ezt az áldozatot is meg kellett hoznom, ha nem akartam, hogy a főrendezőségről lefokozzanak.

Ez talán még a behavazásnál is nagyobb kalamitás volt, mert abból ép bőrrel menekültem, de nagy igyekezetembe került, míg ideálom emlékéből eltorzított arcom fotografiáját eltüntethettem.

*

Valahányszor elhaladok a gazdát cserélt szállóház előtt, melynek ma Vörös Nándor érdemes hegybíránk a tulajdonosa, mindig bizonyos meghatottság szállja meg lelkemet.

Igaz, hogy két Katalin-bálomat rontotta meg ott tartózkodásom, de annak emlékéit réges-régen elmosták azok a felejtetetlen szép órák, miket később ebben a ritka vendégszerető Tuskulánumban, pohár mellett, jó bor mellett eltöltöttem.

Te hű barát pedig, talán a természet fölötti kapcsok révén megtudtad már, hogy élnek itt még ezen a sárgolyón olyanok is, akik el nem felejtettek.

PÉCSI EMLÉKEIM.

Az álarcos bálók bohókás divatja kimulóban van. Nem olyan világot élünk, hogy minden komolyabb cél nélkül bolondot csináljunk magunkból.

Az eleven szellem, a tréfára hajló kedély, főképp a ledér könnyelműség híján alig volnánk, de ezek ma már értékesebb vásártérre kerülnek.

Különben is az efajta vigalmak több-kevesebb sikerrel csak nagy városokban rendezhetők, ahol szabadabb a mozgás, kockázatlan az inkognitó, de már ezek a mulatozások is idegen, unalmas alakot öltöttek.

Volt alkalmam a fővárosi jótékony egyesületek egypár ily bálját végigélni. Hát hiába kerestem én ott szellemi röppentyűket, legföljebb azon törekvést, hogy a szép maszk mihamarább megtalálja a szeparéba pezsgős vacsorához invitáló lovagját. Igaz, hogy ezen bálók szebbik része tulnyomóan a félvilági táborból lesz összetoborozva.

A hetvenes években, melyekből történetünk datálódik, a főváros mintájára még a jó vidék kísérletezett az álarcos bálokkal, de ezek, valamint ott, a vidéken is a debardőrök találkozóivá süllyedtek.

Mi sem nehezebb, mint elegáns álarcosbál rendezése vidéken. Mig a fővárosban, a jó társaságbeli hölgy a fölismerés veszélye nélkül, ami az eféle vigalmak legvonzóbb ereje, elvegyülhet a bohókás sokaságba, de nem a vidéken. Itt bujjék bár a legfantasztikusabb kosztümbe, alakjával, tartásával már belépése pillanatában fölismerik, hogy ne is szóljak a komornák és szobacicusok megbízhatatlanságáról, a frizőrök és szabók indiszkréciójáról. Csak egy példát.

Miklósy Gyula színigazgató kaposvári időzése alatt mi is rendeztünk egy fényes álarcos-bált és bár az előzékeny

direktor ruhatára egész készletét rendelkezésünkre bocsátotta s így négy-ötszörös átalakulásra lett alkalmunk, már a terembe-lépéskor szétfoszlott az inkognitónk.

Ez a sors érte hölgyeinket is.

Ezek és hasonlóak okozhatták, hogy például a mi székvárosi álarcosbáli élményünk már csak arra szorítkozik, hogy Barczáék Hushagyókedden este, a nagybögő eltemetésének izlés-telen szertartása mellett rendezik az egyetlen ilyenmő vigalmat.

A hetvenes években valósággal Bécs-elevenségű Pécs városa még nem mondott le a régi módiról s ha mást nem, de a „Hajó”-ban évente megrendezte szokott demimonde bálját. Egy ilyenbe sodort engem a véletlen.

*

Másodéves jogászkoromban, Hushagyóvasárnap estéjén ott ülök a „Magyar Király”-vendéglő egyik emeleti szobájában Stadler Miksa barátommal, aki mint magánhallgató jött be vizsgázni az első évi tárgyakból. Erősen lapozgatunk, hogy a másnapon tartandó vizsgák anyagát összefoglaljuk.

Esti tíz óra tájban kujon barátom egyszerre csak becsapja a tankönyvét.

Az ördög rójja tovább a betűket.

Miért, kérdezem.

Hát csak megnézzük a Hushagyóvasárnapi híres Viehmarkt-t a „Hajó”-ban.

Hova gondolsz, hiszen nekünk legalább is hat órai erős munkára van szükségünk, hogy a tananyaggal teljesen készen legyünk.

Én tárgyam felét már otthon megtanultam, a másik felével holnap reggelig elkészülök.

Csak betekintünk a bálba, amelyet kár volna látatlanba hagyni. Egy óra múlva itthon leszünk és folytatjuk a tanulást.

Beugrottam.

Megérkezésünkkor a táncterem már zsúfolva volt a pécsi társadalom minden rangu férfival. Ha jól emlékszem, még egy jogtanárt is láttam ott. (Nem nevezem meg, mert még életben van.) Rögtön tisztában voltam, hogy a táncosnők a demimonde oduiból kerültek a fényes terembe.

Ott állok a terem közepén, bámészkodva, a büntető és

közjog szakaszain töprengve inkább, semhogy figyelmem oda terelődött volna az odaliszkokra, midőn egyszerre látom ám, hogy két elegáns fekete dominót egy csomó ifju valóban üldözbe vesz.

A hölgyek egyike, az elegánsabb, nagy zavarában egyszerre csak felém tart s a következő szavakkal karjára fűz:

Te, ugy látom, ismeretlen vagy. Arcod bizalmat keltett bennem. Az Égre kérlek, ments meg ebből a kinos helyzetből. Add ki magad a fivéremnek. Hogyne fogadtam volna el a hálásnak ígérkező szerepet . . .

Ezzel természetesen hölgyem meg volt mentve a tolokodók üldözésétől. Karonfogtam és belevegyültünk a hancurozó tömegbe, csakhamar bizalmas tété-à-tétébe merülve.

Alig pár hónapja jöttem be faluról Pécsre, így nem ismerhettem az itteni társadalmi viszonyokat. Szobalányom már napok óta csábítgatott ebbe a fényes álarcos bálba, melyhez hasonlót, mint mondá, én is alig láttam. Most látom csak, hova kerültem. A kíváncsiság s az ujság ingere vonzott, de most már kedvedért pár órára itt maradok. (Ne neked vizsga! sóhajtozom.)

Ritka, kellemes modora, eleven szelleme, csakhamar leköttöttek.

A hosszú társalgás alatt nem tudtam rábirni inkognitójának elárulására. Teljesen zárkózott maradt és lovagias szolgálatom csak azon csekélyke jutalomban részesült, hogy az álarc üregén gyönyörködve néztem csillogó, éjfelete szempárját s ugy félig sikerült látnom szépen formált alabástrom karjait.

Tudod mit, szólt végre, ha komolyan érdeklődöl irántam, szentségtörés lenne ebben a profán környezetben ismerkedésbe elegyednünk, hanem mondok valamit: holnap egy, a plébánia templomban délelőtt 11 órakor végbemenő esküvőnél koszorúslány leszek. A jelzett időben légy a „Hohe” kávéház előtt, figyeld meg a nászmenetet és aki abból fehér zsebkendővel feléd int, az én leszek. Ekkor tudakozódjál családom után és ha szerzendő információidból kedvet kapnál ismeretségünk folytatásához, keress föl bennünket a családi otthonban.

Éjfélíg maradtunk együtt. Ekkor szépem, legalább annak kellett lennie, mert nagy könyörgésemre fél profilját látnom engedte; csak abba egyezett bele, hogy a „Hajó” előtt várakozó

magánfogatához lekísérhessem, melynek üvegablakát — bár biztató mosolylyal — becsapta orrom előtt.

Botka Tóni barátom, aki a szobacicut vette pártfogásába, míg mi a nagy tömegben kóvályogtunk, mint utóbb megtudtam, szerencsésebb volt.

Hazamegyek lakásomra s a történetek dacára volt annyi lelkierőm, hogy reggeli hét óráig olvastam a vastag tankönyvek előttem táncoló sorait.

Ekkor jéghideges mosakodással a változatos éj mámorát eltüntetve, fölfrissülve szaladtam a joglyceum felé.

A vizsga sora későn került rám. A toronyóra ép akkor ütötte a tizenegyet, amidőn a cenzurándusok székén elhelyezkedtem. Mi lesz most, hiszen szépem ekkorra tűzte ki a találkát.

Annak dacára, hogy eszem szép ismeretlenem körül kóválygott, fényesen levizsgáztam, de mit ért ez nekem akkor.

Miska barátom reggelfelé vetődött haza. Ő is elment ugyan a Lyceumba kísérletezni, de annak külszöbét többé át nem lépte, legalább vizsgázó szándékkal nem, azért mégis igen érdemes tisztviselője lett vármegyénknek.

Kerestem, kutattam hölgyemet. Mindhiába. Akkor még nem volt divatban kávéházakban a hölgyeknek lapokat muto-gatni. Apróhirdetések sem járták. Így örökre ismeretlen maradt előttem báléji tündérem.

Ezen sorokat is azért irtam, hogy azok révén, igaz, mikor már a fölfödözésnek mi hasznát sem vehetem, rátaláljak s legalább annyit megtudjak, hogy életben van-e? De hát hova adresszáljam a „Somogyi Hírlap”-ot? Talán a véletlen segítségemre jő s én legalább a nevét megtudom annak, aki jóhírnevét lovagiasságom vértjére bizta.

*

A hetvenes években a „Volkszängereiok” ritkaságszámba mentek.

Ezek között a leghiresebb Grosszmann budapesti társulata volt.

Igaz, hogy a társulat előadásai német nyelven folytak, de Pécs akkoron németiséghez hajló, erős polgársága szívesen látta a mai kabarékat pótló bohémeket.

Ez időben végeztem utolsó vizsgámmal. Hat tárgyból kel-

lett vizsgáznom; tehát a hét minden napjára egy esett. A nagy hét előtt való vasárnap este, hogy a tanulástól félig agyon-gyötört fejemet kiszellőztessem, betévedek a már akkor jóhírű és népszerű „Mátyás király“-ba, hol a művésztrupp ép bemutató előadását tartotta.

Néhány kedves katonatiszt és jogász barátomra találtam itt, akik asztalánál elhelyezkedtem.

Akkor még nem volt szükség sámpányira, hogy a fiatalokat extázisba hozza, erre talán nem is telett nekik. A híres, akkor hamisítatlan jó szkókói pécsi bor megtette a szolgálatot.

A valóban művészi nivón álló előadás, főképp pedig a bájos orfeum-diva tüzes szemei még a bornál is elementárisabb erővel, annyira föltűzelték ifjainkat, hogy a társulat néhány tagját s a primadonnát asztalunkhoz invitálták, aki velem szemben foglalt helyet.

A bőven fogyasztott likvidumok vakmerőkké tették barátaimat, akik, mondhatom, izléstelen és könnyű győzelemhez szokott modorral kezdték kezelni átellenesemet.

A szegény sértődött leány nagy zavarral küzdött. Egyszerre csak az asztalt nagynehezen megkerüli, mellém telepszik s ép úgy, mint álarcosbáli ismeretlenem, csakhamar esdve kér, legyen lovagja s mentsem meg az arcátlan tolakodástól.

Hát, gondolom magamban, a végzet csak az űvegen át csókolódzó szerepeket szánta nekem és olyan fatális időben, mint a múlt évben, a vizsgák tizenkettedik órájában. De ki tudta volna megtagadni egy könybelábadt szép szempár esdeklő kérését.

Meghitt társalgásba fogtunk.

Nyugalmazott őrnagy leánya vagyok, — szólott. Három-száz forint havi fizetésem van. Ezeket a léhűtőket egyik zsemből kifizethetem. Persze ők azt hiszik, hogy azért a kis vacsoráért nekik minden szabad.

El kellett hinnem szavait, mert valóban nagy művésznő volt énekben, zenében. A hegedűt különösen oly virtuozitással kezelte, hogy a „Velencei Carnevál" variációit a hegedűt fejére téve, játszotta el.

Pécsi lakó ön?

Nem, — feleltem. Csak addig maradok itt, míg jogi vizsgáimmal végezek.

Mennyi időbe kerül ez? — kérdezi.

Egy teljes hétbe, — feleltem.

No, mi ép annyi ideig maradunk itt. Tegye meg nekem azt a szivességet, hogy naponta látogasson el előadásainkra. Mindig foglaljon le egy asztalt kettőnk számára.

Én a piészeim közti szünetet s az előadás utáni szabad időmet az Ön társaságában akarom eltölteni. Csak így menekülhetek a tolakodástól. (Alásszolgája neked abszolutórium!)

Ugy is történt.

Naponta elmentem előadásukra, minden száma befejeztével asztalomhoz ült s ezáltal hermetice elzárta magát minden idegen közelítéstől, mintha csak az én számomra látszott volna élni. Éjfélután hazakisértem a „Vadember“-be, melynek kapuját azután ép azon módon csukta be orrom előtt, mint álarcosbáli szépem a hintóét.

Én pedig minden reggel szorgalmasan mentem a vizsgákra.

Öt napig tartott ez így. A hatodik napra maradt a bánya-jog, melynek tankönyvét még föl sem vágтам.

Mit ki nem bir az ifju erő, főkép, ha szép szemek irányítják. Mert hát nagyon szép volt az istenadta. A pécsi férfitársaság bomlott utána. Irigykedve nézte sikeremet. Az is megtörtént, hogy az utcán utána mutogattak a szerencsés udvarlónak.

Végre is a pécsi ifjak leleményessége kifogott rajtunk. Mig az asztalnál szülőben időztem a hét vége felé, sorba mutatkoztak be nekem és még akkor is ott maradtak asztalomnál, amikor a diva odatelepedett, ennek nagy bosszuságára.

Jól emlékszem, hogy harmincon felüli névjegygyel tértem haza Kaposvárra.

Boldogult Lászl Gusztávval voltam elszállásolva a Magyar Királyban. A Vadembertől szállónkig jó hosszú utat kellett megtennem az éji órákban. Barátom türelme már fogytán volt és midőn péntek este azzal állítottam be, hogy kimerültségem miatt már a holnapi bányaügyi vizsgával adós maradok, olyan korholásba fogott, melyet soká nem felejtettem el. Méltó oka volt ehhez, mert, amit előbb kellett volna olvasóimnak föltárnom s amiről ő tudott, már praezumtiv vőlegény voltam.

Régóta nézem élihetetlenségedet, szólt. Ha holnap le nem vizsgázol, úgy rögtön távirok szived választottjának, hogy az ilyen himpellér embert vesse ki a fejéből.

Zsebredugtam sértő szavait. A lovagiasság, a szegény üldözött leány iránt való rokonszenvem hajtogatásával iparkodtam kérlelni igaz barátomat.

Nincs mentség, felel. Egy föltétel alatt elállok szándékomtól, ha holnap levizsgázol.

Ez hatott.

Három adag fekete kávé rendeltem, hogy legyőzzem az álmoságot. Fölvágtam a bányajogot és reggel hétig tanulmányoztam az addig soha sem hallott aknák, tárnák, bánya-társládák általam soha nem hallott elméleteit.

A vizsga végeztével Mutsenbacher tanárom ezen szavakkal adózott készségemnek: „Uraságodból kitűnő bányajogász válik“.

Zsebemben az ábszolutóriummal, siettem az utolsó előadásra, hogy a divától elbucsuzzam, akit már ekkor a szemfüles ifjak körülvettek.

Nem várt hidegséggel fogadott. A lurkók távollétémben elárulták, hogy ki a hódolatom igazi tárgya.

Az én sápadt hölgyem vallatóra fogott. Hát igaz, amit ezek az urak mondanak?

Természetesen, feleltem.

(Ekkor láttam csak, hogy komoly, tisztességes céljai lehetek velem.)

Elvégre is csak lovagias szolgálatra vállalkoztam, amit hiszem, hűségesen teljesítettem.

Igaz, felelte könybelábadt szemekkel.

Még Titelből irt egy szomorú levelet, melyben ismeretlenül is bocsánatát kérte az én választottamnak, akit akaratlanul megsértett.

Sokszor gondoltam a bájos Gressner Annára, azon megnyugvással, hogy helyesen cselekedtem.

*

Ebből az egyszerű memoárból ti, kedves régi pécsi barátaim, végre megtudjátok, hogy nem volt mit irigyelnetek tőlem. De mégis. Az ötnapos pünkösdi királyságot, mely előttem azért vált

felejthetetlené, mert beleláttam egy születésétől nemes, előkelő műveltségű, finom lelkületű, a sors viszontagsága által a bár szépen jövődelmes, de sikamlós deszkákra jutott szép leány lelkivilágába.

Az életben gyakran előforduló két egyszerű történet ez, melyekből egy nagy erkölcsi tanulság mégis kivonható, hogy nem jó a tüzzel játszani. Ne vegyék rossz néven tőlem, hogy változatokban gazdag életem mozaikjait az élet alkonyában legalább a magam élvezetére összeillesztgetem, hogy akkor, midőn már minden kezdi elveszíteni régi becsét, az egyberakott életkép szemléletéből szellemileg kérődzhessem.

TÖRÖKVILÁG IVÁNFÁN.

A milleniumi kiállítás archeologiai osztályában sokaknak föltűnhetett egy, a pécsi püspök tulajdonát képező, agyagból készült következő föliratu boros korsó:

Mikor a törökök Kaposvárott laktak,
Ivánfán belőlem nagyokat ittak.

Ez a fölirat arra enged következtetni, hogy a török hódoltság idején a kaposvári bég és vezérkara, ivánfai szőlőbirtokok voltak, akik minden valószínűség szerint a szőlőhegység legértékesebb részét, a mai kápolna körül fekvő területeket birtokhatták. A fölirat szerint az is bizonyos, hogy jó törökjeink a Kórán tilalmának sutbatételével, a szőlő levéből derekasan idogáltak. Ami természetes is volt, mert hosszú uralmuk alatt a klímához, a magyar szokások és erkölcsökhöz asszimilálódnok kellett.

Oly nagy föltűnést keltett az a bizonyos korsó, hogy körülle a napi sajtóban élénk eszmecsere indult meg annak megállapítására, hogy hát tulajdonkép melyik Kaposvár lehetett ez és hol létezett, mert nyelvemlékeink Kaposvárról és Capusvárról is szólnak. De hát a nagy vitatkozásnak a mi előnyünkre, véget vetett a fölírásban jelzett Ivánfa, mert Ivánfával bíró Kaposvár csak a mi kedves városunk lehetett. Így hát mégis csak Ivánfa mentette meg a nemzeti becsületet.

Kovács Jóska ügyes fazekas-iparosunk, akinek figyelmét ez a korsó a kiállításon fölkelte, annak mintájára vagy kétszáz darabot készített, amelyeknek oly nagy kelendőse lett, hogy nekem csak egyet sikerült megkaparitanom, de ennek is lába kelt, pedig a közeli napokban nagy hasznát vehettem volna.

A Szandzsákból hozzánk menekült török tisztak közül a velük étkező hadnagy fiam révén néhánynyal megismerkedtem és pedig azokkal, kikkel az európai nyelvekben való jártasságuk

folytán érintkezni lehet. Mi természetesebb, minthogy őket a török vonatkozású ivánfai szállónkba egy kis magyar piláfra, rizses pörköltre, meginvitáltam.

December 8-án, egy csaknem tavaszias vasárnap délután, négy óra tájban, az influenzával küzdő kedves Szali Zekki kapitány kivételével, gyermekeim s ezek egypár tisztbarátja kíséretében fölkerestek ivánfai Tuskulanumomban: a perzsa származású Nadji Hüsszein kapitány, azelőtt az egyik konstantinápolyi katonai főiskola francianyelv tanára, az anatóliai Angora szülötte: Hasszán Haïri főhadnagy és a Szmírnából származó, igazi magyar táblabíró arcú Hasszán Niazi, a 60-ik számú török gyalogezred főhadnagyi rangban levő katonai karmestere.

Szálem alejkummal fogadom őket, mire ők a tisztelet jeléül kezeiket homlokukra illesztve, Alejkum szálemmel és barátságos kézszorítással üdvözlönek.

Tehát három század és néhány évtized multán életre kelt a történelmi nevezetességű fölírat; mikor a törökök Kaposvárott laktak, de megelevenült a fölírat második verse is: Ivánfán belőlem nagyokat ittak, ha nem is abból a híres, de az én vászonkorsóimból, melyekhez hasonlókat, mint mondták, otthon ők is használnak a szabadban történt mulatozásokon.

Tessék már most ennél változatosabb társaságot elképzelni, midőn tesszáliaiak, anatóliaiak és szmirnaiak a magyar testvérekkel ütik össze poharukat és higgyék el, hogy civilöltözeteikben, magyaros arckifejezéseikkel úgy közénk illettek, akár a született magyarok. Az egy Hasszán Haïri jelent meg diszes, bár tábori egyenruhában és úgy festett fekete hajával, szép bajuszával, akár csak egy magyar huszárfőhadnagy. Viszont ők is megjegyezték, hogy a kaposváriak arca honfitársaikra emlékezteti őket. Magam is elnéztem egyik főhadnagyunkat, amikor Haïri fővegét a viharszíjjal fejére illesztette és bizony azon gondolatom támadt, hogy láttára az anatóliai szép kisaszonyok nagy zavarba jönnének.

Bizonyos aggodalommal néztem a barátságos együttlét fejleményei elé, hogy vajjon megisszák-e az ivánfait. Hát pedig nem vetették meg s a harmadik pohár fölhajtása után csakhamar lekerültek a fejeikről az asztrakán kucsmák, miket még a szalónokban sem szoktak letenni.

A társalgás könnyen megindult. Nadji kapitány, ez a török Mezzofanti vagy tíz nyelvet beszél, köztük a franciát és németet, mindkettőt csaknem tökéletesen. Hasszán Haíri szintén járatos mindkettőben, a németben is megtudja magát teljesen értetni. Hasszán Niazi, a karmester, különösen könnyen boldogult Kázmér fiammal, aki ritka vendégeink egy havi itt tartózkodása alatt a török mimikát teljesen elsajátította. Én is előszedtem csekélyke német tudományomat és végezetül az ivánfai is elvégezte nyelvoldó hatását.

Hölgyeinknek volt a legkönnyebb szerepe a nagy nyelv-mérkőzésben, akik francia és német társalgást vittek. Azonban mindnyájunkat meglepett az a csodálatot keltő talentum, amelyet a nyelvek gyors elsajátításában Nadji kapitány produkált, aki rövid itt időzése alatt már is annyira vitte, hogy a társalgás könnyebb formáiban perfekt magyar ákszánnal megértette magát, sőt a nyelvcsiklandozó kifejezésekben is otthonos lett.

Javában folyik a társalgás, midőn díszes egyházi ornátusában belibben közénk szőllősszomszédom, kedves prépostunk, akit a következő szavakkal mutatok be török barátainknak: dr. Zimmert mufti. Lett erre hangos kacaj, de nem nevettek a török urak, akik rehabilitáltak azzal a kijelentéssel, hogy a főpapot náluk (talán kisázsiai dialektussal) valóban müftinek hívják. Pedig én nagyon jól tudom, hogy annak igazi török elnevezése mufti. Mikor érettségiztem, dr. Fesztl Károly tankerületi főigazgatónk, a jó emlékü, későbbi pécsi nagyprépost ép az Izlam vallásból examinált. Midőn is hirtelen azon kérdést intézi hozzám, tudom-e, hogy hívják a török főpapot. Seik ül Izlam, felelem. Nem a legfőbb egyházfejedelmet kérdezem, ezt mindenki tudhatja, hanem egyáltalán a török főpapokat. Késtem a felelettel.

Társaim az első padsorból halkan sugják mufti, de bizony én azt zavaromban nem vettem ki tisztán és büszkén vágom oda a fődirektornak: bufti.

Lett erre általános kacaj a komoly helyzetben. Ekkor történt, hogy főigazgatónk, akit senki nevetni nem látott, (nem hiába kitűnő matematikus volt), mosolyra fakadt. Hát hogy felejtettem volna el az emlékezetes percekben megtanult mufti elnevezést.

A mi kedves muftink csakhamar a pezsgvővérű Nadji mellé helyezkedett, akit a magyar nyelvből hamarosan és alaposan levizsgáztatott, de meg is állta helyét kapitányunk, aki többek közt a prépost által papírra vetett tizezeres számokat is nyomban és hibátlan kiejtéssel fordította magyarra.

A társalgás csakhamar élénkké vált. Mikor pedig fiaim a perzsa indulót négy kézre eljátszották, már a tetőpontig jutott. Ekkor győződtem csak meg, hogy a nálunk már három évtized óta kedvelt induló hű visszaadása az eredetinek. Hát még mikor fiaim eljátszották Hasszán karmester által a 60-ik gyalogezred (ehhez tartoznak törökjeink) számára szerzett szép keleties zenéjű indulót s egy remek szövegű himnuszféjét, amelyeket az ügyes karmester improvizálva lekottázott, no akkor már elemi erővel tört ki a tetszés zaja. Eddig igazán azt hittem, hogy csak a csehek értenek a katonazenéhez, de Hasszán effendi alaposan rámcáfolt.

Török uraink akkor melegedtek föl igazán, mikor a mi páratlan ártistánk: Biringer hadnagy, bemutatta a medvetáncot és viszonzásul a ritka elevenségű Nadji kapitány prépostunk fölkérésére ellejtette az anatóliai táncot, a kóló és csárdás egy keverékét, melyben különösen a kezeknek van graciózus szerepe. Mily bájjal táncolhatják ezt az anatóliai szép hölgyek, amikor a feredzsét levetik . . .

Majd behozták az Adrienne leányom főzte piláfot, melyre udvariasan jegyezték meg, hogy épp olyan jó, mint az ő nemzeti eledelük, azzal a kis eltéréssel, hogy náluk a rizsába egy kis vaját kevernek.

A sok csokjassa effendim után az ivánfai rizlingire került a sor, melyben még ebben az ecetes világban is benne van a nóta.

Gyönyörrel hallgatták dalainkat, de a magyar nótáknál, akárcsak mi, elszomorodtak. Megfigyeltem arcaikat, mélabus szemeiket. Bizonytal a veszendőbe indult hazára és otthon-hagyott szeretteikre gondoltak, akiknek sorsáról mitsem tudnak. A jó karmester könyezve említette meg, hogy feleségét hat gyermekkel hagyta otthon és azt sem tudja merre vannak.

A már komolylyá válni kezdődő hangulatot egy: Csokjassa padisah fölkiáltással a török hazára üritett pohár emelésével sikerült eloszlatnom.

Hát erre a mulatozásra nagyon helyén volt az ivánfai nóta följutása, mely hangzik a következőképp:

„Egyszer esett meg rajtam,
Hogy magamra maradtam a pohárnál,
Szerencsére nem ám lőre,
Bor volt benne.
Ivánfai az effendi veszedelme.”

„Addig ittam belőle,
Jó kedvem szottyant tőle, török lettem,
Jó kedvében ki a Kóránt kijátszotta,
Körülöttem, hogy nincs barát,
Nem ejt bűba.”

*

Fölkértem vendégeinket, hogy beszéljenek törökül, de valahogy meg ne szóljanak ám bennünket. Hát igazán, ennél zengzetesebb csak a magyar lehet. Mire azzal feleltek, nem hiába vagyunk keleti testvérek. Bárcsak századokkal előbb jöttünk volna ennek tudatára, akkor ma másképp nézne ki Európa térképe.

Legalább a nyelvrokonságról nyomban meggyőződtem.

Előveszem somogyi bicskámát a sajt fölszeleteléséhez, melynek láttára örömmel kiáltották a bicska szót. Majd kérdezem, hogy hívják Haíri főhadnagy fővegét, Kalpag, felelték, de könnyebb szolgálatra sapká-juk is van.

Érdekesnek vélem itt fölemlíteni, hogy nálunk tett első látogatásukkor megilletődve álltak meg a Mária kép előtt Nadji nyomban egy kis vallási eszmecserébe kezdett.

Mirjámot mi is ismerjük és hasonlóképp tiszteljük Krisztust, a Mohamedhez hasonló prófétát, akiknek mindenható ura Allah. Elbeszélték ezután Plevljénél történt menekülésüket.

Épp az ujoncokat képezték ki. A háboru kitöréséről mitsem tudtak, midőn egyszerre tizezernyi montenegrói és szerb csapattal találták szembe magukat, ők az ujoncokkal együtt alig voltak kétezren, csak pár napi élelemmel, lőszerral és minden munició nélkül. Volt ugyan két gépfegyverük, de ennek 8000 töltényét alig fél óra alatt ellövéldözték. Lehetetlen volt a tulerővel szemben fölvenni a küzdelmet, ha csak a biztos és

kegyetlen, általános mészárlásnak magukat kitenni nem akarták. Torony iránt, az egyedül nyitva álló szűk szoroson menekülniök kellett. Így jutottak Boszniába és Bilekben történt lefegyvereztetésük után kerültek hozzánk.

Esti tíz óráig maradtunk együtt ebben a nemzetközi társaságban, az egy Nadji kivételével, aki előzetes ígéret folytán a katolikus kör estélyére távozott.

*

Igy folyt le évszázadok leteltével Ivánfán a török-magyar barátkozás. Ki hitte volna, hogy valaha az effendik s a gyaur urak ily kellemes közelségbe jussanak. Bizony más világ járta akkor, mikor Szulejmanék kétszázezer harcossal rátörtek a belső egyenletlenségtől is szétmorzsolts hős csapatainkra, de az ő itteni viselkedésük is szelidült utóbb, mint ezt a törökkoppányi bég s a tihanyi várkapitánynak a Balaton jegén lefolyt páros viaskodása bizonyítja.

Ottlétünk alatt sokszor elnézegettem a mi tisztjeinket is és mély megilletődés fogott el annak meggondolására, hogy talán már napok mulva ezek fejei fölött is szétrobbanak a szerb srapnellek, csak az nyugtatott meg egy kissé, hogy ezek a lövegek talán, mint a közelmúltban, a szőlőtalajok termékenyítésére használni szokott anyagokkal lesznek megtöltve a szerb intendatura nagy dicsőségére.

*

Jól esik elgondolnom, hogy vendégeimül láthattam ezeket a finom, művelt török tiszteteket, akik hálásan emlékeznek meg a 44-es tisztek szivességéről és első helyen Szommer Emil alezredes páratlan előzékenységéről. Engem pedig boldogított annak érzete, hogy egy kis magyar szivességet tanusithattam azon lovagias nemzet fiai iránt, akik hontalan nagyjainknak a legnagyobb szorongattatásokban menhelyet nyújtottak, szomorú, hogy ezek között a legnagyobbaknak, a rodostói ciprusfák árnyában.

BÁL AZ UDVARNAL.

A képviselői előjogok sokak előtt legértékesebb része az a bár interimális udvarképesség, mely a királyi udvar termeit a legdemokratább honatyák előtt is föltárja.

A koronázási ünnepségek egyik reggelén, midőn mint tanuló ifju az uralkodó pár diszhintáját a királyi vár udvarán begördülni láttam, szállta meg lelkemet azon merész gondolat, vajjon bejutok-e én ide valaha és tizenöt év leteltével már átléphettem ezen társadalmi kínai bástya kapuját.

A közelmúltban elhunyt „Somogyi nábob” fivére: N. Ferkó képviselőtársam azok közé számítódott, akik honatyai föladataikat az udvar ünnepségein való megjelenésben meritették ki. Nem szalasztott el egyetlenegyét sem. Én is az ő atyáskodó vezérlete mellett vettem részt az első udvari bálon, melyet utóbb a kevésbbé ekszkluziv jellegű „Bál az udvarnál” címen emlegettek.

Nem akarok én itt az ezeregy éjszakába illő tündérlátományu udvari ünnepélyek fényéről, pompájáról regélni, mindezt az enyémnél avatottabb tollak a legkülönbözőbb variációkban már régen elzengték, csak az impressziókról emlékezem meg, miket ez az est bennem, a fogékony ifju lélekben keltett, kinek figyelmét legtöbbször oly dolgok kötötték le, miket mások észrevenni alig látszottak.

*

Nem átallok bevallani, hogy a foajébe vezető lépcsődkön fölhaladtomban a hideg veríték gyöngyözte arcomat az általam még nem ismert hóhérvörös öltözetű, a lépcsőzet körül sorfalat álló dárdás koronaörök láttára. Rémmellett vettem ugyanis észre, hogy a meghívót otthon felejtettem, pedig hát gondolom, ezen jó uraknak az lehet az első dolguk, hogy az udvarnak nem tetsző, alkalmatlan, főképp hivatlan alakokat kihajigálják.

De bizony senki sem kérte a meghívómat, vagy talán protektorom befolyása mentett meg, aki már annyira ismeretes volt az udvari légkör külső perifériáiban, hogy a koronaőr urak dehogy merték volna meggyanusítani.

*

Bejutunk a trónterembe, melyben a szivárvány minden színében, a káprázat minden sugarában tündöklő, talán az egész földgömbön legcsillogóbb öltözetű ezernyi embersereg szorongott.

A mágnások vakító pompája mellett elhomályosult a remek lovastábornoki egyenruha, de még a bibornoki talár is.

És el sem gondolják t. olvasóim, hogy mi kötötte le az én érdeklődésemet?

Nem a diszkabátokat nyaktól az övig elborító rendjelek, még a meghívó utasítása szerint erősen dekolletált hölgyek észbontó tündöklése sem, hanem az ott képviselve volt összes európai és más államok attaséi és gárdatisztjeinek nemesen egyszerű egyenruhái, a Wallenstein-csizmákba bújtatott porcelán pantalonnal. Hát ilyen az én izlésem, mert ezek valóban egy világképet mutattak.

Koronázáskor is legjobban gyönyörködtem az egyszerű fekete magyardiszbén megjelent egyetemi ifjakban.

De legmélyebben meghatott itt bold. Bánffy György báró főrendező, a „Kék nefelejts” szerzőjének szereplése, aki elbűvölő módon, talán a katonai magyar vezényszóért kárpótlásul, magyarul rendezte a francia négyeseket.

Hát ebben a francia négyesben éppen úgy, mint a többi táncban, nem volt részem. Pedig eléggé szemrevaló legény voltam, a tánchoz is értettem, de nem voltak főrangú hölgyismerőseim, akik, mint a falusi bucsuban az ismerős legények, itt a pálcás ifjak után, úgy integettetik magukhoz a táncolásra kiszemelteket. Így hát tánc közben nem maradt egyéb szórakozásom, mint hogy az erősen dekolletált mágnáskisasszonyok fölött tartsak beható szemlét.

Különben is nem sok kedve telhetik a magamféle lateiner ifjunak az olyan táncban, melyet mikor érdekessé kezdene válni, a trónteremnek a zenészekkel szemben levő ajtajából egy vékonyka kis udvari ember pálcikájával óramutató szerint kegyetlenül leint.

*

Azt kérdezte egyszer Konek, az egyházjog híres írója és tanára a cenzurandus egyetemistától, mondja meg uraságod, mi-féle egyházi jogi eset lenne az, ha Ön egy dúsgazdagnak hitt bankár leányát oltárhoz vezeti és pár nappal az esküvő után kedves ipaura csődbe jutott. Vajjon az error in persona akadályát képezné-e az Ön fatális helyzete.

Hát kéremássan, feleli rendületlen nyugalommal jelöltünk: ez semmiféle jogeset, hanem speciális pech lenne. Hát ez a különleges szurok kisért engem világleletemben.

Ezen az én első udvari bálomon Eckensberger udvari fő-cukrász Bécsben felejtí a cukorsütemények jó részét, melyet az idő rövidsége miatt a Kugleréktől összekapkodottakkal kellett kipótolni.

Istenem, és ez akkor történt, mikor legalább is tíz pesti menyecske ígéretemet vette, hogy az udvari asztalokról, hacsak egy morzsányit is, de hozok nekik.

Péchy Tamás feledhetetlen házelnökünk sub rosa meg is mondta nekünk, hogy ezuttal a szokásos lopásból mi sem lesz. Igen, de mi lesz belőlem, felelem, akit az én dámáim szét fognak darabolni.

Segíts magadon a hogy tudsz, felelte hamiskásan jó elnökünk.

Hát somogyi eszemmel segitettem is.

A pezsgőző tereméből közvetlenül nyílt az udvari cukrászda, a hova Ő felségeik legszűkebb környezetükkel tizenegy óra felé teára szoktak visszavonulni.

Benézek a nagy terembe, melynek ajtaja nyitva volt. Sővár pillantásokat vetek az édességektől roskadozó asztalokra, melyek őrizete egy, a terem bejárója melletti ablakfülkében szundikáló öreg lakájra volt bízva.

Ugy látszik, kedvez a szerencse.

Az ajtótól balra elhelyezett asztal sarkán ott díszlett egy éktelenül nagy, pirámis alaku torta, tetején nagy cukorcsokorral. Rögtön pesti dámáimra gondoltam.

Istenem, hát hiszen ezekben a termekben előírt, vagy legalább is elnézett uri dolog a lopás. Azután miért is rövidüljek én meg Eckensberger ur feledékenysége miatt. Végezetül hiába volnék somogyi ember, ahol a falusi korcsmafélszerek alatt el-

helyezett fogatokról még akkor is leemelgettek egy-egy portékát, ha a kocsis a bakon ült, vagy talán az is szunyókált, mint az én Smólen Tónim.

Benyulok hát balkarommal, egy ügyes és gyors mozdulattal letöröm a torta díszét és belevágtam mentém balzsebébe.

Midőn közirigylésre méltó zsákmányommal visszatérek, a pezsgőző teremben elkap Vadnay Bandi barátom, hogy bemutasson F. Pál grófnak, követjelölt szándékot tápláló új barátunknak.

Mélyen meghajlok a ritkasép férfinak előtt, elannyira mélyen, hogy csuszós selyembélésű zsebemből tortadíszem a földre potytyant. Fejem tetejéig elpirultam, földig hajolva dobom a zsebkendőmet a rabolt portékára és visszacsusztatom zsebembe.

A gróf és Bandi barátom, a mennyire azokban a termekben kacagni lehet, nevetve kísérték mozdulataimat.

Volt tehát tortám, megsziporítva a bőségesen összehalászott Kuglerekkel, melyek színültig megtöltötték kalpagomat. No dámáim, most már nyugodtan alhattok, de én még különben.

Mikor az estély végével az előcsarnokban a királyi palota udvarán körfutást végező fogatunkra várakoztunk, Péchy Tamás, miután egy beható tekintettel végignézte mélyre nyújtott kalpagom tartalmát, odaszól a várakozó képviselőkhez: „No, barátaim, konstátálom, hogy valamennyiünk között a Gruber lopott legtöbbet.” Hát hiába volna somogyi, feleli rá Apponyi Albert. Valóban meglepett a grófnak házi erkölcsainkről való tájékozottsága.

*

Ezen az udvari bálon történt meg, hogy találkozásunk után alig egy fél óra múlva az én grófom feleségét Nopcsa báró főudvarmester szeliden kitessékelte. Épp az udvarmester közelségében állottam és grófom zavart arcából megértettem a köztük végbe ment szóváltás jelentőségét, minek eredményeképp a bál egyik legszebb asszonya hirtelen távozott, de főfájás ürügye alatt otthagyta a vigalmat Magyarország nagyasszonya is, imádott szép királynénk.

Mit nem szül egy tévesen expedált meghívó, mert tudni kell, hogy az időben két ilyenű grófunk volt.

Hát az is csak velem eshetett meg, hogy ily kevésbbé udvarias udvari elbánásban épp az én grófom részesült.

*

Harmadnapra leutazom Debreczenbe, Dr. Sárváry Gyula vőtársam látogatására. Bernáth Józsa és Flóra sógornőmmel a „Bika” éttermében alig hogy elhelyezkedünk, belép a terembe az én újonnan akvirált mágnás ismerősöm: F. Pál gróf. Amint észreveszi társaságunkat, köztünk Csorba Jóska huszárhadnagyt, a váci 6. számú honvédhuszárezred mostanában elhunyt parancsnokát, azonnal asztalunkhoz közeledik. Meglepetve lát meg ott engem és rögtön engedelmet kér a társaságtól, hogy magával viessen. Bizonyosan jól eshetett pár szót váltani azzal, aki az őt ért kellemetlen incidensnek közvetlen tanuja volt.

Ekkor már sajtó és közvélemény hangosan elítélte az udvari bálon történeteket. Ez adott nekem arra bátorságot, hogy merészen azzal kezdjem a társalgást: gratulálok Méltóságos uram ahhoz a teljes elégtételhez, melyet neked az ország közvéleménye adott.

Rendkívül jól esik ezt hallanom, feleli, de egyébként elmondhatom neked, hogy „legfelsőbb helyről” oly fényes elégtételt kaptam, melylyel egész életemre beérhetem.

Még soká elbeszélgettünk. Társalgás közben kezdem észrevenni, hogy az én grófom tekintete folyton a nyakkendőm tűjén révedez. Mint kitudódik, alaposan érthetett az ékszerek megbecsüléséhez! Boldog ékszerészek, akikkel üzleteket kötött.

Egyszerre csak ezen szavakkal fordul felém: „Megirigylem a nyaktűdet. Ilyen kedvemre való opált rég láttam. Ha eladó kedvedben volnál, szívesen adnék érte háromezszáz forintot.”

Kezdek elhűledezni. Hát bizony zavaromban szörnyű ügyetlen választ adtam. Ahelyett, hogy tümet el nem adható családi ereklyének jeleztem volna, magyaros őszinteséggel felelem: „Ha már annyira megnyerte tetszésedet és értékén felül akarod megfizetni, akkor hát adj érte ötven krajcárt, mert én ezt vacsorázás közben a Szikszayban vettem egy kucsébertől kerek harminc krajcárért.”

Lesújtó tekintettel mért végig és rövid, közömbös szóváltás után egy hideg főhajtással magamra hagyott.

Pedig kár volt engem polgári származásu tűcském miatt annyira lekicsinyelni.

*

Vajda Ödön, a legközelebb elhunyt nagynevű Zircz-ciszterci főapát, egykori székesfehérvári feledhetetlen tanárom, a magyar irodalom érettségi írásbeli föladványául ezen örökbecsű tételt választotta: „Mi boldogít inkább, az értelmi képzettség-e, avagy az öröklött kincsek.”

Az én grófom öröklött kincseinek régóta nyakára hágott és Amerikában kezdett új életet, nekem még mindig maradt annyi szellemi tőkém, hogy pironkodás nélkül szóba állhatna velem.

IBRAHIM AGA SZERELME.

A tizenhatodik század második felében Fonyód várának Dongó Bálint volt a vitéz kapitánya, egy ötven év körüli özvegy ember, aki a billikomok üritgetésén s a kockajátékon kívül legnagyobb örömét a fonyódi lápok szarvasainak üzésében lelte.

A török hódoltság ezen szakában a megváltozhatatlanba beletörődött magyarság nem igen zavarta az új kényurak nyugalmát és így Dongó Bálint is szabadon élhetett szenvedélyeinek elannyira, hogy nem is vette észre, midőn egyetlen leánygyermek: Katinka, a közel és távol vidék legbájosabb, izzóvérű hajdonává fejlődött.

A térdeit verdeső szőke hajzattal, éjfelete szempárral és plasztikus tökélyű alakkal ékeskedő Katalin lábai elé terült volna a félország ifjúsága, ha őt megláthatja vala, de a jó öreg Dongó úgy elzárta szemefényét a külvilágtól, hogy az régi hűséges dajkáján, az öreg Dorkán kívül mással alig érintkezett. Egyedüli megengedett szórakozása az volt, hogy szép napok délutánjain a keskeny várkert tubarózsái, rezedái és rozmaringjai között az öreg dajka társaságában belebámulhatott a Balatonba, vagy tekintetével fölkereshette Csobáncz, Tátika és Szigliget várfalait, meg üzhette a fonyódi várfalak közt futkosó gyíkokat.

Mi természetesebb, minthogy a magára hagyatott szép leány műveltsége messze elmaradt a benne rejlő szellemi értéktől, mert az a kis diáknyelv és földrajz, mit a Tihanyból Fonyódra tévedt emeritus bencésbarát, a jó páter Anzelmus beléje csepegtetett, nem pótolta a hosszú éveken át öreg dajkája társaságára utalt hajdon fogyatékos nevelését. Még legnagyobb kedvvel az asztronómia titkait fürkészgette, amit nem is lehet csodálni a fonyódi hegyorom lakójától.

Katinka egész szórakozása abból állott, hogy zord atyja

asztalánál kénytelen-kelletlen hallgatta az érdekes kirándulások, merész vadászkalandok, no meg a sikamlós históriák elbeszélését.

*

Fonyód egyedüli gyakori vendége, a szomszédos Tihanynak Dongó Bálintnál alig néhány évvel fiatalabb kapitánya, Piszki István volt, aki különösen télen, a Balaton jegén át gyakran ellátogatott Fonyódra, hol Dongó és leánya társaságában az estéket is eltöltötte.

Mikor Katinka a két férfit magára hagyta, a két vitéz alaposan hozzálátott a jó badacsonyihoz és még a hajnal is ott találta őket a kocka-asztalnál, melyről, mint a várrelédek beszélték, végezetül az összes pénzkészlet Piszki zsebébe vándorolt, sőt az öreg csatlós egyszer még azt is látta, midőn a pénz fogtyával Dongó rovással fizetett Piszkinék.

Minél jobban kezdett kinyilni Fonyód vadvirága, a szép Katinka, Piszkiuram látogatásai annál gyakoribbak lettek. Katinka is kezdte észrevenni, hogy Piszki uram álmos, buta szemeit igen gyakran pihenteti az ő piruló ábrázatán és gyűlölettel szívében hagyta ott a dőzsölőket.

Az 1588-iki Hushagyó mindhárom napját Piszki a fonyódi várban töltötte. Az utolsó estén száz aranyat, akkoriban rengeteg summát, nyert el Piszki a pityókos Dongótól, aki ezzel az összeggel már adós maradt s annak lefizetését nagyhétre ígérte.

Midőn az ígért terminust Dongó be nem váltotta, husvétkor Piszki személyesen ment át Fonyódra, hogy a tartozást beinkasszálja, ha nem aranyban, hát másban . . .

Ekkor Dongó uj halasztásért könyörgött, Piszki hajthatatlan maradt, de mondá, egy föltétel alatt kész uj halasztást adni, sőt a tartozást teljesen elengedi, ha . . . Katinkát feleségül kaphatja. Más apa talán a Balatonba dobhatja az arcátlan kérőt, de Dongó atya volt annyira élheterlen, hogy kényes tartozását leánya szívének fölláldozása árán váltsa meg.

Midőn Katinkával a megtisztelő ajánlatot tudatták, ezzel nagyot fordult a világ, mert hogy a rezesorru, tivornyahős Piszki kezébe tegye le élete sorsát, mint mondá, inkább beöli magát a Balatonba.

*

Bármily magasan nyílt is a fonyódi várkert virága, bármily mélyen vonult is el a fonyódi hegy alatt a szántódi országút, mindez nem gátolhatta meg Ibrahim ágát, a hatalmas török császár endrédi zászlós ágáját, hogy azon haladtában észre ne vegye a várkertben időző Katinkát.

Egy tüzes tekintetváltás a két fiatal szívet lélekben azonnal eljegyezte.

De hát történhetett-e ez másképp? Katinka ez időben lépett ifju szépségének teljes virágába. Rendkívül bájos arcának érdekességét csak fokozta szívének nagy bánata. A deli, huszonhat éves Ibrahim pedig a kelet gyönyörű fia volt, aki még csak egy évvel előbb Murat padisah janicsár gárda ezredében már bimbasim (őrnagy) volt, de mert a Serail egy csillaga szemét rávetette, a selyem zsinór helyett, büntetésül a távol Magyarország egy zugába: Endrédre internáltatott.

A szénfekete haju, nefejejtsszemű ifju, akinek mint janicsárnak, valószínűleg magyar édesanya adott életet s a bájos Loreley, a szőke Katinka, szívbeli egyesülése tehát az egymást megpillantás percében született meg, aminek bizonyosságakép Katinka a várkertről egy tűzvörös rózsát hajított a lovag felé, melyet ez csókolva rejtett keblébe.

A fonyódi várban, Katinka szilárd ellenállása folytán, csak 1589-ik évi vizkereszt napjára tűzték ki a mennyegzőt. Ezt megelőzőleg az öreg Dorka álruhában gyakran ellátogatott Endrédre . . .

Karácsony hetében Dongó várkapitány több napos vadászatot rendezett a fonyódi berekben, melyhez egész várnépét kivonultatta, úgy, hogy az öreg várnagyon kívül csak a konyhaszemélyzet maradt fenn a fonyódi várban.

Még lobogó fáklafénynél is üzték a nemes és ragadozó vadakat a nagy bozót nádasaiban.

A vadászat második napjának déli óráiban Bakony felől valóságos szibériai hóvihár tombolt át a Balaton jegén, ősles hófuvatokat rögtönözve a közeli tájakon. Valóságos Istenitélet keletkezett, amikor magyar példaszó szerint még a kutyát sem szabad vackából kikergetni. Nem csuda tehát, hogy a viharedzett vadásztársaság is künnrekedt a fonyódi nádasban.

Estefelé a sápadt hold szégyenkezve bujkált elő a fellegfoslányokból és lopva tekintett le arra a három lovasra, kik emberfölötti erővel törtettek föl a fonyódi várdombra. Lovaik szügyig a hóba süppedve birkóztak a bős elemekkel. Halálmegvetéssel törtetett elől vezérök, a másik két lovag két vezeték lovat tartott kezével. Siri csöndben hatolnak föl a várfalig, melynek kapuja, mint egy adott jelre, nyomban föltárul s annak üregéből két fölismerhetetlenül beburkolt női alak lép ki s a készen tartott két vezeték lóra fölpattan az ifjabb, míg az idősbet fölsegítik a vitézek.

Mikor a vadásztársaság másnap délfelé hazakerült, lón nagy riadalom. Elképedve hallják a reszkető cselédségtől, hogy a vár tündére kirepült börtöne falaiból.

Az a becsületben, hűségben megőszült várnagy szakállát, ruháit tépdese borul a bős Dongó lábai elé. Mentegetőzni próbál. Esküszik égre, földre, hogy se tudója, se látója az egész bajnak. Míg ő a nagy viharban, melyben őt lépésnyire sem látott, szokott őrzőjét végezte a falakon, a várkapuhoz visszatértében azt nyitva találta.

Hasztalan volt minden védekezése, a haragjában minden emberi érzéséből kivetkőzött Dongó markolatig döfte vadász-kését az öreg ártatlan szívébe.

*

Piszki István, aki kémeivel Katinkát állandóan körülvette, régóta gyanakodott és azonnal tisztában volt a helyzettel, melynek fölidézésébe csak Ibrahim keze játszhatott bele.

És, csodák-csodája, nem tört haddal Endrédre, hanem, mert fogatkozásai dacára lovagias magyar vér csörgedezett ereiben, Ibrahimot pár nap múltán egy, a Balaton jegén, Tihany alatt végbemenő páros viaskodásra hívatta ki.

Ibrahim minden magyarázat nélkül elfogadta a kihívást és képviselőjével megbizta Abdi Aram simontornyai basát és Hasszán agát azzal, hogy a párbaj föltételeinek megbeszélése végett rögtön Tihany alá vonuljanak, de ezeket a jégzajló Balaton föladataik teljesítésében meggátolta.

Piszki erre egy gyalázkodó levelet irt Ibrahimnak, azzal vádolván ennek megbizottait, hogy nem merészkedtek színe elé járulni.

Erre a levélre a vérig sértett Ibrahim a következő levelet intézte Piszki Istvánhoz: (Ezen levél eredetije ma is olvasható a törökkoppányi paróchia levéltárában.)

„Ezen levél adassék a hazug Tökéletlen hitetlen Bestye K . . . fiának, Piszki Istvánnak tulajdon kezében“.

„Te hamishitű hitetlen, bestye lélek, ebország kőborlója, nem Piszki István, hanem Kurta István a te neved. Talán azt tudtad, hogy én Konstanczinápolba mentem a tőled való félttemben, azért utánam ilyen levelet irtál“.

„Én nekem azelőtt nem irtál. Én nekem tudomásom nem volt, hogy jégen kell megvíni de immár most tudom hogy mi az akarod. Készen vagyok, ezelőtt is készen voltam, de te nem voltál ember hozzá. Azért ha holnap akarod vagy holnapután, én is készen vagyok, valamikor te akarod Hanem úgy víjunk hihetetlen rossz bestye, egy korlátban ketten megyünk be. Sem tehozzád magyar vitézek nem jöhessenek sem én hozzám török vitézek és ott fegyverrel lehet is, foggal lehet is. Mindaddig víjunk hogy egyik a másikat kivégezze a világból. Abdi Aram és Haszszán bizonyítják, hogy ők el mentek ameddig a jég tartott de te rossz eb nem mertél kijönni, mert nem voltál ember hozzája. Isten vélem, Az te nem barátod:

Kelt Koppánból 2 da marti-i 1589.

Ibrahim aga.

Az hatalmas török császár zászlós agája Endréden.“

*

El kell ismerni, hogy Ibrahim aga derekasan megtanulta a magyar nyelvet, ha ugyan levelét nem valami renegát íródiák koncipiálta. Az is bizonyos, hogy ezen sorok minden betűjéből árad gyűlölet lángol Piszki István ellen, melyet annak azon csalafintasága keltette, hogy az aga megbizottainak Tihanyba jutását kijátszotta és mégis Ibrahimot vádolja meghátrálással. Megkapó a török vitéz nyers, de lovagias felháborodása, melylyel a gyávaság vádját visszautasítja és dühében karddal, foggal kész harcolni.

Ez a rövidke történelmi okmány valóságos kulturképet nyújt az akkori időkről. Bebizonyítja a török, mint általában minden keleti népnek, az idegen nyelvek gyors elsajátításához

való talentumát és egyuttal azt a gyors asszimilációt, melylyel a honfoglaló török nemzeti szokásainkhoz, erkölcsainkhez simult.

*

Dongó Katinkának teljesen nyoma veszett. Hiába kutatta föl a gyászbaborult apa a Balatonmente minden zugát, nem került elő. De egyszer mégis fölkereste a szerencsétlen apát, csak hogy erről az már nem tudott.

Mikor a bánatában megtört Dongó Bálint hült tetemét a fonyódi várkápolna kriptájába leeresztették, a gyászoló tömegben mindenkinek föltűnt egy magát félig láthatatlannak tett margitszigeti apáca a sz. Margit kolostorból, akiben a várcselédség Katinkát vélte fölismerni. Az apáca be sem várva a gyászszertartás végét, úgy mint jött, észrevétlenül eltűnt a gyászolók sorából. Soha senkinek többé fölfednie nem sikerült. Talán már nem is keresték. Piszki István bizonyára nem.

*

A törökkoppányi plébániai épület tűzfalában tán még ma is bent van, én legalább láttam azt az ágyugolyót, amelyet valószínűleg a Katinka fölkeresésére Törökkoppányt körülvevő tihanyi csapatok lövethettek oda. Kérem is ezen sorokban Szabó Jóska parochus barátomat, hogy régmúlt idők ezen néma tanuját onnét ki ne vétesse már csak azért sem, mert a régi tűzfal erősítésére szolgál.

Ez a golyó sokat beszélhetne, csendes éjszakában talán el is suttogja, miért tette meg a mai plébániai szálló magas tejéről az utat a mély völgyben fekvő vízi erődbe. Katinkáért-e, erre a szebb sorsra érdemes magyar leányért, vagy egyéb romboló célokért.

Ottjártamban el-elnézegtettem a Koppány és vidéke népének fizionomiáját, mely annyira anatóliai jellegű, hogy a török hosszas uralmát fényesen bizonyítja, hát még török hangzásu neveik, melyekkel ott szélteben találkoztam.

Az én követségem idejebeli egyik főkortesem: Tobak János bátyánkat pl. bizvást be lehetett volna ültetni a koppányi aga divánjába, hogy ne is szóljak az odaliszk termetű vászoncselédségről.

A Koppány szőke vizének partjain ma egy szorgalmas népcsalád lakik, mely nem a törökkel, hanem az azok helyébe lépett hatalmakkal: a fagygyal, a szárazsággal, a jégesővel, a szőlők férgeivel, no meg az adóval vívja a harcot. Adja a magyarok Istene, hogy ebben a küzdelemben ő legyen a győztes, emezek csak a próféta szakállába kapaszkodhassanak.

HÁROM NAP ZIRCZEN.

El kell ismerni, hogy a tanító szerzetesrendek által fönntartott középiskoláink a legjobbak közé tartoznak, melyekben a hazafias és vallásos nevelés mellett is bármelyik felekezeti tanuló meleg otthonra talált. Innét az általános tisztelet és vonzalom, melylyel ezen intézetek és azok tantestületei iránt a volt tanítványok még legkésőbb korukban is viseltetnek. Tessék csak megkérdezni a Lővik és Karpeleszeket, Hochstädter és Klein Ferkókat, Schmideg Zsigát s a többieket.

Én pl. ma is kegyelettel gondolok a székesfehérvári főgimnáziumra, melyről egyizben az mondotta nekem Wekerle, maga is ezen intézet fenomenális növendéke: „Nem féltém az élettől azt az ifjút, aki a székesfehérvári gimnáziumban helyét megállotta.” Ezen intézet tanárai valóban nemcsak tanítottak, de szülői, testvéri, barátot pótoltak.

*

A mult évben elhunyt nemeslelkű főapát, Vajda Ödön, székesfehérvári tanár korában a déleesti órákban sorbalátogatta a diáktanyákat, hogy meglássa mivel foglalkoznak a nebulók.

Egyizben az egyik dohánytőzsdébe mentem, hol javában válogatnak a portorikós dobozban, midőn úgy félszemmel látom ám, hogy annak ajtaján belibben egy fehér-fekete papi talár. Rögtön eltolom magamtól a szivarkát és a trafikos kisasszony nagy bámulatára, egy szál gyertyát kértem.

Ki lett volna más, aki a diákgyereket még a trafikban is ellenőrizte, mint Vajda Ödön, akinek biztatására a pécsi helyett a fehérvári főgimnáziumot választottam. Mert megvolt az a jó szokása, hogy mint városunk szülötte, idecsalogatta a kaposvári fiukat. Meg is bánta. Egyizben keserűen fakadt ki előttem, hogy nagy szégyenére, ujabban egy tucat szamarat kapott a pátriából.

A java Pécsre ment, felelem, a honfiak védelmére.

Engem különösen kegyébe vett. Ő fogadott kosztot számomra a verőcemegyei alispánból fehérvári telekkönyvvezetővé leszállott uri embernél, akinek kedves, művelt családja körében valóban jól érezhettem volna magamat, de hát a honvágy, az édes otthonért rajongó szeretet csaknem szétrepesztette gyermeki szívemet. Így történt azután, hogy elhelyeztetésem után nyolc napra, még a jószívű, de szigorú Vajda tanárom haragjától sem rettenve vissza, Fehérvárról egyszerűen megugrottam. Egy ezüst forinttal a zsebemben délelőtt 10 órakor gyalog (akkor még a „Déli vasut“ nem volt kiépítve) indultam el a városból és esti hét órakor, igaz, hogy kisebbzett talpakkal, már bekopogtattam siófoki rokonomhoz, a postamesterhez.

De ezalatt Vajda, jó tanárom sem maradt tétlenül. Osztályának, az ötödiknek, tanulóival fölkutatta Fehérvár egész határát és midőn ez sem vezetett eredményre, egy rokonaimhoz intézett távirattal Siófokon valósággal elfogatott. (Az Isten áldja érette.)

Sebaj, mondom az engem vigasztaló rokonságnak, különbséggel is megesett ez, hiszen XVI. Lajost is a varennesi postamester akadályozta meg menekülő útjában.

És mit gondolnak t. olvasóim, mily büntetést szabtak rám, a tizenötéves dezertorra, azok a cisztercita tanár urak? Mikor megtudták szökésem erkölcsi rugóját, főképp mikor kijelenttem, hogy bármint őriznek is, én édes anyám és Kaposvár nélkül nem élhetek, hát csaknem naponta magukhoz rendelték s az áldottlelkű Gerlach Benjamin igazgató, Supka Jeromos és Vajda Ödön tanáraim, a későbbi zirczi apát urak, a tanórák végeztével heteken át sétára vittek magukkal, hogy velem az édes otthont elfelejtessék.

Ez csak egy példa a sok közül, de váltig elég annak begyőzésére, hogy ezek a jó urak nemcsak tanítottak, de neveltek is.

*

Képviselővé választatásom évében látogattam el Székesfehérvárra. Első utam a ciszterciták rendházába vezetett, ahol az akkor már emeritus igazgató, Gerlach ebédre hívott. Majd fölkerestem szintén volt tanárom, Pauer Jánost, a tudós fehér-

vári püspököt, aki hasonlóan ebédre marasztalt, de én a jus prioris elvének hangoztatásával erről lemondottam és beállítottam a zircziek vendéglátásáról híres refektóriumába, ahol az én időmben az évfáráó ünnepeleyeket szokták tartani. Itt találtam még néhányat régi kedves tanáraink közöl, köztük Pallér Kelement, volt matézis tanáromat, aki, bár vele közvetlen az érettségi előtt erősen összetűztem, azzal bosszult meg, hogy mennyiségtani írásbelimet befejezni segítette. (Egy másik jellemző vonás a régi tanáreléteből.)

Alig, hogy az asztalnál elhelyezkedtünk, váratlanul betoppan a rendfőnök, Supka Jeromos apát ur, az én egyik felejtethetlen modoru tanárom, a csikvári híres diákmaális főrendezője, amelyen kilenc Batthyány comtesse vegyült a táncoló párok közé. Az ő óhajára a maális hajnalán Fehérvár főutcaín végig kellett dobolnom az ébresztőt.

Az apát ur másnap Zircze, a rend székhelyére vitt magával, ahol három emlékezetes napot töltöttem.

*

Bizonyos elfogultsággal léptem át a Bakony alján meghúzódó, szépstilü renrház küszöbét, melynek falai között a legszívélyesebb fogadtatásra találtam. Házigazdám megmutatta az összes látnivalókat, amidőn is különösen lekötötték figyelmemet azok a kertrészecskék, melyek a noviciusoknak ki lettek osztva. Ezeket a növendékpapok, már persze csak afféle diletans módon, maguk művelték, hogy ezáltal föluljuljon emlékükbén a rend régi életmódja, melyben a rendtagok még fizikai munkával is foglalkoztak.

Ebéd végeztével a ramslizoz fogtunk, melyet eddig csak hiréből ismertem és három napi ott időzésem alatt annyit nyertem azon, hogy a Bakonyvidék házi-iparának jeles termékéből, a tapló-sipkából, egy halmazt vásároltam össze.

Más hasznát is vettem ott mulatozásomnak. Kortos utamon elrontott étvágyamat ugyszólván órák alatt nyertem vissza és valóban minden gyomorhajos embernek Kárlsbádnál is jobban ajánlom Zirczet, ahol a Bakony éles levegője farkasétvágyat terem.

Éjjelre a Császár-szobák, a Felség egykori ott időzése emlékére így nevezett termék mellett levő, a notabilitások

számára fönntartott lakosztályban helyeztek el, hova diákkori barátom: Dr. Rainiss Aurél Gyula, a studium biblicum tanára kalauzolt be, amidőn is figyelmeztetett, hogyha éjjel a szomszéd termekben zörejt hallanék is, ne zavartassam magam. Bár azok a császárlátogatás óta üresen állnak, ide éjente bizonyos lelkek hazalátogatnak. Jót nevettem a tréfán, de ime, mi történik.

Éjfél tájban hatalmas zörgésre ébredek, mintha csak a császár-szobák összes butorzata táncra perdült volna. Az esti tréfaszülte káprázat ez, vagy rideg valóság? Hát biz' egy kis hátborzongatás kerülgetett, de aggodalmam elnyomta a jó somlyói hatása. Folytattam álmomat.

Reggel azzal a hírrel lepnek meg, hogy vendéglátóba megérkezett a pannonhalmi főapát, mint ilyen, az első „kegyelmes” főpap: Kruesz Krizosztom, az európai hírű fizikus.

Tiszteletére másnap a szokottnál is pazarabb lakomában volt részünk. Ebéd közben azon kérdéssel fordul felém az apostolarcu főapát: „Ugy-e, megzavartam a képviselő ur nyugalmát?”

Hogy-hogy? — kérdezem.

„Nekem az a rossz szokásom, hogy csak úgy tudok elaludni, ha ágyam a föld forgásával párhuzamosan van elhelyezve. Szobámba érve, látom ám, hogy ágyam ép ellenkező irányban lett fölállítva. Inasomat a késő órákban fölkelteni nem akartam, így hát magam igazítottam el fekhelyemet, még pedig elég erőlködéssel és ennél is nagyobb lármával. Ha tudtam volna, hogy ki van szomszédságomban, még éjjeli nyugalmam árán is elkerültem volna a háborgatást.” Így az udvarias főpap. (No Rainiss megbuktál — szólok barátomhoz.)

A fejedelmi ebéd alatt finomabbnál-finomabb borokat szolgáltak föl, de én azokat érintetlenül hagytam. Örökös szokásom szerint ebéd közben még vizet sem iszom és csak az ebéd végeztével szoktam magam kárpótolni az elmulasztottakért. Erre pedig itt bőséges alkalom lesz — gondolám, — hiszen szerzeteséknél szeretik a hosszú sziesztát. Legalább, mikor az andocsi barátoknál ebédeltem, úgy emlékszem, hogy a „poculum caritátis”-ra csak délután négy órakor került a sor, mert hát írva vagyon, hogy „Omnis honestus monachus hora quarta sitit”. De biz' itt megbuktam a számításommal.

Alig tíz percre a főapát ur elcsöngetett bennünket az asztaltól s én összevéve csak fél dessertpohár borocskát ihatam meg.

Átmegyünk a billiárd-terembe. Supka, az előzékenységéről híres apát azon kérdést intézi hozzám: kapucinerrel vagy feketével szolgálhatok.

Egyikből sem kérek, felelem, mert ezeket csak bor után szoktam inni.

Hát hiszen már bor után vagyunk.

Igen, Önök, kedves apát ur, de nem én, aki az idő rövidsége miatt csak egy fél pohárkával ihatam.

Jöjjön csak Rainiss, szól oda barátomnak. Legyen szíves a képviselő urnak a könyvtárt megmutatni.

Nó még csak ez kellett, vélem magamban. Ez után a nehéz emésztésű ebéd után csak az hiányzik, hogy talán óraszámra a bibliotékába temetkezzem!

Rainiss barátom ravasz mosolylyal karon fog és valóságos fegyveres kísérettel, a csapokkal és borhuzókkal felszerelt pincemesterrel és annak két fáklyás segédjével lekísértet a rendház hatalmas pincéjébe, mely széles utcáival, benyilóival, rám egy katakombba benyomását tette, amelyből ember legyen, aki vezető nélkül élve kikerül.

Abban a filloxera- és peronoszpóra-mentes időben a pincenagy állítása szerint, itt még tízezer akó somlyói pihent.

Elkezdjük sorba kóstolgatni a nagy hordókat, melyekre az izlettetőért létrán mászott föl a pincemester.

Rajniss barátom előtt azon aggodalmamat fejezem ki, hogy nem jó vége lesz ennek a kóstolgatásnak. Ne félj, biztat, csak a sámpányi hatását fogod érezni. A rendesnél elevenebb, beszédesebb lesz, de azért bátran visszatérhetünk a főurak színe elé.

Mikor egy tíz akós 1846. föliratu (születési évem száma) hordóhoz értünk, már ebből fináléul egy egész pohárral üritetem. Nem történt semmi baj, de visszatértemkor azt mondták az apát urak, hogy egy kis séta a parkban nem fog ártani.

*

Teljes két órát töltöttem a parkban a két jeles tanítórend fenkölt lelkületű főnökének társaságában és folytattunk olyan meghitt társalgást, melynek minden részletét megóvta emlékeze-

tem. Valóban kár, hogy ezt a társalgást annak intim volta miatt, nem részletezhetem, pedig ha elmondanám, közhasznú szolgálatot tennék, de hát a titoktartás kötelessége alól, még a két főpap halála által sem tartom magam fölloldottnak. Annyi bizonyos, hogy ez a bizalmas társalgás nagy befolyással volt képviselői szereplésemre.

Kruesz Krizosztom másnap visszatért Pannonhalmára. Mindenáron magával akart vinni, még azon ajánlatot is tette, hogy saját fogatán Kaposvárra hazaküld. Időm nagyon ki volt számítva, nem fogadhattam el megtisztelő meghívását. Megigérttem, hogy Pestről fölkeresem, de mire én határoztam, Pannonhalmára jeles, tudós főpapját már letették elődei néma társaságába, a pannonhalmi kriptába.

Ma is fáj a lelkem, hogy szíves meghívásának nem engedtem, hogy a történelmi emlékekben gazdag rendház portáját, míg annak nagynevű főapátja benne székelt, át nem léphettem.

*

A zirczi apátoknak meg van az az előjoguk, hogy a rendház tőszomszédságában levő, egy német választó-fejedelem palotájával is fölérdő épülettel, saját céljaikra rendelkezhetnek s ott maguk és legszűkebb környezetük számára háztartást vezethetnek, de ezen privilégiumot az én demokratikus apátjaim igénybe nem vették és rokonaikat vagy legmeghittebb vendégeiket szokták csak oda elszállásolni.

Midőn Supka apáttól s a kedves rendtagoktól bucsut vettem, az apát ur arra kért, hogy a képviselőházi szünnapokat családostul Zirczen töltssem és lakhelyül följánlotta jelzett palotáját. Aztán eljőjön ám örege-apraja, mondotta.

No, nem is hiányoznék egyéb, minthogy a zirczi zárda áhitatos csöndjét gyermeknyivácsolások zavarják.

Minket nem fog zavarni, volt a szíves felelet.

Igy vettem bucsut felejthetetlen jó tanáromtól, kit az életben többé nem láthattam.

*

Vajda Ödön apát, az én kedves földim, hasonlóképp többször invitált, de hát az ő apátsága idején már szürke közhivatalnok lettem, aki idejével tetszése szerint nem rendelkezhetik s azt a pár heti szünidőcskét én a legszívesebben ivánfai szőlő-

lőmben szoktam eltölteni. Vajdával utoljára a székesfehérvári önképző kör mult évi április havában tartott ötven éves jubileumán találkoztam, ahol szeretettel szorított jóságos szívére.

Ekkor még testi és lelki ereje teljében látszott lenni. A diszgyűlésen s a banketten régi dörgő hangján oly tartalmas, patogó két beszédet tartott, hogy azt hihettük, még legalább egy évtizedig elnyújtja hetvenhét éves életét. Szomorú, alig pár hét multán már halálhírét vettük.

*

Az egri, bajai, pécsi és székesfehérvári főgimnáziumokat a Zircz-ciszterci rend tanárai látják el. Nem tudom, találnék-e még közöttük ismerősökre. Alig hiszem. Aki közülök még életben maradt is, már az emeritusok sorába lépett. Valóban óhajtanám a rend sematizmusát, hogy megtudjam, hányan élnek még azok közül, kiknek fenkölt szelleme, meleg szíve, nagy tudása egész lelki világomat nagyban befolyásolta.

Ezen sorokban is az érdemes rend iránt mindenkor érzett hálám, szeretetem és tiszteletemet akartam kifejezésre juttatni. De, mint utjártamban tapasztaltam, nemcsak én, hanem mindazok, akik kötelességtudó tanulói voltak a ciszterciák intézeteinek, még ősz fejjel is hasonló érzelmekkel viseltetnek a rendtagok iránt és ma is kedvesen gondolnak vissza szerzetes tanáraikra, akik a családi bajok, a napi élet gondjai híjján, egész lelkükkel, teljes értelmi világukkal és szívük leghőbb érzelmeivel a katedrának és növendékeiknek éltek.

Mily szomorú volt ezekkel szemben egy, a mi szűkebb társadalmunkban ma is előkelő szerepet játszó, egyik államgimnáziumunkból kikerült uriember azon nyilatkozatát hallanom, hogy ha a Dunában fuldokló és neki a parton állónak lábaiba kapaszkodó tanárát ily módon menthetné meg a vízbefullástól, inkább levágná a lábát, semhogy gyűlölt professzorát partra juttassa.

Ne haragudjék a tisztelt barátom, ha azon hitemnek adok kifejezést, hogy nebuló korában és talán nem is érdemetlenül, a szekundák mezejét taposhatta. Mert hát régi igazság, hogy kirívó a különbség tanár és tanár között, de a tanítvány sem egyforma ám!

*

Nem tudom, hogy a Bakony vizeinek egyik bő forrása, mely látogatásom idején az egész kolostoron átvezettetett, ép-ségben van-e még, de elmondhatom, hogy ezen reminiscenciám befejeztével az az érzésem, mintha annak kristálytiszta vizéből lelkemet fölűdítettem volna.

A LELLEI ZSINAT ÉS EGYEBEK.

Az ellenzékiesség szele a kiegyezés után hamar átjárta Somogyország hegy-völgyét.

Ki hitte volna, hogy az a politika, melyet Madarász apó 1867-ben az „Ugocsa non coronat” elvével hetedmagával képviselt, két év múltán már azt eredményezze, hogy 1869-ben vármegyénk mind a nyolc kerülete függetlenségi képviselőt küldjön a T. Házba.

El is vette négy évtized leteltével ezért a vakmerőségéért a magyar Starcsevics, szülőmegyéje jutalmát, melynek székvárosa Józsi bátyánk diszpolgársága előtt becsapta az ajtót, amit ez a legalább is becsületes aggastyán, aki erre a ma már kétes értékű dicsőségre nem áhitozott, valóban meg nem érdemelt.

Hej, ha hölgyeinket lehetne megszavaztatni, tudom hogy fényes győzelme lenne az öreg urnak, aki volt olyan gavallér, hogy midőn Jenő fia az általa kiszemelt menyasszonytól huzódzott, hatvan éves korában a menyének kiszemelt hölgyet feleségül vette.

Bizony kár volt a vaskövetkezetességű, puritán politikus 98-ik évének nyugalját ilyen izléstelenséggel megzavarni, de ezért feleljenek azok, akik elszámították magukat.

Az 1869-iki fényes győzelem útját az ő bámulatos szívóságával, Szalay Károly, vármegyénk hirneves embere egyengette, aki hónapokon át tartott éj-nappali munkával és valljuk meg, úgy a suba alatt elhintett kis földosztó programponcscákkal megalapozta az ellenzék útjait. Nagy munkájában osztózott fivére, Imre, a lellei nagybirtokos. Pedig akkor szizifusi munka volt ám függetlenségi politikát csinálni, melytől a megye egész értelmisége huzódott.

Jól emlékezem, hogy a kaposvári intelligenciából csak

őt ügyvéd s egy független birtokos vallotta a függetlenségi elveket. Ezek: Kovacsich Őszinte, állítólag Kossuth Lajos volt magántitkára, aki öreg napjaiban féllábbal házal, hogy Kaposvárt gazdaságilag, azután politikailag függetlenné tegye és míg legvirágzóbb pénzügyi intézetünket: a Somogy megyei Takarékpénztárt megalapította, maga koldusszegényen halt meg. No még sem egészen, mert arcképe ott diszlik a pénzügyi intézet tanácsstermében.

Bárány Gusztáv, ez a lángeszű idealista, aki a pápai Collegiumban Jókai elől nyerte el a pályadíjakat, de az életben oly impraktikus volt, hogy gombai házáat a jelentkező szükséglet szerint falrészenként aprózgatta el. Különben egy rendkívül megnyerő modoru, egész az élehetlenségig szerény uriember, később Kaposvár polgármestere, majd az én legnagyobb káromra, vármegyénk főügyésze, akinek tehetetlensége átkában, mint alügyész, voltam szerencsés osztozni.

Vajda Pongrác, több latifundium hírneves ügyvéde, a Bach-korszakban politikai erkölcsi miatt hallgatásra ítélt ügyvéd, aki páratlan vendéglátó házában a politikai jövő reménységét, az ifjúságot hódította meg a 48-as politikának.

Szebényi Lajos, egy külön agglegény, aki a szívárvány minden színére emlékeztető öltözkéssel is excellált.

Németh Náci, akkoron Kaposvár legifjabb fiskálisa, aki a vármegyei matadorokkal történt meghasonlása miatt cserélte föl a neki sokat ígérő tisztséget a független, diplomás étellel. Ez a Rochefort-vérű, ellenzéki bölcsőben született zseniális ember igen soká oszlopos tagja volt a függetlenségi pártnak még polgármestersége idejében is.

Végül Madarász Andor, ez időben kiskorpádi földbirtokos, ez a szép szál hajtása a Madarász-nemzetség családfájának, aki hajthatatlan fővel és kemény kálomista nyakkal, akár csak öreg nagybátyja, negyven éve hűséges katonája annak a zászlónak, melyre fölesküdt.

Jó magam, mint egészen ifju ember, csak a távolból nézgettem az új pártalakulást, mert az a kedves derék ügyvéd, aki szerény tehetségemet ez időben foglalkoztatta, erősen kormánypárti volt és akkor is édes volt a kenyér, már annak akinek, így hát nem rukkolhattam ki politikai érzelmeimmel. Hogy is vallhattam volna szint, mikor az akkori kaposvári haute creme

hangadó hölgyei napraforgó-nagyságu nemzeti kokárdákkal ékesítették föl hullámozó honleányi kebleiket. Igaz, hogy ezeken könnyen elérték a széles jobbparti jelvények.

De bármekkora kokárdákat tűztek is ki dámáink, hiába folyt hetekig ingyenes lakmározás, mely ekkor ütötte föl divatját, — hasztalan muzsikált tányérozás nélkül a Bizi Ferkó bandája, — a „Jobbpárt“-ot még az sem mentette meg a bukástól, hogy néhai jó Inzelt Samu barátunk Árpád-kosztümben vezette diszes bandériumát a választás küzdterére. Elvesztette a csatát Somssich Pál, de hát ez alig vált szégyenére vármegyénk legnagyobb fiának, aki Kossuth Lajossal szemben vállalta el a harcot.

Kossuth, bár a zöld zászlóra nagy nevét föliratni engedte, de előre kijelentette, hogy mandátumot nem vállal, mert a politikai viszonyok még nem értek oda, hogy lábát imádott hazája földjére betehesse. Természetesen a jelölés elfogadásának eme föltételét a vezérkar nem közölte a fölséges néppel.

*

Az 1869. évi március egy csipős napján volt a választás, mely csak a hajnali órákban ért véget.

Megbámultam az ellenzéki tábor kitartását, különösen a jó zseliczi népet, mely egész éjen át egy darab kenyérrel, elvétve szalonnával, dideregve huzta át a nehéz éjszakát, miközben Önody Géza tb. esküdt ur pandurjai egy-egy oldalbalökössel s a kirendelt katonaság szurony-attakkal gondoskodott szórakoztatásukról.

Mintha ma is látnám, mint cipelték, akárcsak egy csirkefogót, Onody ur parancsára a szuronyos katonák Légár Jánost, városunk egyik legérdemesebb iparosát s a függetlenségi párt vezető-emberét és zárták le, igaz csak pár órára, azért, mert az ártatlan nép melléről a bajonettek hegyeit elparancsolni megkísérelte.

Hejh! Más világ járta akkor, mikor még az elveket nem cserélték ki hosszú bankókkal.

Mikor ugy estefelé a választók türelme fogyni kezdett, azzal hitegették a kópé kortesek: „Csak tartsanak ki hiven, Kossuth már a közeli Szerdahelyen van Nagy Ferkó (későbbi

függetlenségi képviselő) barátjánál. Csak megválasztását várja s azonnal bejő átvenni a mandátumot".

És az Istenadta nép, mely magának és földjének fölszabadítóját Kossuthban imádta, angyali türelemmel várta politikai Messiását.

A negyvennyolcas nagy napok sem estek még oly messze, hogy azok dicső emlékét az idő ereje leőrölhette volna, de azért úgy éjfél felé mégis kezdett ingadozni az álmadozásból puskatussal fölriasztott, hidegtől, éhségtől is gyötört balpárti sereg. Ezen a bajon is segítettek a találékony vezérek.

Lakott akkor városunkban egy nyugalmazott uradalmi számvevő, az erősen ellenzéki érzületű Kelemen Ince, egy övigérő ősz szakállu, nyolcvan év felé ballagó, köznyelven „Öreg isten”-nek nevezett uriember, aki hűséges voksának leadása után már ekkor nyugovóra tért.

Egyszerre azon örömhír terjedt el a balpárti sorokban, hogy a bizton várható győzelemről lovas futár útján értesített Kossuth már be is jött Kaposvárra, de annyira el van fáradva a választás izgalmaitól, hogy már le is pihent.

Tomboló lelkesedéssel vettek erről tudomást a már csüggedő választók, elfelejtve a kiállott szenvedéseket.

Vezessenek hozzá, édes apánkhoz!

Türelem, atyafiak! — felelik a kortesek — látni, láthatjatok, de csak úgy az ablakon át, hogy föl ne ébredjen és tényleg a községek szóvivőit elvezették a Fő-utca 76. számú ház udvarára, ahol lábujhegyen kalauzoltatva, a pislogó gyertya világánál egy mennyei boldogsággal fölérd tekintetet küldhettek az ágyban pihenő üdvöztőre és megláthatták a nagy Kossuth helyett a kaposvári „Öreg istent”.

Hát ez a kortesfogás nem volt egészen korrekt, de hát melyik is az?

Győzött tehát a balpárt nagy szótöbbséggel s a győzelem talaját ez a Kossuth nevével megejtett választás úgy megszilárdította, hogy a Kossuth lemondása folytán megejtett második választáson a jelentéktelen politikus, Körmendy Sándor is játszva gyűrte le a nagy Somssich Pált, aki pedig röviddel ezután, mint az akkori mérsékelt ellenzék vezére, a függetlenségi párttal karöltve küzdött Tisza Kálmán nemzetrontó politikája

ellen, de ezt a szereplését a szűkebb pátriában nem tudták, inkább nem akarták észrevenni. Somssichot a bácskai atyafiság beemelte a rigiczai kerületbe, ahova nagy deputáció, jobban segéd tábor lement a választás támogatására és leszónokolta, leitta, letáncolta a bácskai virtust.

Somssich Pál 1878-ban újra kezébe vette a kaposvári kerület lobogóját, melynek megdöntésére mint vármegyei alügyész, nyolcszáz körüli zseliczi függetlenségi választót vezettem be a székvárosba. El is vettem buzgalmam jutalmát, az akkoron Somssich vármegyének nevezett törvényhatóságban.

*

Ha a tüzet nem élesztik, kialszik. A kivivott győzelmet meg kellett tartani. Erre egyelőre legalkalmasabb eszköznek ítéltetett a vármegye szívének, Kaposvárnak behódítása.

E célból a függetlenségi vezérek megalakították a kaposvári „Népkör”-t, melynek bevallott főadata a kaposvári közönség állandó politikai foglalkoztatása volt, rejtett célzata pedig az 1878-iki vármegyei tisztujítás előkészítése, mert amidőn ezen politikai tömörülés segítségével a párt vezérei a megyei stallumokba behelyezkedtek, kiürültek a „Népkör” termei. A választók faképnél hagyása később alaposan meg is boszulta magát.

A hűtlenség elvette méltó jutalmát, mert szerencsétlen politika az, mely népével csak az égető szükség idején ölelkezik.

Tessék példát venni a szociálista vezérektől, vagy a legifjabb politikai párt, a „Kisgazdák” pártjának vezérkarától.

Ezek állandóan fönn tartják az összeköttetést pártfeleikkel. Jóban, rosszban odaállnak melléjük. Anyagi helyzetük javításán megszakítás nélkül fáradoznak s e mellett politikailag nevelik táborukat. De hát a mi jó uraink azt az elvet vallották, hogy a mór megtette kötelességét és mehet.

A mi vezéreink azon hitben, hogy a székvárost örök időkre hatalmukba vették, ezt elhagyva, a jó vidéket akarták kezelésbe venni, e célból 1878. augusztus havában Szalay Imre országos képviselő balatonllelei birtokán megrendezték a lellel zsinatot, amelyen kevésbe mulott, hogy a köztársaság ki nem lett kiáltva.

*

A szomszédos Zala-, Veszprém- és Fehérvármegyékből eljöttek erre a nagy pártgyűlésre a függetlenségi vezető férfiak.

A megyebeli választókkal együtt ezer körüli választó vett részt a gyűlésen, melyen megjelentek Herman Ottó, Verhovay Gyula, Lukács Gyula, Szalay Károly, Szalay Imre, Mednyánszky Árpád báró, Miklós Pista és Gáspár Lajos országos képviselők, Kaposvárról a vármegyei és városi tisztikar több tagja (igaz, hogy ezekből kevesen voltunk), továbbá Szép Dénes, Psik Gyula, Vörös János ügyvédek stb.

Az egész gyűlekezetet Szalay Imre bőkezűsége látta el, aki csaknem megadta gavallérságának árát, mert a következő választásnál csak kilenc szótöbbséggel győzött. A zsinatra nem hívott választók így töltötték ki bosszujokat a mellőztetésért.

A népgyűlés legkiemelkedőbb mozzanata Herman Ottó forradalmi ízű szónoklata volt, melyből a legérdekesebbet szó szerint idézem.

A nagy természettudós, akiről az én képviselőségem idején az volt a folyosó bírálata, hogy több esze van, mint az egész parlamentnek, — aki az ő legtöbbször rögtönzött, vehemens szónoklataival, rekedt hangja dacára, még a konzervatív mágnás képviselőket is elragadta, — egy hordó tetejéről nem kevesebbet, mint a következőket mondotta:

„Ma még nem mondom polgártársaim, hogy élesítsék a fejszéket, köszörüljék a kaszákat, a pinceházak ereszei alól előszedegessék a flintákat és mordályokat, de ha ez, a nemzet vagyónával és vérével való hazard pázarlás még tovább tart, bizony közel az idő, mikor ezt fogom kérni önöktől.” Ez a beszéd azután beleillett a lellei zsinat tenorjába.

Egészben nagyszabású, gyújtó szónoklata értékéből azonban a nép szemében sokat levont turista öltözkéke, amely képviselőit más kosztümökben szokta látni s az oldalán fityegő, pálinkás butykoshoz hasonló alkotmány, melyet külföldi útjában gyűjtött ritka rovarjaival színültig megtöltött. De legnagyobb baj volt az a nép közé vetett maliciózus megjegyzés, hasztalan beszél nekünk, mikor csutorájában idehozta a filloxerát.

*

Délután a vezérkar tanácskozássra gyűlt egybe.

Javában folyik a politikai eszmecsere, mikor a szomszéd asztaltól, melynél a kaposvári kerület képviselője: Gáspár Lajos, Somssich Pál megbuktatója elnökölt és ahol nagy hazánk-

fia a filkó kártyajátékot vezényelte, karban fölhangzik a „Polgármester” nóta. Ezt akkor szokták énekelni a partnerek, ha valamelyiknek a filkóját elfogják. No ez már teljesen kihozta puritán, rajongó politikusunkat a sodrából.

Hát ezért jöttünk mi ide országos politikai kérdések megvitatására, hogy itt haszontalan kártyajáték lármájával zavarjuk a tanácskozás menetét. Le is zárta nyomban az értekezletet és többé szavát nem lehetett venni. A legközelebbi vonattal azután faképnél hagyta a híres társaságot.

Ekkor támadt azon bűnös gondolatom, hogy talán Gáspár helyett mégis jobb lett volna Somssich Pált megválasztani, aki épp ez időben pártjával együtt nagyon közel állott a függetlenségi politikához.

Ily befejezést nyert az országos port vert lellei zsinat, amelyen a köztársaságot nem kiáltottuk ki, de amelynek egy kézzelfogható eredménye mégis csak lett, az t. i., hogy a gyűlésre politikai dilettantizmusból odalátogatott s a tűzjátékrendező Németh Nácinak, a rakéták fölregetésében segédkezett vice Stuvért: Mortenson Ede főgimnáziumi tanárt, büntetésből alig pár hét multán Löcsére helyezték át, ahol holta napjáig ott felejtette a magas tanügyi kormány, mely talán akaratlanul is jót tett a mult évben elhunyt felejtethetlen barátunkkal.

*

A lellei zsinatot követő választásokon a somogy megyei „Balpárt” változó szerencsével dolgozott, mignem a koalíció váratlan győzelme vármegyénk politikai képét is hirtelen megváltoztatta, úgy, hogy 1905-ben vármegyénk közönsége már öt függetlenségi képviselőt küldhetett az ország tanácskozó termébe.

A fényes győzelem után az eddigi lesipuskások tömegesen esküdtek föl a függetlenségi lobogóra, köztük még olyanok is, akik hetekkel előbb a kormány szekerét tolták. Célt is értek.

A hiszékeny kormány fölült a neofitáknak, közülük többet zsiros stallumokba ültetett s örült a számbeli gyarapodásnak. Ez lett átka a szánandó naivitásnak, mely kétes inkrementumokkal bevitte a trójai falovat várának belsejébe.

Ezek a politikai kamoeleonok verték legjobban a műhazafiasságtól duzzadó melleiket. Ők voltak azok, kik a köztisztviselői kar fehér rabszolgáit azért, mert politikai meggyőződésüket

legtöbbször felső, szelid nyomásokra elhallgattatniok kellett, vagy mi több, egy-egy szomorú esetben politikai érzelmeikkel ellentétes szolgálatokra katonák módjára kirendeltettek s a parancsot létérdekeik kockázata nélkül vissza nem utasíthatták; máglyára ítélték. És a dolog természetéből folyólag, ezek a Tiszavirág-életű honfiak voltak ismét azok, akik az ő párnapos ellenzéki multjokkal anatemát szórtak a párt évtizedeken át hűséges tagjaira, de ezek voltak ám azok is, akik a koalíció veszített csatája után kámforként elsőeknek illantak el a függetlenségi légkörből, mely önző céljaikat már nem táplálhatta.

*

Most veszem észre, hogy a vonal alatt a politika gyűlölt mezejére áttévelyedtem. De hát elvégre a megye társadalmi életének a politikától teljesen el nem választható történetét festem és képem, hitem szerint nem volna teljes, ha ezen műveletemben a politikai események és karakterek festésére nem használnék egy pár ecsetvonást.

A TABI MUKEDVELŐK LAKOMÁJÁN.

A farsang végnapjával különös szerencsém van . . . a vidéken, a hova utazzam bár a legszürkébb foglalkozásban, Carneval herceg bőségszarujából bucsuzásul nekem is juttat valamit, — no igen, most már csak valamit.

A mult hetek szenzációjában, a Pallós-ügyben, Tabra utaztam, hogy legalább a magas államkincstárt ne engedjem Pallós hirhedt noteszébe belékerülni és ime, alig hogy kedves rokonnál elhelyezkedem, kapom az alábbi meghívót:

„A Pista bácsi meg a Zelemér bácsi, mint a színjászó bandának direktorai és rendezői, az „Annuska” szereplői pompás játéknak külön elismerésül meghívják az egész kedves kis bandát összes hozzátartozóikkal (és ideáljaikkal) egyetemben kedden este 8 órára a Kaszinóba, farsangi fánkra. Jó kedvet és egyszerű toiletteket kérünk”.

— Ki ez a Pista bácsi, meg a Zelemér bácsi, — kérdezem aranyos keresztlányomat, Bernáth Ilonkát.

— Hát nem tudja kedves keresztapám, ők az „Annuska” mükedvelő társulat társdirektorai. Jó, de nem tudom mellékfoglalkozásukat.

— Hát hiszen csak ismeri Vajda Elemér ügyvéd-szerkesztő bácsit és Szenteh gyógyszerész bácsit.

Vagy ugy, most már megértem, hogy jutottam a meghívóhoz.

Elfogadom szives meghívásukat. Hogy is maradhatnék el én, az ős-mükedvelő, a fél-bohéme lakomájáról. Csak egy baj van. Az áll a meghívón, hogy ideáljainkkal együtt menjünk oda, hol veszek én ilyet Tabon?

Magának elengedik, feleli kis lánykám.

Hanem mikor ugy esti nyolc óra tájban a Kaszinó pazarul világított nagytermébe beléptem, mégis csak találtam egyet az én

régi gárdámból, csak az a szomorú, hogy az utolsó találkozásunk óta lefolyt negyedszázad alatt rajtam végbement átalakulás ő előtte engem ismeretlenné tett, de én, ah én, rögtön megtaláltam őt.

*

A táncteremben hét gardedam és az „Annuska”-társaság hét bájos lány-tagjából álló kedves, eleven csoportot találtam és ha kezem ügyébe akad, kedvem lett volna Pirovich táblabíró ur termináléját széttépni, mért nem idézett csak három nappal előbb Tabra, hogy a szép lányok művészetét beélvezhettem volna, mely mint megtudtam, elragadta Tab és vidéke közönségét.

Különben nyíltan is megvallom, hogy engem a műkedvelők játéka jobban érdekel még egy operai előadásnál is. Nem mintha a lámpalázban lelném gyönyörűségemet, a melyről itt szó sem lehetett, vagy talán a szereplőknek a világjelentő deszkákon való mozgás által meghatványozott értéke kötne le, de műértő szemmel szeretem latolgatni, hogy hány vészelt el közülök a nemzeti művészet kárára, a melynek templomaiba napjainkban a legkevésbé hivatottak tódulnak. De hát erről az élvezetről le kellett tennem, itt a táncteremben pedig én már mit sem érek. Nem volt más választásom, minthogy az öregek: Pirovich, Weissenbach báró és Ecsedy sarokasztala mellé helyezkedjem, a honnét, akárcsak egy páholyból, élvezgettük a gyönyörűen tarka látványosságot, mert hát ez a hajlam még a vigalmak passiv rezisztenciás emberében is hódít. Hát csak én is megtartottam szemlémet.

És mit láttam ezalatt?

A régi jó idők kedves erkölceire emlékeztető, egészséges fölfogású mindkét nemű fiatalságot, mely nem taposta egész éjen át a táncpadozatot, hanem mint ez ily bizalmas jellegű szórakozásba illik, eleven, derűs társasjátékokkal vegyítette a mulatozás rendjét s eszembe juttatta a magyar nemesi kuriák ártatlan szórakozásait. Még egy kis spártai virtus látványosságában is volt részünk, mert miközben a vacsorához terítettek, arany fiatalságunk magas ugrásokat végezett az asztalokon át, mikben, nagy bámulatomra, a társaság kedvéért mindenre kész Zelemérünk nyerte az első díjat.

Hát bizony a kedves ifjuság megsértése nélkül mondassék, itt is arról győződtem meg, hogy az idősbek a maiaknál jobb anyagból vannak gyurva. Nem is szólva Vajda Elemérről, a ritka ügyes, agilis rendezőről, bizony Szentéh és Revilák uraimék a tánc győzésében is sikerrel versenyeztek ifjainkkal, elannyira, hogy nemes példájuk, no meg hiszem holmi szemsugarak végezetül Ecsedy Józsi is elugrasztották a renitensek asztalától.

*

Esti tizenegy óra volt, midőn az estély háziasszonyai: Vajdáné és Szentehné urnők tálatattak. Nekem, aki déltől egy betevő falatot nem ettem, már a legalkalmasabb időben. Most kezdtem csak megbánni, hogy mosolygó sonkával és foszlós kalácscsal megkínáló kedves sógornőm szivességét el nem fogadtam, de hát a mesés gazdagon kiállított lakoma bőségesen kárpótolt a kiállott nélkülözésért. Azaz, hogy mégsem egészen.

Ki az őrdög is hihette, hogy ilyen lukullusi lakomában lesz részünk, midőn a meghívó csak farsangi fánkot ígért. Hát én elszámításommal bizony úgy jártam, mint a híres Sándor gróf vadász-vendégei, a kiket a bőkezűségéről híres mágnás a vadászat közben csak piritott szalonnával traktált és midőn az estebédre került a sor, előbb jóllakatta a kiéhezett társaságot sonkával, disznósajttal s csak azután nyitatta föl a belső termeket, hol barátainak fejedelmi vacsorát tálatatott, de a melyhez már a rogyásig jóllakott vendégek hozzá sem nyultak.

Vagy pedig, hogy a magam zsebéből vegyek példát, aki egyik udvari bálon a nyárspolgáriás hideg borjusültből tömtem tele magamat és mire a fajdkakas sült, a tengeri halak és pókok reszortjához értem, meg sem érintettem azokat.

Igaz, hogy talán helyesen is cselekedtem, mert midőn egy másik udvari bálon az elmulasztottakért kárpótlást szereztem, hát a szokatlan eledelek közel két hétig megfekték az exotikus menühez nem dresszirozott gyomromat. Mikor a farsangi fánk előtt elém hozták a hideg főlvágottat, hát biz én a tabi vicinális fürge motorjától agyonrázott idegzetem fölfrissítésére annyira hozzáláttam, hogy mire a bájos Csóváry Katuska kedvenc eledellemmel, a malac- és szárnyas-pecsenyékkel oly ígézően kínálgatott, szégyenszemre a szíves kínálásnak kosárral adóztam, mert hát eszembe jutott a farsangi fánk, mely még hátra van,

de a melyet a szakácsnő ügyetlensége, aki azt elkelesztette, a konyhában hagyott és megfosztott bennünket azon alkalomtól, hogy elénekelhessük a régi Dunánán apó és fia operette „Irulj-
pirulj, sülj meg szép sárgára“ farsangi nótáját. A mi fánkunknak nem volt alkalma megpirulni.

*

A vacsora alatt nagyon szellemes szomszédságba kerültem. Baloldali szomszédnőmmel meghánytuk-vetettük a visszahozhatatlan kedves multat. Egyik átellenesem pedig a valóban kitűnő cigányzenét pár kellemes akkorddal kísérte, a miből rögtön megértettem, hogy ismét olyannal kerültem szembe, aki Operaházunk nagy kárára elveszett.

A hosszura nyult, de egy csöppet sem unalmas lakoma befejeztével a már ekkor beköszöntött Hamvazó szerda hajnali óráiban ismét táncra perdült a fiatalság, az én kis Ilonka keresztlányom kivételével, aki az Angol-kisasszonyok pesti zárdája tömjénfüstjének illatát még mindig érezi, a déleesti zsolozsmák hangjai még fülében csengenek és ezért még hiszem, jó sokáig hódol a nagybőjti tilalomnak. Nem baj. Jól van ez így egyelőre.

A többiek tovább ropták a táncot, de a' mondó volnék, hogy ezért a ritus ellen elkövetett kis kiruccanásért alig kerülnek a szigorú Merry del Val indexére, mert hiszen bűnüket alaposan expiálták az „Annuská“-ba beillesztett legszebb bőjti énekünk: „A keresztfához megyek“ megható dallamának áhítatos eléneklésével, azután meg erősen hiszem, hogy másnap regelen behamvazkodtak, már azok t. i., a kiket ez megillet.

Ha hivatott vigalmi tudósító nem is vagyok, de a távollevők kedvéért bájos leánykáink neveit megörökítem: elmondván, hogy Bachó Mancsi, Bernáth Ilonka, Csövény Katinka, Kesserű Flórika, Revilák Mariska, Szmodis Margit és Bözsike, kedves mamáik kíséretében vettek részt a mulatságon. De ne tessék ám hinni, hogy ezzel a szép névsorral a tabi szépek lajstroma ki van merítve, mert tudvalevő, hogy csak az „Annuska“ szereplői voltak hivatalosak.

Soká elnézegettem bájos táncaikat, de azért toalett beszámolót nem tartok, bár a pajzán primadonna rózsaszínű ruhácskája s a halványkék és fehér öltözékek most is itt libegnek tollam hegyén, de én több gyönyörűséget leltem rózsanyiló

arcaik és lekötelező modorukban. Velük szemben nem is illenék az ifju urakról is megemlékezni, de meg kell szegnem a tilalmat azért a művészarcu ifju emberért (Czotter Aladár), a kinek remek hangja a kaposvári műkedvelők fénynapjaira emlékeztetett s a ki bizony nem helyesen cselekszik, midőn Tengődön tengődik a helyett, hogy ritka szép adományát csengő aranyakra váltaná. — Csak egy hibát találtam benne, korai vőlegény-állapotát. Az ifjak között még a ritka komikus eret eláruló „barát” kötötte le különös figyelmemet. Jó öcsémről, a kis prépostról (Bernáth Lajos) nem lehet szólanom. Nem szeretném, ha idő előtt elbizakodnék.

Tartozom a történeti igazságnak azon kijelentéssel, hogy ezt az édes mulatságot nem azok rendezték ám, a kik neveiket a meghívóra fölbiggyesztették. Nem.

Bármilyen elismeréssel adózom is Zelemér öcsém nagystilű rendezői talentumának, akárhogy latolgassam Pista bácsi szeretetreméltó modorát, ha a valósághoz hiven akarok referálni, meg kell írnom, hogy ezen felejthetetlen farsangi multság lelkei, megteremtői a két házi urnő: Vajda Elemérné és Szenteh Istvánné voltak. Az ő kedves vállalkra nehezült a vigalom-anyák nehéz tiszte, az ő háztartásukat terhelte annak büdzséje, tehát Pista bácsi és Zelemér bácsi — hátrább az agarakkal.

Állandóan figyeltem ennek a két uriaszonnynak lekötelező, mindenki iránt egyformán tanusított modorát, körültekintő, fáradhatatlan buzgalmát, a miért nekik elismeréssel, hálával kell hogy adózzék Tab egész társadalma.

Láttam tehát a mulató Tabot. Igaz, hogy nem teljes létszámban, de ez a kis, lelkes csoport is meggyőződött arról, hogy Tab társadalmi képe az általam megfigyelt szerencsés vezetés mellett rövidesen visszanyeri régi, vonzó alakját.

Ti pedig Zelemér és Pista bácsik, ha egy kissé meg is szólítalak benneteket, rendezetek továbbra is műkedvelő előadásokat, honoráljátok szerény gázsival szerződött tagjaitokat kitüntető előzékenységtekkel. Higgyétek el, a társas-életi közöny fölrázásával valóságos kultur-célt szolgáltok.

Legnagyobb érdemeitek pedig az leszen, ha a kellemes és gyakori társadalmi érintkezések előidézésével az anyakönyvvezetők dolgait megszaporítjátok.

KAPOSVÁR NEGYVEN ÉV ELŐTT.

Morzsáimat ezzel a cikkel kellett volna kezdenem, de hát követtem a művészek példáját, akik előbb megfestik a képet és csak azután illesztik keretbe, vagy a színlapokon nem-e a „Személyek” előzik meg a „Történethely”-et.

Székvárosunk írott történetének ha kevés nyomára akadunk is, a szájhagyomány sokat megtartott annak régi életéből.

Igy tudtam meg én is, hogy volt idő, midőn hölgyeink a vasárnapi misékre a templomba vezető keskeny bűrűn, a farkasok sorfala között jutottak el. No ezek talán nem is voltak olyan veszedelmesek, mint a mai kétlábu ordasok, akiknek fixírozó spálíerje közt kell néha leánykáinknak elhaladniok.

Azt is hallottam, nem egyszer történt meg, hogy a mai Honvédtér helyén volt közlegelőről a kipányvázott csikókat fényes nappal hurcolták el a csikaszok, arról pedig már magam is tanúságot tehetek, hogy téli estéken, az Izsákhegy alatt elterülő ingoványos nádasból behallatszott a farkasok rémes üvöltése.

Még azt is beszélték öregeink, hogy erős fölfegyverkezés, vagy társaság nélkül szigorú télben, főképp este, még Ivánfára sem volt tanácsos kimenni. Mily pompás ürügy volt ez a vendégek elrettentésére, hasonló ahhoz, melyet ifjabb hangyásmáli szőlőbirtokosaink eszeltek ki az oldalbordáknak alkalmatlan időben távoltartására, elhitetvén azokkal, hogy az állatseregletből kiszabadult óriáskigyó a hangyásmáli szőlőkben tartózkodik.

Én még láttam a kaposi lápot gazdag nádasával és az annak szélén levő uradalmi vizimalommal, a mai sörház közel-ségében, sőt láttam a malom tragikus végét is.

Egyik téli estén Szuper Károly szintársulata a „Vid, vagy a pogány magyarok” színművet adta.

Midőn Hadur oltárán a szent lángokat helyettesítő görög-

tűz fölgyult, még ennek a fényén is tultettek a mai Vár-utca felől a Korona ablakait elborító tűzsugarak.

Ekkor égett le a malom, ekkor borult lángba a nádas is, amelyből az utolsó toportyánféreg, vagy ha ez nem is, az utolsó vidra elmenekült, ha tudott.

*

Ezen történelmi és territoriális elmefuttatás után áttérek „Morzsáim” színterére, magára Kaposvárra, melynek az én legénykoromban még csak 6000 lakója, 388, ezek közt a középületek beleértésével 14 emeletes épülete és 11 utcája volt. A mai Donnerváros helyén egyetlen épület, a gyepmester lakása. Ma városunk 24000-en fölüli lelket –számlál, van 3000 háza, ezek között a két és egyemeletes kerek százat tesz ki. Utcái száma 77.

Nagy kérdés már most csak az, hogy ez az amerikai haladás egészséges alapokon nyugszik-e? Különben szóljanak a hitellekkönyvek.

* *

Mikor 1861-ben a székesfehérvári gimnáziumból a nagy vakációra hazakészültem, édes jó anyám már hetekkel azelőtt megírta a nagy eseményt, hogy a Szokolay-, később Csorba-házat emeletre vették, mikor azután harmadfélnapos kerseres szekérutazás után a toponári ut tetejére értem, már a kocsiban többször fölállva lestem, mikor bukkan elő a monumentális épület.

Maga a város egy fali pókhoz hasonlított, melynek kis testét hosszú póklábak: a Fő-, Korona-, Berzsényi-, Kanizsai-, Zárda-, Petőfi-, Füredi-, apróbb, félbenmaradt lábszárait a Vár-, Teleki-, Irányi Dániel- és Bivalyos-utcák képezték, állván ez utóbbi a mai színház helyén levő hat rongyos, urasági cselédviskóból.

Megírtam már, hogy a mai Anna-utca elején fölhozott puskával indultam vadászatra és már a mai kaszánya udvara helyén lőttem egy tapsifülest.

Egy kis illusztrációul megemlítem, hogy a Fő-utca azon részén, melyre a Somogy megyei Takarékpénztár épült, egy kovácsműhely volt, melytől a mai Berger-házig korhadt, vékony deszkakerítés ékeskedett. A Makfalvay-ház utcai része üres volt,

a kőfalat karók pótolták és nagy esőzések idején ezekbe kapaszkodva kerülgettük a fényes pocsolyákat.

Ezekután csoda-e, hogy a télies napokon mi, a telivér gavallérok, csizma-nadrágban, bagaria-csizmákban, öblös tájtékpipákkal a szájunkban járhattunk az utcákon és az elmaradhatatlan tajtpipákat még a dalárda tanóráin sem tettük le, nagy bosszuságára Marktbreit Zsiga, a bécsi Volksztheater vicevezényletéből kiüldözött (?) karnagyunknak.

És mintha az országfutóknak térképök lett volna naiv városunkról, ellátogatott ide minden lézengő. Lett nekünk, természetesen grófi származású, lengyel emigránsunk, sorsüldözött olasz művészünk a híres Dóriák nemzetségéből, török effendink, egyuttal már ahogy ő mondta: Sumatra excsászárja.

*

Folytassuk a kultusz és kulturintézményeken s egyebeken. Templomunk kettő volt: a katolikus és zsidó Istenháza. Papunk a rabbival együtt négy.

Iskoláink: egy háromosztályú elemi, melybe csak úgy tudtak becsalogatni, hogy annak küszöbéig egy markos fráterrel taszigáltattak a népes utcán végig.

Az eleminek három tanítója volt, ezek egyike egy valóságos tanbetyár, akinek paedagogiai képessége abban kulminált, hogy nem mulott el nap valamelyik nebuló megkorbácsoltatása nélkül. Egyetlenegyszer én is a deresre kerültem csak azért, mert előadás alatt bikáztam. Másik tanítóm pedig arra használta föl már akkor megnyilvánult nagy tudásomat? hogy nehézfejű fiának havi 40, mond negyven krajcár javadalmazással általam adatott privátákat.

Gimnáziumunknak a direktorral együtt hat tanára volt. Róluk már a gimnázium jubileumakor megemlékeztem.

*

A mai megyei székházban kedves közelségben megtérő közigazgatási és törvényszéki személyzet alig tett ki többet a mai postatisztjeink létszámánál. Nem is volt többre szükség. Pör kevés akadt, az akasztófára ítélest pedig sommás uton elvégezte a vegyes, katona-polgári bíróság. No ennek az időben sok dolga volt.

Ügyvédünk összesen hat volt, ezek egy harmada is ura-

dalmak megbizottja. De hiszen följegyezte a történelem, hogy midőn Nagy Péter XIV. Lajost meglátogatta s ez őt egy főtárgyalásra elvezette, a tógába bujtatott sok ügyvéd láttára a minden oroszok cárja így fakadt ki: „Hogy kerül ide ez a sok prókátor, az én egész birodalmamban csak kettő van, ezeken is amint hazaérek, tuladok“.

Persze a cár atyuska országában a pörös kérdéseket kancsukával szokták eldönteni.

Orvoskarunk négyet számlált, ezek ketteje csak kirurgus volt. Nyitott borbély-üzletünk csak egy, ebben végezték a foghuzást, piócázást és köpülyözést is, de azért temetőink még sem teltek meg hamarosan. A kisszámu lakósság makkegészségnek örvendett.

Ügyvédeink mai száma 52, az orvosoké 15. Tanítással foglalkozik városunkban 96 nő és férfi.

*

A városi magisztrátus egy bíróból, jegyzőből, pénztárosból és néhány tb. esküdttől állott. A bírák legjelesebbjei Zuzman József, Konti József és az istenes Kovács János voltak. Jegyző Badánty Ignác, pénztáros Kőnig Józsi, aki magát ellenőrizte, mert ellenőr nem futotta a város kasszájából, de azért nem lett hiba a kalkuluban. Az esküdtek között legnépszerűbb az öreg Donner bácsi volt, mint szolgabíró az ő kalauzolása mellett tartottam a razziákat.

Katonaságunk két közös, mindössze 400 körüli fegyverest számító zászlóaljából állott, ezek egyike belefért a mostani Hudecz-házba, a másik a Donner-kaszárnyában tanyázott. Ez vetette meg alapját a mai Donnervárosnak, hol akkoron csak ez a kaszárnya s a szomszédságában levő korcsma állott. Ezredesünk állandóan volt. Ezek közül legjobban emlékezem Esch és Urbánra. Esch megtette azt, hogy oly éjszakákon, mikor a madarak lehullottak a hidegtől, nem restelt a lakásától távol levő Donner-kaszárnyában inspicirozni, Urbán-nal pedig a sorozásokon ismerkedtem meg, aki, mert fiataloknak talált bennünket, főbírámat, Csorba Edét és engem, egyszerűen be akart soroztatni, de hát igazoltuk a katonasort. Nem is paroláztunk vele tovább.

*

Egyedüli pénzügyintézetünk a „Somogymegyei Takarékpénztár”, de ezzel mi, fiatalok keveset érintkeztünk és ha kicsinyke váltólejáratra került a sor, erényszámba ment a kamatfizetés, melyet sokszor a vezérigazgató szurt le helyettünk. Mikor pedig itt a hitelbecsület fogyóban volt, hát az ügyes pénzügynök, a jó Boszkovitz Pali, akár egy óra alatt is előteremtette a 60 százalékos kölcsönt, főképp ha a feleségének kezét csókoltunk. De hisz ez időben az intézet is 15 percentet szedett.

Vasutunk természetesen nem lehetett. A Zákánytól—Bátaszékig nyúló Duna—drávai vasut első, hivatalos kapavágását még csak 1871-ben tette meg nagy ünnepség keretében Istenben boldogult ipamuram: Bernáth József, de ez a vasut sem rövidítette meg főléssleges módon a pesti utazást, mert a próbaév alatt fölültünk pl. a „Déli vasut” pályaházában mondjuk esti 7 órakor és szakadatlan vasuti utazás mellett másnap délután egy órakor értünk Kaposvárra. Hanem magánfogatok dolgában az akkori székváros megkettőzné a mai bérkocsik számát, hogy ne is szóljak a vidék fényes fogatairól, melyekből az akkor virágát élő dzsentri nép megyegyűlések, megyebálok alkalmával száznál többel is pompázott.

A vasutépítésből az a hasznunk mégis lett, hogy a cseh mérnökökkel összebarátkoztunk, akik a sörivásban tűntek ki. Ezek egyike egyben fogadást ajánlott, hogy négy óra alatt megiszik negyven krigit. A 38-ik pohárnál földre vágódott; ellenfele, a mi nevezetességünk: Gundy Sándor, csak a 39-iknél, de azért a 40-iket a földre parancsolta magához és megitta. Tehát lefőztük a cseheket, még pedig lokális nagysággal.

*

A csekélyszámu állami tisztviselők fizetéseit egy adótáros és három tisztből álló adóhivatal bonyolította le. Még ma is emlékezem arra a keserű tekintetre, melyet az öreg tárnok, Maichl bácsi felém lövelt, valahányszor 3200 forinttal javadalmazott főnököm havi gázsiját fölvettem. Ki itélné el e miatt a nagy felelősséggel járó funkcióért hatszáz forinttal fizetett köztisztviselőt.

Postahivatalunkat ketten látták el: a főnök és egy kiadó.

A főnök egész nap hegedült, a kiadó kurizált s az egy szál levélhordó napközben is a kurta-korcsmákat látogatta.

Pénzküldemény ritkán akadt, anizxokat nem ismertünk, a szerelmes leveleket pedig diszkrét küldöncökkel, legtöbbször diákokkal kézbesítettük.

Hírlap dolgában már jól állottunk ekkor is.

A Roboz Pista bátyánk kitűnő szerkesztésében hetenként megjelent, a még mindig általa irt és ötvennyolcadik évfolyamába lépett „Somogy”, bőségesen kielégítette ujságigényeinket. Pista bátyánk lapjával a fél Dunántúlt uralta. Nagy kedve is lehetett a betű rakásához, midőn az is megtörtént, hogy újévkor az egyik nagybirtokosunk, az öreg Kund Vince egy ropogós ezeressel ujitotta meg az előfizetést. Nagy büszkeséggel valljuk, hogy kedves Pista bátyánk ma, 86 éves korában még mindig ragyogó költészettel irogat.

A szerkesztőséggel kapcsolatban elismeréssel adózom a „Somogy” kiadójának, az 1816-ban alapított Hagelman-cégnek, melynek megalapítóját, Károly barátunk nagyapját, a jó Péter bácsit még ismertem.

*

Kereskedelmünk úgy nézett ki, hogy a híres Reizner üzleten kívül csak az öreg rác boltos, Márlovics bátyánk árulgatta a zseliczi polgártársaknak a kasza-kapát, vasvillát, pipát, ostor-nyelet, de nemsokára megváltozott a helyzet a Simon és Perkovác-cég nagyszabásu üzletével, melynek megnyitásakor annyi hordófügét, narancsot, sőt pénzt már csak amolyan apróbbat dobáltattak a nép közé, hogy meg is buktak hamarosan. Mikor pedig a Leipzig és Kopics üzletek is megnyíltak, akkor megszűnt a primitív állapot.

Kisiparunk jelentékeny volt, legtöbbször a csizmadia mesterséget űzték oly számban, hogy akár Miskolczal versenyezhattünk volna, de ezekből már egy tizedrésze van csak meg, a többit elnyomta a bőruzsora, meg a hangyásmáli szőrtarisznya.

A csizmadiák külön testületet alkottak. Vigalmaik, a csizmadialakozások, miket én, az ugyanekkor megyebáli rendező is, dirigáltam, híresek voltak bőséges asztalaikról s a szép Farkas Rozikákról.

*

Vendéglőnk csak egy volt: a „Korona”, a dzsentrí fészke, két kisebb vendégszobás korcsmánkat: a „Bárányt” és „Szarvast” meghálólul csak a minórum genciumok használták.

A „Szarvas” a délutáni borozó-ifjuság fészke volt, ahol naponta 30—40 ifju, katonatiszt és cibil adott találkát, de a hosszú idő alatt nem emlékszem egy komoly összekoccanásra, párbajnak híre sem volt, megfértünk békésen egymás mellett. Kávéházunk kettő: a „Korona” és később a „Fiume”.

Igy könnyen érthető, hogy nagy alkalmakkor a vidéki urak magánházakba is kerültek.

A megyeházzal szemközt külső fazon, belső berendezés dolgában két zsemlye módjára egyforma, földszintes, nyomott házikó állott. Egyik megyegyűlés alkalmából az egyikbe szállásoltak egy tolnamegyei paróchust.

Éjfél tájt került haza vendégünk, aki teljes lelki nyugalommal elhelyezkedik az egyik ház hálótérképében, melyben a ház urnője megelőzőleg lepihent. Barátunk — szerencséjére — sötétben feküdt le. Hajnaltájban nagy lármával, kortes barátaival hazajő a valódi háziur s felkölti a feleségét, hogy az akkora nagyon divatos krámpámpulival szolgáljon vendégeinek. Papunk elsörnyedve veszi észre tévedését, de azért hamar kimagyarázzák a dolgot s háziur és vendég reggelre már baráti csókkal bucsuznak.

Kurtakorcsma már akkor is bőven, ezekben a kis lebujokban csináltuk a nagy politikát dr. Németh Károly elnökle mellett.

A hetvenes években az aranyifjuság leggyakrabban az „Utolsó garast” látogatta, hol a jó Bőhm bácsi finom borokkal, kedves felesége magyaros konyhával szolgált.

Itt rendeztük a nyári tekeversenyeket. A főnyeremény legtöbbször egy testes birka volt, a melynek paprikását közösen fogyasztottuk el. Téli estéken husz—harmincan is összeszorultunk az egyetlen nagy szobában, a hova különösen a minden vendég iránt egyformán előzékeny két bájos házikisasszony vonzotta a társaságot.

Söracsarnokunk csak egy volt, a Weisz bácsi-é, akit azért kerestünk föl, mert pesti sört árult. — Hanem ezt nem tűrte a saját sörházzal bíró nagybérő: Freystädtler és nekem, a szolgabírónak kellett a többnyire katonatisztekből álló társaság elől két szuronyos pandur asszisztenciája mellett a sörkészetet lefoglalni. Kevésbe is mulott, hogy bráchiumostul ki nem lóditottak.

Szinelőadások dolgában nem panaszkodhattunk.

A legjobb társulatok keresték föl kis városunkat és kihúzták még a hosszú téli szezont is.

A nyári előadások a „Szarvas“ vendéglő kertjében, Németh Náci áldozatkészségéből létesült árenában folytak.

Megfordult itt Szuper, Béneyi, Bokodi, Miklósi, Völgyi, Gerőfi, Somogyi társulata és egy sem bánta meg idejöttét. Gyermekkoromban Reszler hatvantagu opera-társulata négy héten át telt házak előtt játszott. Akkor még a balatonfüredi színház főlirata: „Hazafiság a nemzetiségnek“ nem volt üres szó.

Cigánybandánk mindig kitűnő volt, kezdve a Gyuri, Bizi, Garai, Kovács társulatain át Szimplicius-Babáriékig, pedig a jó cigány egyik legbiztosabb hővmérője egy város lüktetésének.

*

Hát a társasélet milyen volt ebben a kis faluban?

A legszebb, a legvonzóbb, a legnemesebb.

Mi zöld fiatalok a korcsmát, kávéházat ritkán kerestük föl, de akkor alaposan kárpótoltuk magunkat az elmulasztottakért. A hét legtöbb napját nők társaságában töltöttük. Így természetes, hogy holdfényes éj alig mulott el éji-zene nélkül.

Nagy bajunk volt, hogy akárcsak az uralkodóházak sarjainak, kevés választásunk volt a tizennégy társaságbeli hölgyikéből. Számottevő fiatalok voltunk vagy huszan, így hát egypár lemaradt a szerencsés udvarlás szekeréről.

A mai zsurok helyét kedélyes, családi vacsorák fődtek.

Táncvigalmaink gyakoriak, fényesek. A megyebálokat 150—200 pár táncolta.

Ekkor voltak divatban a belépő-díj nélkül rendezett „Pénteki estélyek“ is, amelyeken hölgyeink utcai öltözékben jelentek meg.

Előadta itt mindenki, amihez értett. Csondor János kitűnően kezelte a hegedűt, Girardi ezredorvos a gordonkát. Zongoraművészeinket társaságunk szebbik része adta.

Csorba Ede és Orel Géza művész tökélylyel szavaltak.

Bernáth Kálmán, Trombitás Miska, Csonka Gyula és csekélységemből álló férfinégyes parancsszóra énekelt, Miklós Pista, dr. Andorka Lexi tósztozott.

Hát a műkedvelő-előadások? melyeket már megénekeltem.

Most csak annyit, hogy negyvennél többet rendeztünk és betetőzésül előadtuk Offenbach „Eljegyzés a lámpafénynél” és a „Szerelmi varázssital” operettjeit. Könnyű volt ezt megcselekedni, midőn magából a Bernáth-családból két operett-primadonnánk is került.

Hangversenyeknek, majálisoknak se szeri, se száma. Kellett több ennél?

*

Merész állítás, hogy a kultúra hatása olyan, mint a téli napsugáré, világít, de nem melegít. Aláírom.

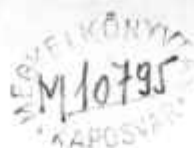
Mikor még a cigány tányérjába nem nikkeleket dobáltak, midőn a konyak és abszint ismeretlenek voltak, mikor a hazard kártyajátékoknak ifjaink nem hódoltak, mikor ezek lovagias földadataikat nem a fölrókisasszonyok asztalai körül végezték, akkor, ah akkor, szebb volt az élet.

Elmultak a régi jó idők, sóhajtja minden deressedő szeladon és lekicsinyli a jelent. Lehet ebben egy kis elfogultság is, de merem állítani, hogy ha ifjaink a mi időnkben éltek volna, a ragyogó mult színes emlékeit még ma sem cserélnék föl egy kurta dominiummal.

(Vége.)

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	5
Blaha Lujza Kaposváron	9
Sz. Prielle Cornélia Kaposváron	14
Szimplicius negyvenéves jubileumára	20
Peleskei nótárius műkedvelőkkel	31
Egy Hushagyó és a folytatása	39
Még valamit a Blaháné-estélyről	47
Volt tanítványaimról	59
Mikor a Ripli Jóska báró lett	73
Vig legények társasága	79
Ügyvédi honorárium	85
Bálok és éji-zenék	93
Mikor én a József főherceg fia voltam	100
Első látogatásom Kisfaludy Atalánál	105
A bőszenfai bucsunapok	110
A tabi Janka-napok	116
Egy költői szüret	120
Szentjakabi emlékek	126
Nagybajomi történetek	133
Egy bűntényi előnyomozás	140
A nádasdi erdőben	146
Apróságok a kaposvári gimnázium régi életéből	153
Két Katalin-bál	161
Pécsi emlékeim	168
Törökvilág Ivánfán	176
Bál az udvarnál	182
Ibrahim aga szerelme	188
Három nap Zirczen	195
A lellei zsinat és egyebek	203
A tabi műkedvelők lakomáján	211
Kaposvár negyven év előtt	216